

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANA BİLİM DALI

TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE
KÂRLILIĞIN BELİRLEYİCİLERİ

Doktora Tezi

Onur YILDIRIM

Ankara - 2008

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANA BİLİM DALI

TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE
KÂRLILIĞIN BELİRLEYİCİLERİ

Doktora Tezi

Onur YILDIRIM

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Güven SAYILGAN

Ankara - 2008

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANA BİLİM DALI

TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE
KÂRLILIĞIN BELİRLEYİCİLERİ

Doktora Tezi

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Güven SAYILGAN

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

Doç. Dr. Güven Sayılğan

Doç. Dr. Hasan Şahin

Doç. Dr. Orhan Çelik

Doç. Dr. Kadir Gürdal

Yrd. Doç. Dr. Yasemin Keskin Binel

Tez Sınavı Tarihi: 07.07.2008

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
İÇİNDEKİLER.....	i
TABLolar.....	iii
ŞEKİLLER.....	iv
KISALTMALAR.....	vi
GİRİŞ.....	1

1. BÖLÜM

TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN

1980-2007 DÖNEMİNDE GELİŞİMİ

1.1 Türk Bankacılık Sektörü - Genel Değerlendirme.....	7
1.1.1 1980 Sonrasında Finansal Sektörde Serbestleşme Süreci.....	7
1.1.2 1990 - Mayıs 2001 Dönemi: Artan Kırılganlıklar ve Krizlerle Şekillenen Bankacılık Sektörü.....	10
1.1.3 2001 Yılı Mayıs Ayında Uygulamaya Konulan Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı ve Sonraki Dönem.....	16
1.2 Türk Bankacılık Sektöründe Basel-II ile İlgili Gelişmeler.....	28

2. BÖLÜM

BANKACILIK SEKTÖRÜNDE KÂRLILIĞIN BELİRLEYİCİLERİ

2.1 Mikro Değişkenlerin Kârlılığa Etkileri.....	34
2.2 Makro Değişkenlerin Kârlılığa Etkileri.....	52
2.3 Türk Bankacılık Sektöründe Kârlılığın Gelişimi.....	63

3. BÖLÜM

TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE KÂRLILIK ANALİZİ

3.1 Çalışmanın Amacı ve Kapsamı.....	66
3.2 Uygulamada Kullanılan Değişkenlerin Tanımlanması.....	67
3.3 Kullanılan Veri Seti ve Çalışmanın Yöntemi.....	70
3.4 Uygulamanın Sonuçları ve Sonuçların Değerlendirilmesi.....	82
3.4.1 Aktif Kârlılığı.....	82
3.4.2 Aktif Kârlılığına İlişkin Sonuçların Değerlendirilmesi.....	86
3.4.3 Özkaynak Kârlılığı.....	91
3.4.4 Özkaynak Kârlılığına İlişkin Sonuçların Değerlendirilmesi.....	95
SONUÇ.....	98
KAYNAKÇA.....	103
ÖZET.....	109
ABSTRACT.....	110

TABLÖLAR

Sayfa No

Tablo 1: 1980-1990 Döneminde Bankacılık Sektörü Büyüklikleri Karşılaştırması.....	9
Tablo 2: Türk Bankacılık Sektöründe Yabancı Alımları (2005-2007)	27
Tablo 3: Mikro Değişkenlere İlişkin Literatür Taraması Özeti.....	50
Tablo 4: Makro Değişkenlere İlişkin Literatür Taraması Özeti.....	62
Tablo 5: 2002-2007 Döneminde Aktif Kârlılığı (AK) ve Özkaynak Kârlılığı (AK).....	64
Tablo 6: 1987-2007 Döneminde AK ve ÖK'nin Ortalaması ve Standart Sapması.....	65
Tablo 7: Modelde Kullanılan Değişkenler, Kodları ve Verilerin Kaynakları.....	70
Tablo 8: Modelde Yer Alan Değişkenlere İlişkin Özet İstatistiki Tablo.....	82
Tablo 9: AK Değişkeni İçin Yapılan Regresyona İlişkin Eviews Çıktısı.....	84
Tablo 10: Açıklayıcı Değişkenlerin Anlamlılık Seviyeleri (AK).....	85
Tablo 11: Açıklayıcı Değişkenlerin AK'yı Etkileme Yönleri.....	86
Tablo 12: ÖK Değişkeni İçin Yapılan Regresyona İlişkin Eviews Çıktısı.....	93
Tablo 13: Açıklayıcı Değişkenlerin Anlamlılık Seviyeleri (ÖK).....	94
Tablo 14: Açıklayıcı Değişkenlerin ÖK'yı Etkileme Yönleri.....	94

ŞEKİLLER

	Sayfa No
Şekil 1: 1990-2001 Dönemi Yıllık Enflasyonu (TÜFE)	10
Şekil 2: 1990-2001 Döneminde Konsolide Bütçe Açığı/GSMH.....	11
Şekil 3: 1990-2001 Dönemi Yıllık GSMH Büyüme Oranları.....	12
Şekil 4: Merkezi Yönetim Bütçe Açığı/GSYİH (2002-2007)	17
Şekil 5: 2001-2007 Dönemi Tüketici Fiyatları Enflasyonu.....	18
Şekil 6: Türk Bankacılık Sektörü Sermaye Yeterlilik Oranı (2000-2007)	22
Şekil 7: Türk Bankacılık Sektöründe TGA Dönüşüm Oranının Gelişimi (2000-2007)	23
Şekil 8: Krediler ve Mevduatların Türk Bankacılık Sektörü Aktifleri İçerisindeki Payının Gelişimi (2000-2007)	24
Şekil 9: Türk Bankacılık Sektörü Net Döviz Pozisyonu (2000-2007).....	25
Şekil 10: Sendikasyon ve Seküritizasyon Kredileri (2002-2007)	26
Şekil 11: Aktif Kârlılığının (AK) Gelişimi (1987-2007)	63
Şekil 12: Özkaynak Kârlılığının (AK) Gelişimi (1987-2007).....	64
Şekil 13: Aktif Kârlılığı ve Özkaynak Kârlılığı Aylık Gelişim (2002-2007)	68
Şekil 14: Bilanço Dışı İşlemler / Toplam Varlıklar Oranı (2002-2007)	71
Şekil 15: Krediler / Toplam Varlıklar Oranı (2002-2007)	74
Şekil 16: Menkul Kıymetler / Toplam Varlıklar Oranı (2002-2007).....	75
Şekil 17: Likit Varlıklar / Toplam Varlıklar Oranı (2002-2007).....	76
Şekil 18: Özkaynaklar / Toplam Varlıklar Oranı (2002-2007).....	77

Şekil 19: Aylık Tüketici Fiyatları Enflasyonunun Gelişimi (2002-2007).....	78
Şekil 20: Aylık Sanayi Üretim Endeksinin Gelişimi (2002-2007).....	79
Şekil 21: Aylık Bütçe Dengesi / Sanayi Üretim Endeksi (2002-2007).....	80
Şekil 22: AK Bağımlı Değişkeninin Gerçek Değeri ve Regresyon Denkleminde Elde Edilen Değeri.....	86
Şekil 23: Aktif Kârlılığının 2002-2007 Döneminde 12 Aylık Değişim Katsayısı.....	91
Şekil 24: ÖK Bağımlı Değişkeninin Gerçek Değeri ve Regresyon Denkleminde Elde Edilen Değeri.....	95

KISALTMALAR

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

ADF: Augmented Dickey-Fuller

AK: Aktif Kârlılığı

BDDK: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu

EVDS: Elektronik Veri Dağıtım Sistemi

GSMH: Gayri Safi Milli Hasıla

GSYİH: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla

IMF: Uluslararası Para Fonu

NFM: Net Faiz Marjı

OECD: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı

ÖK: Özkaynak Kârlılığı

SK: Sermaye Kârlılığı

TBB: Türkiye Bankalar Birliği

TCMB: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

TGA: Tahsili Gecikmiş Alacaklar

TMSF: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu

TÜFE: Tüketici Fiyatları Endeksi

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

GİRİŞ

Geçmişte farklı ülkelerde yaşanan ekonomik kriz tecrübeleri, bankacılık sektöründe yaşanan bir kriz ya da sorunun daha büyük ölçekli bir ekonomik krize dönüşebildiğini göstermektedir.

Bankacılık sektörünün ekonomi içerisindeki göreceli büyüklüğü arttıkça, makroekonomik istikrar ve büyüme açısından sektörün önemi de artmaktadır. 2007 yılı üçüncü çeyreği itibarıyla, Türkiye’de bankacılık sektörü finansal sektörün %88’ini oluşturmaktadır.

Türk bankacılık sektörü, 2000 yılının Kasım ayı ve hemen ardından 2001 yılının Şubat ayında yaşanan ekonomik krizlerden büyük ölçüde ve olumsuz etkilenmiştir. Çok sayıda banka Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu’na (TMSF) devredilmiş, özel bankalar ve kamu bankalarının sermayelerinin artırılması ve yeniden yapılandırılabilmesi için yoğun çaba gösterilmiş ve büyük maliyetlere katlanılmıştır.

2001 yılında Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı’nın uygulanmaya başlamasıyla, Türkiye’de bir ekonomik dönüşüm sürecine girilmiştir. 1990’lı yıllar boyunca ortalama olarak yüzde 70’lerin üzerinde gerçekleşen enflasyon oranı 2004 yılı başlarında tek haneli seviyelere indirilmiş, uzun yıllar boyunca Türkiye’nin en önemli ekonomik sorunu olarak kabul edilen bütçe açığı ve borç stoku konularında Avro Bölgesi’ne girişin ön ekonomik koşulları olan Maastricht kriterlerinde belirtilen seviyelerin altına inilmiş, Hazine’nin borçlanma gereksiniminin milli gelire oranı büyük ölçüde azalmış ve Türkiye sürdürülebilir büyüme patikasına girmiştir. 2002

yılından 2007 yılı sonuna kadar 24 çeyrek arka arkaya kesintisiz ekonomik büyüme gerçekleşmiştir.

Yeni ekonomik ortama geçiş olarak da adlandırılabilir olan bu dönüşüm süreci hiç kuşkusuz Türk bankacılık sektöründe de büyük bir yapısal değişimi beraberinde getirmiştir. 2001 yılı sonu itibarıyla bankacılık sektörü toplam varlıkları içerisindeki payı %20 seviyesine gerileyen krediler, 2002-2007 döneminde sürekli artış göstermiş ve 2007 yılı sonu itibarıyla Krediler/Toplam Varlıklar oranı %49,3'e yükselmiştir. 1990'lı yıllar boyunca, bte aıklalarının finansmanı nedeniyle oluşan yüksek reel faiz ortamında kamu finansmanına yönelen bankalar, 2001 yılı sonrasında reel sektörü ve hanehalkını finanse etmeye yönelik bir dönüşüm yaşamışlardır.

17 Aralık 2004 tarihinde Türkiye'ye Avrupa Birliği ile müzakerelere başlama tarihi verilmesinin ve Uluslararası Para Fonu (IMF) ile yürütülen programın birer çapa niteliği taşıması ile birlikte Türkiye ekonomisindeki olumlu gelişmeler, Türk bankacılık sektörüne olan yabancı ilgisinin artmasını sağlamış ve 2005 yılı ve sonrasında sektöre önemli miktarda yabancı katılımı gerçekleşmiştir. Sektörde yabancı payının artması, yaşanan rekabeti artırmış ve bankaları daha verimli çalışmaya, yenilikçi ürünler ve hizmetler oluşurmaya zorlamıştır. 2001 yılı sonunda 61 olan banka sayısı, satın alma ve birleşmelerin de etkisiyle 2007 yılı sonunda 46'ya gerilemiřtir¹.

¹ 4 adet katılım bankası hariç.

Avrupa Birliği bankacılık mevzuatına göre, ye ülkelerden herhangi birinde bankacılık yapma lisansına sahip olan bir bankanın diğer ye ülkelerin düzenleme ve denetleme otoritelerinden lisans almadan o lkelerde de bankacılık yapabilmesi mümkündür. Avrupa Birliği yesi lkelerde ölçek bakımından Türk bankacılık sisteminde faaliyet gösteren bankalara göre çok büyük olarak nitelendirilebilecek bankaların bulunması ve Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne yeliği durumunda sektörün bu bankalarla rekabete girecek olması, önümüzdeki dönemde de satın alma ve birleşmeler yoluyla Türk bankacılık sektöründe yoğunlaşmanın devam edebileceğine işaret etmektedir.

1988 yılında Basel Bankacılık Denetim Komitesi tarafından, ülkelerdeki farklı sermaye yeterliliği hesaplama yöntemlerini birbirleriyle uyumlu hale getirmek amacıyla bir Sermaye Yeterliliği Uzlaşısı (Basel-I) metni yayımlanmıştır. řu anda 100'den fazla ülkede uygulanmakta olan uzlaşı, ülkemizde de 1989 yılından beri uygulanmaktadır.

Basel-I, içerdiği birtakım eksiklikler nedeniyle yıllar içerisinde eklemeler yapılarak geliştirilmiştir. Basel Komitesi, Basel-I'in eksikliklerini ve sermaye piyasalarında yaşanan gelişmeleri dikkate alarak daha kapsamlı, yeni bir uzlaşı oluşturmak üzere, 1999-2003 döneminde, ülkelerin fikir beyan etmelerini istediği istilaşare metinleri yayımlamıştır. İstilaşare metinlerine yöneltilen eleştiriler ve gelen öneriler dikkate alınarak hazırlanan yeni uzlaşı, Basel-II, 2004 yılının Haziran ayında yayımlanmıştır.

Basel-II ile getirilen önemli yeniliklerden birisi olan operasyonel risk kavramı ise 2007 yılının ikinci yarısından itibaren sermaye yeterliliği hesaplamalarına dahil edilmiştir. Yeni uzlaşının yürürlüğe girmesi, risk yönetimi açısından önemli değişiklikleri beraberinde getirecektir. Bu nedenle, Basel-II'nin ilk uygulama tarihi öncesinde bankalar üzerinde davranışsal etkiler gözlenmektedir. Bankaların bilanço yapılarında meydana gelen değişiklikler ve risk yönetimi alanında yapılması gerekenlerin bankaların kârlılık fonksiyonlarını geçmiş dönemlere göre farklılaştırmış olması muhtemeldir.

Bankacılık sektörünün sağlam bir yapıya sahip olması, kârlılık ile yakından ilişkilidir. Kârlılık, oto finansman yoluyla sermaye yapısının kuvvetlendirilmesi için de gerekli bir koşuldur.

Makroekonomik çevre ve yasal düzenlemeler değiştikçe bankaların kâr fonksiyonları içerisinde yer alan belirleyicilerin de değişmesi mümkündür. Türkiye'de 2002 yılından itibaren yaşanan makroekonomik iyileşme, bankacılık sektöründeki yeniden sermayelendirme ve yeniden yapılandırma süreçleri, sektöre olan yabancı ilgisi, artan rekabet ve Basel-II'ye uyum sürecinin, sektörün kârlılık fonksiyonunu etkilemiş olabileceği düşünülmektedir. Bu nedenle tez çalışmasının amacı, 2002-2007 döneminde Türk bankacılık sektöründe kârlılığın belirleyicilerinin araştırılması olarak belirlenmiştir.

Yeni ekonomik ortam ve yasal düzenlemeler çerçevesinde, finansal sektörün %88'ini oluşturan Türk bankacılık sektörünün, 2002-2007 döneminde kârlılığını

olumlu ya da olumsuz olarak etkileyen faktörlerin belirlenmesi, sektörde önümüzdeki dönemde yapılması gerekenler konusunda yol gösterici olabilecektir.

İkinci bölümde yer verilen literatür araştırmasında da görüleceği üzere, bankaların kârlılığının belirleyicileri üzerine daha önce yapılmış çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalardan bir bölümü doğrudan Türk bankacılık sistemi üzerine yapılmış çalışmalar, bir bölümü ise Türk bankacılık sektörünü de içeren çalışmalardır.

Tez çalışmasının daha önce yapılan çalışmalardan en önemli farkı, kapsadığı dönemdir. Türkiye ekonomisinde ve Türk bankacılık sektöründe 2002 yılı öncesi ve 2002 yılı ve sonrası dönemler, birinci bölümde de değinileceği üzere yapısal bir kırılma ile açıklanabilecek kadar önemli farklılıklar içermektedir. Dolayısıyla, 2002 yılı ve sonrasını kapsamayan ya da bu dönemle birlikte 2002 yılı öncesini de kapsayan çalışmaların, içinde bulunduğumuz yeni ekonomik ortama özgü dinamikleri tam olarak yansıtamayabileceği düşünülmektedir.

Tez çalışmasının diğer çalışmalardan bir farkı da, çoklu regresyon analizinin banka bazında değil, mevduat bankaları ve kalkınma ve yatırım bankalarından oluşan bankacılık sektörü için yapılmış olmasıdır.

Tez çalışmasının birinci bölümünde Türk bankacılık sektörünün 1980-2007 dönemindeki gelişimi incelenmiş, ikinci bölümünde bankacılık sektörünün kârlılığının belirleyicileri konusunda literatür araştırmasına yer verilmiş ve Türk bankacılık sektöründe kârlılığın gelişimi incelenmiş, üçüncü bölümde ise Türk

bankacılık sektöründe 2002-2007 döneminde kârlılığın belirleyicilerini tespit etmeye yönelik olarak yapılan çoklu regresyon uygulamasına ve sonuçlarına yer verilmiştir.

Kârlılık, bankacılık sektörünün olumsuz şoklara dayanıklı olması ve finansal sistemin istikrarının korunması konusunda oldukça önemli bir yere sahiptir. Kârlılığı olumlu ve olumsuz yönde etkileyen faktörlerin tespit edilmesinin bu açıdan faydalı olacağı düşünülmektedir. Kârlı ve güçlü bir bankacılık sektörü finansal sektörün işlevini yerine getirebilmesi ve makroekonomik istikrara katkıda bulunması açısından oldukça önemlidir. Türkiye’de 2002 yılı ve sonrasında yaşanan ekonomik dönüşüm sürecinde bankacılık sektörünün kârlılığını etkileyen faktörlerin neler olduğu, tez çalışmasının konusunu oluşturmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN

1980-2007 DÖNEMİNDE GELİŞİMİ

Birinci bölüm iki kısımdan oluşmaktadır. İlk kısımda, Türk bankacılık sektörünün finansal serbestleşmenin başladığı 1980 yılından 2007 yılı sonuna kadar olan gelişim süreci, ikinci kısımda ise Türk bankacılık sektöründe yeni uluslararası sermaye uzlaşısı Basel-II ile ilgili gelişmelere yer verilecektir.

1.1. Türk Bankacılık Sektörü Genel Değerlendirme

Bu kısımda, Türk bankacılık sektörünün, serbestleşmenin başladığı 1980’li yıllardan 2007 yılı sonuna kadar olan gelişimi, 1980-1990, 1990-Mayıs 2001 ve Mayıs 2001-2007 dönemlerinden oluşan üç alt başlıkta incelenecektir. Alt başlıkların odaklandığı konular 1980’li yıllarda finansal sektörde yaşanan serbestleşme süreci, 1990’lı yıllarda Türkiye ekonomisi ve dünya ekonomilerinde yaşanan sorunlar ve krizler nedeniyle Türk bankacılık sektöründe ortaya çıkan ve birikimli bir hal alan kırılganlıklar ve 2001 yılı Mayıs ayında uygulamaya konulan Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı ile birlikte sektörün sağlıklı bir yapıya ulaşma yolunda ilerleyişi olacaktır.

1.1.1. 1980 Sonrasında Finansal Sektörde Serbestleşme Süreci

1980’li yıllarda, serbest piyasa ekonomisine geçiş amacıyla uygulamaya konulan liberal ekonomi politikaları, bankacılık sektöründe de serbestleşme yönünde

önemli değişiklikler meydana getirmiştir. Bu dönemde, bankacılık sistemine giriş kolaylaştırılmış ve banka sayısında artış yaşanmıştır.

1980’li yıllarda geçmiş dönemlerde uygulanan ithal ikameci politikaların terk edilmesini ve dışa açılmayı esas alan, piyasa ekonomisine dayalı bir kalkınma politikası benimsenmiştir. Bu politikayı desteklemek, ekonominin yeni stratejilere göre yeniden yapılanmasını ve tasarrufların seviyesinin yükseltilerek üretime yönlendirilmesini sağlamak amacıyla, mali piyasaların serbestleştirilmesi ve finansal derinleşmenin artırılması yönünde çalışılmıştır.

1980 yılında kredi ve mevduat faiz oranları üzerindeki yasal kısıtlamalar kaldırılmıştır. Ancak, 1981-1982 döneminde yaşanan banker krizi, politika yapıcılarının, sektördeki denetimin yapısı ve amacı konusunda yoğunlaşmalarına neden olmuştur. 1983 yılında Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu kurulmuştur.

1984 yılında döviz işlemleri üzerindeki kısıtlamalar yumuşatılarak, yurt içi yerleşiklere döviz cinsinden mevduat açtırabilme ve bankalara yurt dışında döviz bulundurabilme hakları verilmiştir.

1985 yılında yasalaşan Bankacılık Kanunu, düzenleme ve denetleme için gerekli yasal alt yapıyı oluşturmuştur. Bankalara tekdüzen hesap planına geçme, TMSF çerçevesinde hareket etme ve hesaplarını dış denetime açma zorunlulukları getirilmiştir.

1986 yılında bankacılık sektöründe likidite yönetimi konusunda önemli bir adım atılmış ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) nezdinde

Bankalararası Para Piyasası faaliyete geçmiştir. TCMB, 1987 yılında açık piyasa işlemlerine başlamıştır.

1988 yılında ise TCMB bünyesinde Döviz ve Efektif Piyasası faaliyete geçmiştir. 1989 yılında döviz işlemleri ve sermaye hareketleri tamamen serbest bırakılmıştır.

1980’li yıllarda, serbestleşmeyi teşvik eden düzenlemelerin hayata geçirilmesiyle, Türk bankacılık sektörü hızla genişlemiş, 1980 yılında 43 olan banka sayısı 1990 yılı itibarıyla 66’ya; 1980 yılında 20,8 milyar ABD doları olan toplam aktif büyüklüğü (Gayri safi milli hasılanın (GSMH) %28,6’sı), 1990 yılında 58,2 milyar ABD dolarına yükselmiştir (GSMH’nin %38,2’si). Bu dönemde, krediler, menkul değerler ve mevduat büyüklüklerinde de sırasıyla %145, %348 ve %220 oranlarında artışlar gerçekleşmiştir. 1980-1990 döneminde Türk bankacılık sektöründe yaşanan genişlemeye ilişkin bazı göstergeler Tablo 1.1’de yer almaktadır (TBB, 1998).

TABLO 1.1: 1980-1990 Bankacılık Sektörü

Büyüklikleri Karşılaştırması

(Milyon ABD Doları)	1980	1990	% Değişim
Toplam Aktifler	20785	58171	180
Toplam Krediler	11168	27342	145
Menkul Değerler	1339	5997	348
Toplam Mevduatlar	10188	32564	220
Özkaynaklar+Kâr	1147	5903	415

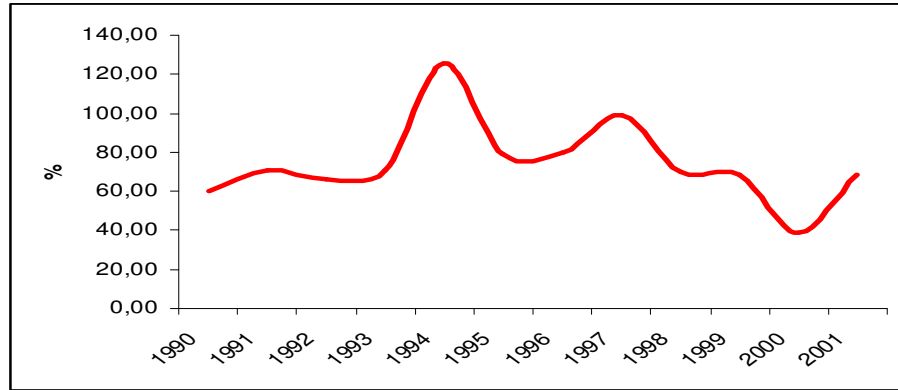
Kaynak: BDDK, Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı

1.1.2. 1990 - Mayıs 2001 Dönemi: Artan Kırılganlıklar ve Krizlerle Şekillen Bankacılık Sektörü

1990-2001 dönemini, sağlıklı makroekonomik çevre, bankacılık sektörüne özgü sorunlar ve bölünmüş gözetim ve denetim yapısı gibi nedenlerle, bankacılık sektörünün kırılganlıklarının arttığı ve büyük çaplı krizlerin yaşandığı bir dönem olarak nitelendirmek mümkündür.

Türkiye’de 1990’lı yıllar, bütçe açıkları, yüksek ve kronik enflasyon ve istikrarsız büyüme ile özetlenebilecek makroekonomik koşullarda şekillenmiştir.

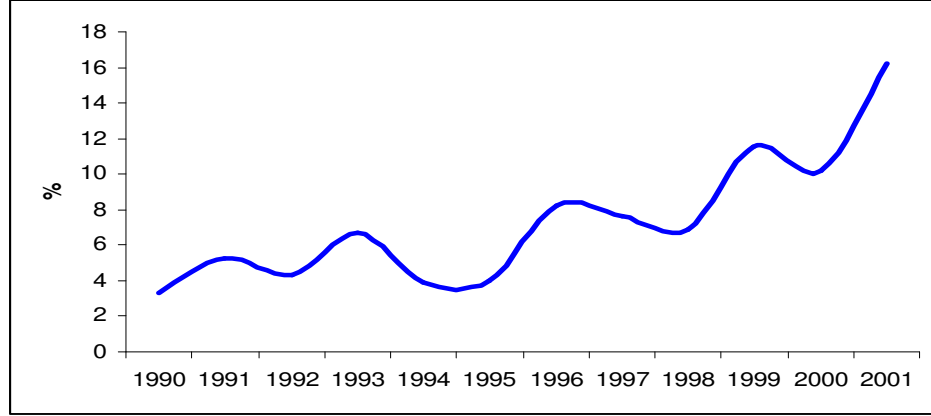
Enflasyon oranı 1994 yılında üç haneli sayılara kadar ulaşmış, 1990’lı yıllar boyunca da Şekil 1.1’de görüldüğü gibi, ekonomik birimlerin karar alma süreçlerini etkileyecek kadar yüksek seviyelerde seyretmiştir.

Şekil 1.1: 1990-2001 Dönemi Yıllık Enflasyon (TÜFE)

Kaynak: www.tcmb.gov.tr, Hesaplama Araçları – Enflasyon Hesaplayıcısı, 01.10.2007

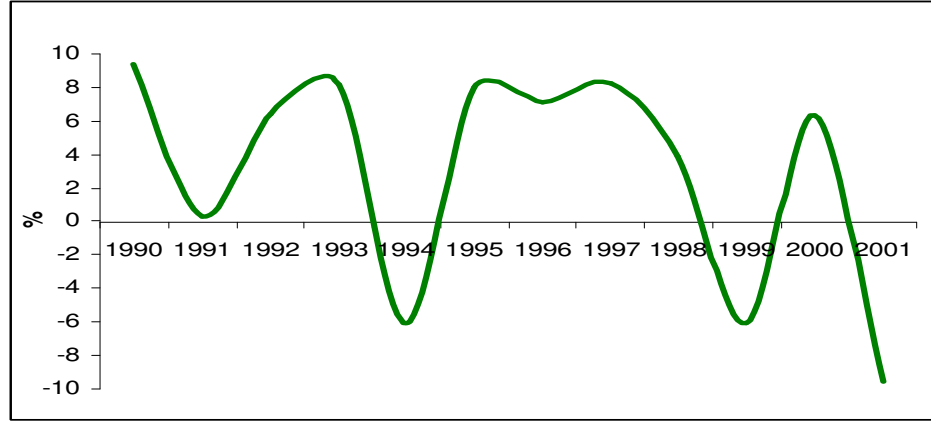
Bu dönemde, konsolide bütçe açığının gayri safi milli hasılaya oranı artış eğilimi göstermiş ve Şekil 1.2’de görüldüğü gibi, 2001 yılı sonu itibarıyla %16,2 gibi sürdürülmesi oldukça zor bir seviyeye yükselmiştir.

Şekil 1.2: 1990-2001 Döneminde Konsolide Bütçe Açığı / GSMH

Kaynak: <http://evds.tcmb.gov.tr>, www.tuik.gov.tr, 01.10.2007

1990-2001 döneminde, GSMH büyüme oranları, bu dönemde yaşanan istikrarsızlığı açıkça göstermektedir. 1990 yılında %9,4 büyüyen Türkiye ekonomisi, 2001 yılında %9,5 oranında küçülmüştür. Şekil 1.3’de de görüldüğü gibi, bazı yıllarda oldukça yüksek büyüme oranları yaşanmasına rağmen, birbirini takip eden büyüme ve küçülme dönemleri nedeniyle 11 yılda yıllık ortalama büyüme oranı sadece %2,5 seviyesinde kalmıştır.

Şekil 1.3: 1990-2001 Dönemi Yıllık GSMH Büyüme Oranları

Kaynak: www.tuik.gov.tr, 01.10.2007

Kamu kesimi açıklarında görülen artış ve kamunun yüksek reel faizlerle yurt içi piyasalardan finansman sağlama eğilimi, bankaları bu açığı finanse etmeye yöneltmiş ve asli fonksiyonları olan aracılık fonksiyonundan uzaklaştırmıştır. Kredilerin, bankacılık sektörü aktifleri içerisindeki payı 1990-2000 döneminde %47 seviyesinden %32,8 seviyesine gerilemiştir. Bankacılık sektörünün aracılık fonksiyonunu ne kadar yerine getirdiğinin bir başka göstergesi olan krediler/mevduat oranı ise aynı dönemde %84 seviyesinden %51'e gerilemiştir (BDDK, 2001a).

Kamu açıklarını finanse etmenin yüksek getirisi, bankaların yurt dışından düşük maliyetle sağladıkları döviz kredilerini hazineye borç olarak vermelerini cazip bir olanak haline getirmiştir. Ancak, önemli boyutlara ulaşan döviz yükümlülükleri ve döviz açık pozisyonları, bankacılık sektörünü kur riski ile karşı karşıya bırakmıştır. Bu dönemde devlet iç borçlanma senetlerine sağlanan vergi avantajları ve bu senetlerle ilgili olarak munzam karşılık ve disponibiliteye ilişkin yapılan düzenlemeler de, bankaların aktifleri içerisinde menkul kıymetlerin ağırlığını

artırmalarını teşvik eden unsurlar olmuştur. Menkul kıymetlerin aktifler içerisinde artan ağırlığı, bankaların faiz ve likidite risklerini de artırmıştır.

TCMB ve T.C. Hazine Müsteşarlığı'nın ortak sorumluluğunda bulunan düzenleme ve denetim fonksiyonları da, denetimin bölünmüş yapısı ve bu kuruluşların idari özerkliğe sahip olmaması gibi nedenlerle etkin bir biçimde yürütülememiştir.

1990'lı yıllarda bankacılık sektöründeki en önemli sorunlardan birisi de, kamu bankalarının popülist amaçlarla kullanılması ve ödenmeyen görev zararları nedeniyle bu bankaların kısa vadeli finansmana yönelerek gecelik faizler üzerinde oluşturduğu yukarı yönlü baskı olmuştur.

1994 yılında yaşanan ekonomik kriz sonrasında mevduat kaçışını önlemek amacıyla mevduatların tamamına devlet garantisi verilmiştir. Verilen garanti mevduat kaçışını engellemekle birlikte sektörde farklı sorunlar oluşmasına da neden olmuştur. Bazı bankalar, mevduat garantisi sayesinde oldukça yüksek mevduat faiz oranları ile mevduat toplamış ve riskli bir finansal yapının ortaya çıkmasına neden olmuşlardır.

Bu dönemde bankaların kredi riskini artıran en önemli unsur ise bağlı bulundukları holdinglere ve diğer grup şirketlerine verdikleri kredilerdir. Grup içi krediler konusunda yeterli düzenleme ve denetim olmaması nedeniyle bazı bankalar daha kârlı yollarla değerlendirebilecekleri fonları, düşük faizlerle grup içi şirketlere veya bağlı bulundukları holdinglere kullandırmışlardır.

1990'lı yıllar boyunca Türk bankacılık sektörü; zayıf sermayeli, kamu bankalarının ağırlıklı olduğu, yüksek kur, kredi, faiz ve likidite riskleri barındıran, kurumsal yönetim ilkelerinin yeterli ölçüde uygulanmadığı bir görünüm içerisinde olmuştur.

Yapısal sorunlar, sektörün şoklar karşısındaki kırılganlığını artırmıştır. Türkiye ekonomisinde 1994 yılında yaşanan derin ekonomik kriz, 1997 ve 1998'de yaşanan Uzakdoğu ve Rusya krizleri ve 1999 yılında yaşanan deprem felaketi nedeniyle Türkiye ekonomisi ile birlikte bankacılık sektörü de olumsuz etkilenmiştir.

Haziran 1999'da yürürlüğe giren 4389 sayılı Bankacılık Kanunu, sektörün düzenleme, denetleme ve gelişimi açısından bir dönüm noktası olarak kabul edilebilir. Bu yasa ile sektörün düzenleme ve denetimi, idari ve mali özerkliğe sahip Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'na (BDDK) devredilmiştir. Bu tarihten önce düzenleme ve denetleme ile yetkili ve görevli birimler BDDK bünyesinde birleştirilmiş, düzenleme ve denetimde uluslararası kriterlere uyum konusunda önemli bir adım atılmıştır. BDDK, 31 Ağustos 2000 tarihinde fiilen çalışmaya başlamıştır. Bu dönemde yapılan yasal düzenlemeler ile grup içi kredilere ilişkin kurallar açıkça belirlenmiş, döviz kuru riskine ilişkin önlemler sıkılaştırılmış, risk yönetimi ve banka sahipliği ve yönetimi ile ilgili yeni kuralları oluşturulmuş ve yeni muhasebe standartları uygulanmaya başlamıştır (BDDK, 2001b).

2000 yılının başında yeni bir ekonomik program uygulamaya konulmuştur. Program ile döviz kurlarının önceden açıklanması, sıkı maliye politikası uygulanması

ve yapısal reformlar yoluyla enflasyon bekleyişlerinin kontrol altına alınması ve sağlıklı bir büyüme ortamı oluşturulması amaçlanmıştır.

Programda, döviz kurlarının önceden açıklanıyor olması ve enflasyon ve faizlerin düşeceği beklentisi; bazı bankaları kontrolsüz biçimde döviz cinsinden borçlanarak kamu kesimi finansmanına yöneltmiştir. 2000 yılının Kasım ayında bir özel bankanın gecelik yükümlülüklerini yerine getirememesi ve elinde bulunan yüksek miktarda devlet iç borçlanma senedini satmaya çalışması nedeniyle gecelik borçlanma faizlerinin önemli ölçüde yükselmesi, yüklendikleri kur ve faiz riskleri nedeniyle bu bankayı ve gecelik finansman gereksinimleri nedeniyle kamu bankalarını zor durumda bırakmıştır. Söz konusu özel banka TMSF'ye devredilmiştir.

Yaşanan dalgalanmayı takiben, Uluslararası Para Fonu ile yapılan anlaşma ile birlikte gecelik faizler gerilemiş, piyasalardaki dalgalanma kısmen de olsa giderilmiştir. Bankacılık sistemindeki tüm mevduata ve bankaların aldıkları kredilere devlet güvencesi verildiği açıklanmıştır. Bankalara krediler için ayırdıkları özel karşılıkları vergiden düşebilme imkanı sağlanmıştır. Finansal kriz, alınan önlemlerle geçici olarak atlatılmıştır. Ancak, 2001 yılının Şubat ayında, yaşanan siyasi kriz ve ekonomi politikalarının sürdürülebilirliğine olan inancın yok olması nedeniyle 2000 yılı Kasım ayında yaşananadan daha şiddetli bir krizle karşılaşmıştır. Gecelik faizler %5000 seviyelerine kadar yükselmiştir. TCMB'nin piyasaya verdiği likidite dövizle yönelmiş ve sabit kur rejiminin sürdürülemezliği anlaşılınca, dalgalı kur rejimine geçilmiştir. Türk Lirası, ABD doları karşısında nominal olarak %137 değer kaybına uğramış ve Hazine ihalelerindeki basit faizler yaklaşık 8 puan yükselmiştir.

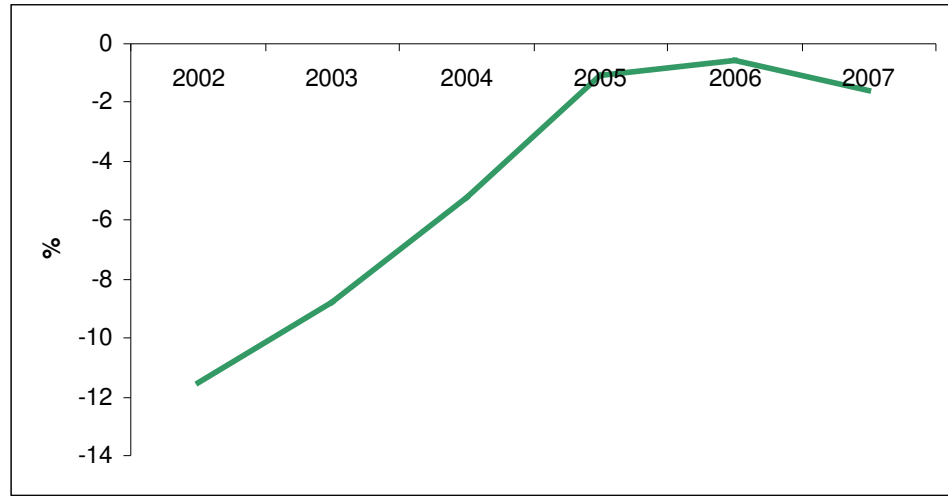
Faizlerdeki yükseliş bir yandan yeniden fiyatlama dönemi kısa olan fonlamanın maliyetini yükseltirken, diğer yandan da menkul değerler cüzdanı büyüklüğünde gerilemeye neden olmuştur. Kasım 2000 krizi sonrasında bankaların yükümlülüklerine verilen açık devlet garantisi, mevduattan kaçışı büyük ölçüde önlemiştir. Ancak, özellikle özel bankalar Türk Lirasındaki değer kaybı ve döviz cinsinden yüklü açık pozisyonları nedeniyle önemli miktarlarda zarara uğramışlardır. Kamu bankaları ise oldukça düşük seviyede olan açık pozisyonları nedeniyle Türk Lirasındaki değer kaybından doğrudan etkilenmemişlerdir. Ancak bu bankalar da gecelik fonlama gereksinimleri ve yüksek gecelik faizler nedeniyle zarara uğramışlardır (IMF, 2005).

1997 yılından Mayıs 2001'e kadar 13 bankanın yönetimi TMSF'ye devredilmiştir. Daha önce TCMB bünyesinde bulunan TMSF, BDDK'nın kurulmasıyla birlikte, bu kuruluşun çatısı altında faaliyet göstermeye başlamıştır.

1.1.3. 2001 Yılı Mayıs Ayında Uygulamaya Konulan Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı ve Sonraki Dönem

2001 krizini Türk bankacılık sektörü için bir dönüm noktası olarak tanımlamak mümkündür. Nominal çapa işlevi gören kur rejiminden dalgalı kur rejimine geçilmesiyle birlikte gelişen belirsizlik ortamının önüne geçilmesi ve ağır bir kriz yaşamış olan ekonominin yeniden yapılandırılması amacıyla, Mayıs 2001'de Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı uygulamaya konulmuştur. Programın uygulanmaya başlamasıyla, Türkiye'de bir ekonomik dönüşüm sürecine girilmiştir.

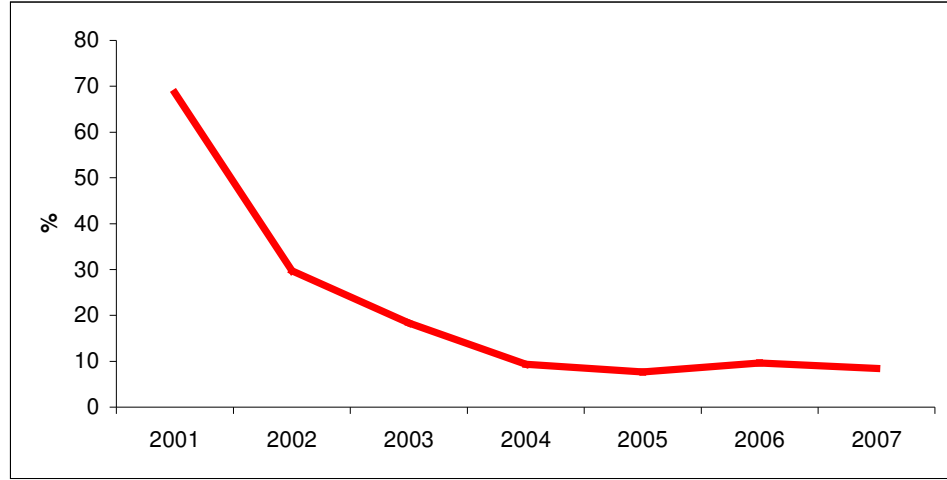
Uzun yıllar boyunca Türkiye'nin en önemli ekonomik sorunu olarak kabul edilen bütçe açığı, 2005 yılı ve sonrasında bir problem olmaktan çıkmıştır (Şekil 1.4). Bu dönemde Hazine'nin borçlanma gereksinimi büyük ölçüde azalmış ve ekonomi politikalarına duyulan güvenin de etkisiyle 2007 yılı sonu itibarıyla 24 çeyrek arka arkaya ekonomik büyüme gerçekleşmiştir.

Şekil 1.4: Merkezi Yönetim Bütçe Açığı / GSYİH

Kaynak: www.hazine.gov.tr, 31.03.2008

1990'lı yıllar boyunca ortalama olarak yüzde 70'lerin üzerinde gerçekleşen tüketici fiyatları enflasyon oranı (TÜFE), 2004 yılı Şubat ayı sonu itibarıyla tek haneli seviyeye indirilmiştir. 2007 yılı sonu TÜFE enflasyonu gerçekleşmesi ise %8,4 seviyesinde olmuştur (Şekil 1.5).

Şekil 1.5: 2001-2007 Dönemi Tüketici Fiyatları Endeksi Enflasyonu

Kaynak: www.tcmb.gov.tr, Hesaplama Araçları – Enflasyon Hesaplaması, 01.02.2008

Güçlü Ekonomiye Geçiş Programının temel unsurlarından birisi olarak da Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı hayata geçirilmiştir. Yeniden yapılandırma programının temel amaçları; kamu bankalarını finansal ve operasyonel olarak yeniden yapılandırmak, TMSF bünyesindeki bankaları çözüme kavuşturmak, özel bankaların güçlendirilmesi ve düzenleme ve denetleme çerçevesinin iyileştirilmesi olarak belirlenmiştir (BDDK 2002).

Kamu bankalarının yeniden yapılandırılması amacıyla Ziraat Bankası ve Halkbank'a yaklaşık 19 milyar ABD doları değerinde devlet iç borçlanma senedi aktarılmış, ayrıca bu bankalar operasyonel olarak da yeniden yapılandırılmıştır. İki yıl içerisinde iki bankanın 800'den fazla şubesi kapatılmış ve personel sayısı 30000 azaltılmıştır. 2,9 milyar ABD doları daha aktararak sermaye yeterlilik oranları yasal zorunluluk olan %8 seviyesinin üzerine çıkarılmıştır. Emlak Bankası ise tasfiye edilerek Ziraat Bankası ile birleştirilmiştir (IMF, 2005).

1997 yılından itibaren TMSF'ye devredilen 21 bankadan 7 tanesi birleşme, 7 tanesi tasfiye, 6 tanesi ise özelleştirme yoluyla çözümlenmiştir. TMSF bünyesinde kalan tek banka, adı Birleşik Fon Bankası'na dönüştürülmüş olan Bayındırbank'tır (IMF, 2005).

Özel bankaların zayıflayan sermaye yapılarının kuvvetlendirilmesi kapsamında ise kamu desteği içeren bir program oluşturulmuştur. Bu programa göre öncelikle bankalar özel denetimden geçmiş ve ek sermaye gereksinimleri belirlenmiştir. Ek sermaye yükümlülüğünü karşılayamayan özel bankalara TMSF'nin yönetime katılması kaydıyla mali destek sağlanabileceği belirtilmiştir. Ancak bankalar yönetimin tamamen kendilerinde kalması için gerekli sermayeyi TMSF desteği olmadan temin etmişlerdir. Sadece Pamukbank, istenen 2 milyar ABD doları tutarında sermayeyi temin edemediği için TMSF'ye devredilmiştir. 2004 yılı Temmuz ayından itibaren de mevduat garantisi 50 milyar TL ile sınırlı hale getirilmiştir (IMF, 2005).

Yeniden yapılandırma programının kamuya maliyetinin 47 milyar ABD doları olduğu tahmin edilmektedir. Kamu bankaları ve TMSF'ye devredilen bankaların maliyetlerinin ise sırasıyla 22 ve 25 milyar ABD doları olduğu belirtilmektedir (IMF, 2005).

Ekim 2005'te kabul edilen 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile, yasal çerçevenin en iyi uluslararası standartlar ile uyumlu hale getirilmesi amaçlanmıştır. Yeni kanun ile; uzaktan ve yerinde denetim faaliyetleri arasındaki koordinasyonun geliştirilmesi, banka sahiplerinde ve yöneticilerinde aranacak şartlar, BDDK ve

TMSF'nin sorumluluklarının birbirinden ayrılması gibi konularda önemli adımlar atılmıştır. Ayrıca grup içi krediler konusunda detaylı bir düzenlemeye gidilerek, bu konuda sınırlandırmalar oluşturulmuştur. 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile sektördeki düzenleme ve denetleme çerçevesinin geliştirilmesi konusunda önemli bir mesafe alındığı söylenebilir.

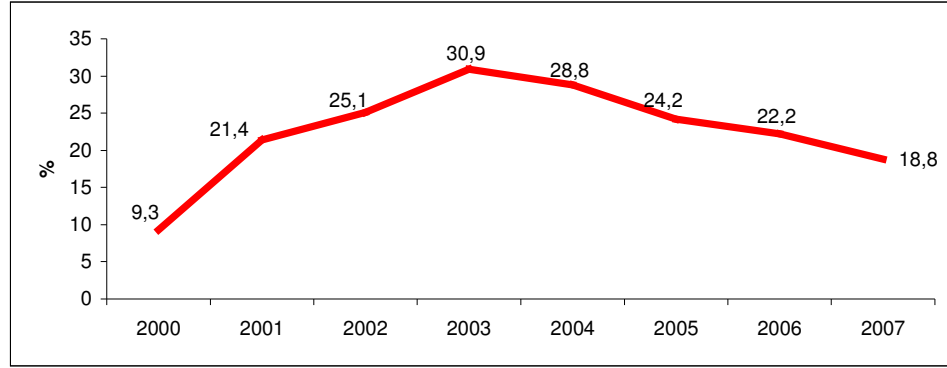
Yüksek maliyetine rağmen yeniden yapılandırma programı ve yeni Bankacılık Kanunu, Türk bankacılık sektörünün güçlü ve sağlıklı bir yapıya ulaşmasına önemli katkılarda bulunmuştur. 2007 yılı sonu itibarıyla Türk bankacılık sektörü, yasal zorunluluğun üzerinde sermaye yeterliliğine sahip, kârlılığı yüksek ve istikrarlı, kurumsal yönetim ve risk yönetimi ilkelerinin uygulandığı, konsolide olmuş, yabancı ilgisinin geçmiş dönemlere göre oldukça yüksek bir düzeyde olduğu bir görünüm arz etmektedir.

TMSF bünyesindeki bankaların da çözümlenmesiyle 2000 yılı sonunda 79 olan banka sayısı, 2007 yılı sonu itibarıyla adları Katılım Bankası olarak değiştirilen 4 tane Özel Finans Kurumu da dikkate alındığında 50'ye gerilemiştir. Banka sayısındaki gerileme, sektördeki konsolidasyonun bir göstergesidir. Bankacılık sektöründe yoğunlaşmanın bir göstergesi sayılan en büyük beş bankanın aktiflerinin sektörün toplam aktifleri içerisindeki payı 2001 yılı sonunda %54,4 iken, 2007 yılı Haziran ayı sonu itibarıyla %60,9'a yükselmiştir (BDDK, 2007a).

Avrupa Birliği bankacılık mevzuatına göre, üye ülkelerden herhangi birinde bankacılık yapma lisansına sahip olan bir bankanın diğer üye ülkelerin otoritelerinden lisans almadan o ülkelerde de bankacılık yapabilmesi mümkündür.

Avrupa Birliği üyesi ölkelerde ölçek bakımından Türk bankacılık sisteminde faaliyet gösteren bankalara göre çok büyük olarak nitelendirilebilecek bankaların bulunması ve Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyeliği durumunda sektörün bu bankalarla rekabete girecek olması, önümüzdeki dönemde de satın alma ve birleşmeler yoluyla Türk bankacılık sektöründe yoğunlaşmanın devam edebileceğine işaret etmektedir.

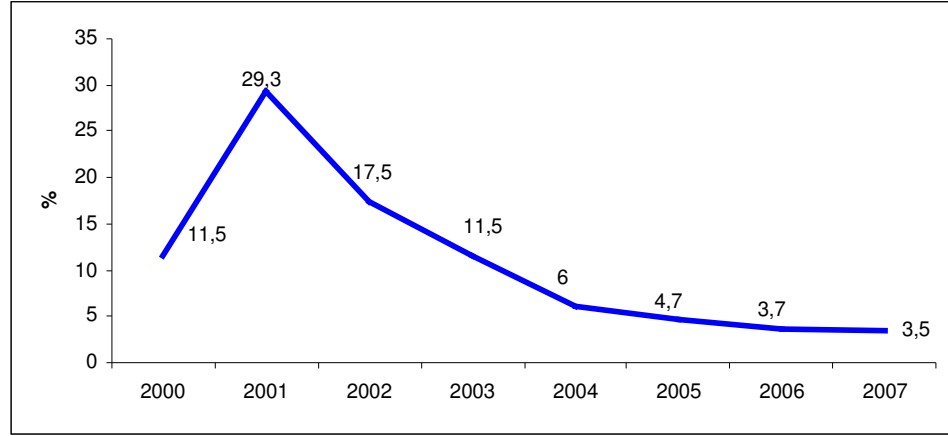
2000 yılı sonu itibarıyla %9 seviyesinde bulunan bankacılık sektörü sermaye yeterlilik oranı, kamu bankalarının yeniden sermayelendirilmesi ve özel bankaların sermaye yapılarının kuvvetlendirilmesiyle birlikte artarak 2003 yılı sonu itibarıyla %30,9 seviyesine kadar yükselmiştir. Ancak, 2004-2007 döneminde yaşanan hızlı kredi genişlemesi ve kredilerin aktifler içerisindeki payının artmasıyla birlikte, kredilerin yüksek risk ağırlığı sermaye yeterliliği oranında bir miktar gerilemeye neden olmuştur. Daha önce sermaye yeterliliği hesaplamalarında dikkate alınmayan operasyonel riskin 2007 yılı Haziran ayından itibaren hesaplamalara dahil edilmeye başlaması da sektörün sermaye yeterlilik oranını azaltıcı etki yapmıştır. 2007 yılı sonu itibarıyla %18,8 seviyesinde bulunan sektörün sermaye yeterlilik oranı yasal zorunluluk olan % 8 seviyesinin oldukça üzerinde seyretmektedir (Şekil 1.6).

Şekil 1.6: Türk Bankacılık Sektörü Sermaye Yeterlilik Oranı

Kaynak: BDDK – 23 Ekim 2003 Tarihli Basın Toplantısında Yapılan Sunuş, Finansal Piyasalar Raporu Mart-Haziran 2006 ve Aylık Rapor Şubat 2008

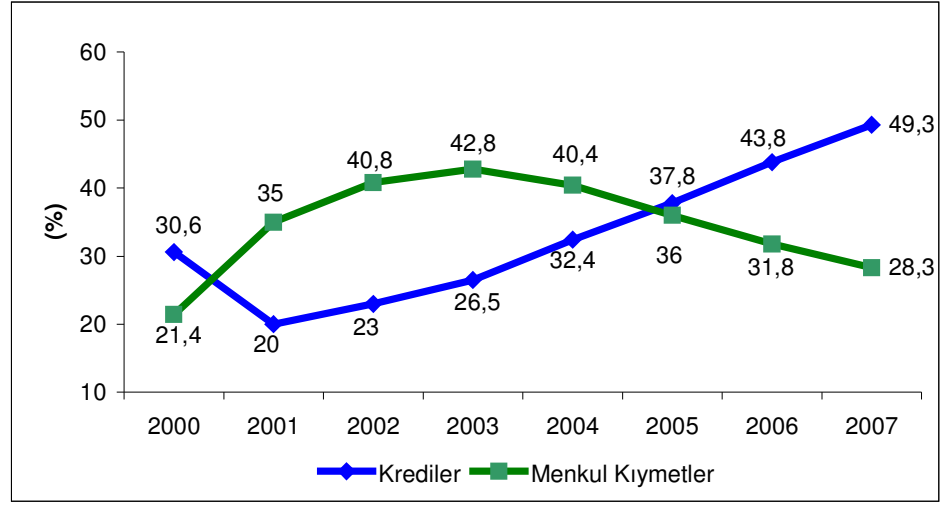
2001 yılında yaşanan ekonomik kriz ile birlikte %29,3 seviyesine yükselen Tahsili Gecikmiş Alacaklar (TGA) dönüşüm oranı, makroekonomik iyileşme, kredilerde hızlı artış ve reel sektörün bankacılık sektörüne olan borçlarının bir bölümünün yeniden yapılandırılmasını sağlayan İstanbul Yaklaşımı'nın da etkisiyle 2007 yılı sonu itibarıyla %3,5 seviyesine gerilemiştir (Şekil 1.7). 2002 yılından bu yana yaşanan makroekonomik iyileşme şirket bilançolarına ve hanehalkının ödeme kapasitesine olumlu yansiyarak TGA dönüşüm oranındaki düşüşü desteklemiştir. 2002-2007 döneminde kredilerde yaşanan %483'lük artış da kesrin paydası olan toplam kredileri artırarak TGA dönüşüm oranını azaltmıştır. 'İstanbul Yaklaşımı' olarak anılan program ise 6 milyar ABD dolarının üzerinde borcun yeniden yapılandırılmasını sağlayarak TGA dönüşüm oranının düşmesine katkıda bulunmuştur (TSKB, 2005). 2006 yılı Mayıs ve Haziran aylarında yaşanan türbülansa rağmen bu oran düşük seyrini korumuştur. Bu oranın düşük olması varlık yapısının kaliteli olduğunu gösteren unsurlardan birisidir.

Şekil 1.7: Türk Bankacılık Sektöründe TGA Dönüşüm Oranının Gelişimi

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği (2000), Finansal Piyasalar Raporu Mart-Haziran 2006 ve Aylık Rapor Şubat 2008

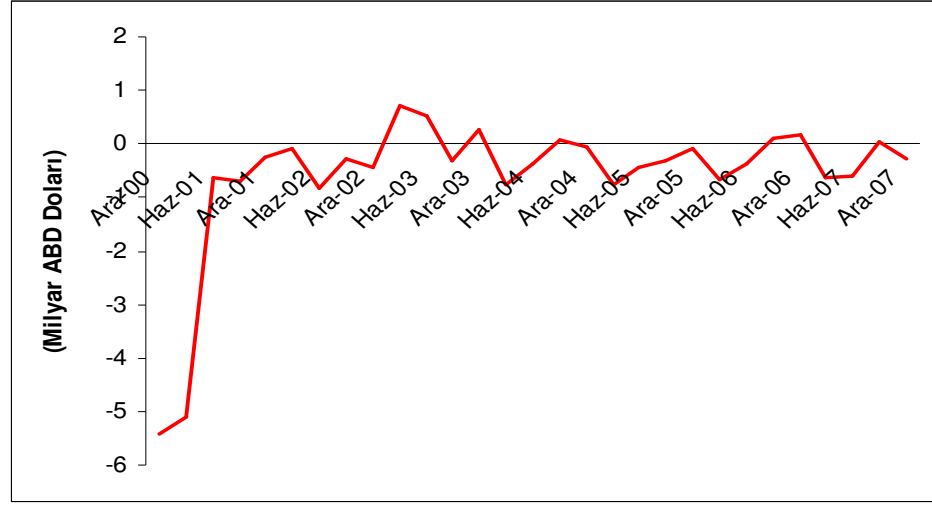
Bankalar 2002 yılı ve sonrasında asli fonksiyonları olan aracılık fonksiyonuna yönelmişler, 2001 yılı sonunda %30,5 olan mevduatın krediye dönüşüm oranı 2007 yılı sonu itibarıyla %80'e yükselmiştir. Kredilerin aktifler içindeki payındaki artışla birlikte, menkul kıymetlerin payında azalma yaşanmış ve aracılık fonksiyonundaki artışı yansıtan bir aktif yapısı oluşmuştur. 2001 yılında yaşanan ekonomik krizle birlikte aktifler içerisindeki payı %20 seviyesine kadar gerileyen krediler, 2007 yılı sonu itibarıyla aktiflerin %49,3'ünü oluşturmuştur. 2000-2007 döneminde aktiflerin kompozisyonundaki değişim Şekil 1.8'de görülmektedir.

Şekil 1.8: Krediler ve Mevduatların Türk Bankacılık Sektörü Aktifleri İçerisindeki Payının Gelişimi

Kaynak: BDDK - Aylık Rapor Şubat 2006, Aylık Rapor Şubat 2008, Sunumlar

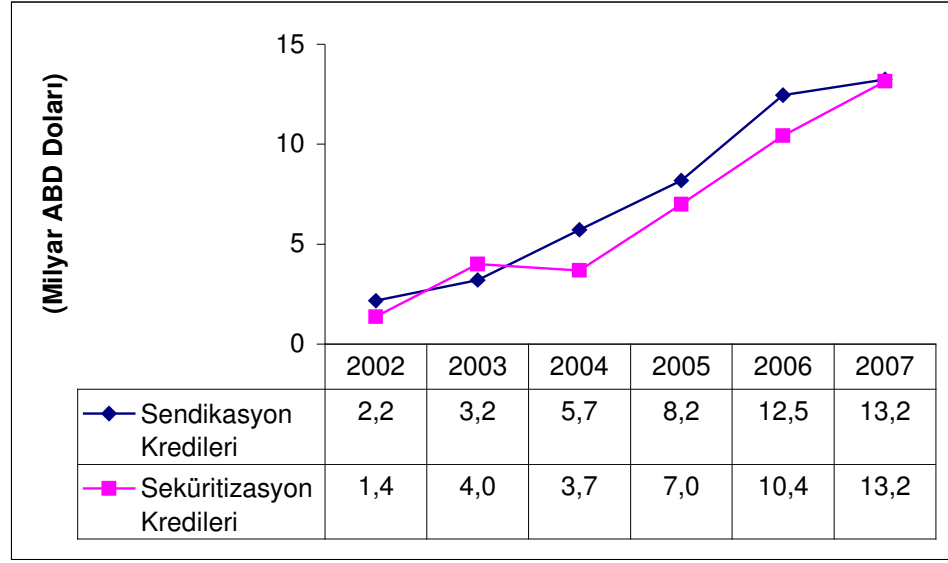
Şubat 2001’de dalgalı kur rejimine geçilmesiyle birlikte, bankalar yabancı para net genel pozisyonlarını dengede tutma yolunu benimsemişlerdir. Bilanço içi yabancı para pozisyonları açık vermesine rağmen, türev finansal araçlar sayesinde bilanço içi açıklarını kapatmışlardır. Şekil 1.9’da görüldüğü üzere, bankalar döviz kuru riski üstlenmemeye çalışmaktadırlar.

Şekil 1.9: Türk Bankacılık Sektörü Net Döviz Pozisyonu

Kaynak: <http://evds.tcmb.gov.tr> ve BDDK Haftalık Raporları, 31.03.2008

Banka bilançolarında ve makroekonomik çevrede yaşanan iyileşme ile bankalar yurt dışından daha iyi koşullarla kaynak sağlayabilme imkanına kavuşmuştur. Yurt dışından sağlanan sendikasyon ve seküritizasyon kredilerinin miktarları artarken vadeleri uzamış, faizleri azalmıştır. Vadeler, seküritizasyon kredileri için 10 yıla, sendikasyon kredileri için ise 3 yıla kadar yükselmiştir. Son yıllarda bu kredilerin miktarında yaşanan gelişme Şekil 1.10'da açıkça görülmektedir.

Şekil 1.10: Türk Bankacılık Sektöründe Sendikasyon ve Sekürütizasyon Kredileri

Kaynak: www.bddk.org.tr - Aylık Raporlar, 01.03.2008

17 Aralık 2004 tarihinde Türkiye’ye Avrupa Birliği ile müzakerelere başlama tarihi verilmesi ve Türkiye ekonomisi ile bankacılık sektöründeki olumlu gelişmeler, Türk bankacılık sektörüne olan yabancı ilgisinin artmasını sağlamıştır. Özellikle 2005 yılından itibaren sektördeki yabancı payı hızlı bir artış trendi içerisine girmiştir. Sektörde yabancı payının artması, yaşanan rekabeti artırmış ve bankaları daha verimli çalışmaya, yenilikçi ürünler ve hizmetler oluşturmaya zorlamıştır. Bu süreçte yabancı bankalar tarafından satın alınan veya yabancı bankaların ortak olduğu bankalara ilişkin özet bilgi Tablo 1.2’de yer almaktadır.

TABLO 1.2: Türk Bankacılık Sektöründe Yabancı Alımları (2005-2007)

Türk Bankası	Yabancı Kuruluş	Yabancı Payı* (%)
Türk Ekonomi Bankası	BNP Paribas	56,6
Dışbank	Fortis	97,9
Yapı ve Kredi B.	Koçbank-Unicredito	52,1
T. Garanti B.	General Electric	71,8
Bank Pozitif	Bank Hapoalim	57,6
Finansbank	National Bank of Greece	90,4
Denizbank	Dexia	100
Şekerbank	Bank Turan Alem	47,7
Turkland Bank	Arab Bank ve Bank Med	91
Akbank	Citigroup	48,9
Tekfenbank	EFG Eurobank	93,2
Oyakbank	ING Group	100

*: Borsa Payı Dahil

Kaynak: BDDK Finansal Piyasalar Raporu Eylül 2007

Tablo 1.2’deki satın alma ve ortaklıkların tamamı, 2005 yılından itibaren iki yıl gibi kısa bir süre içerisinde gerçekleşmiştir. 2005 yılından itibaren bankacılık sektörüne yapılan doğrudan yabancı yatırımın toplam değeri 20 milyar ABD doları civarındadır. %50-%50 ortaklıklar da dahil edildiğinde (Yapı Kredi ve Türk Ekonomi Bankası), 2007 yılı sonu itibarıyla Türkiye’de faaliyet gösteren 50 bankanın 26 tanesinin yabancı banka olduğu görülmektedir (BDDK, 2008). 2007 yılı sonu itibarıyla İMKB’deki yabancı payları da dikkate alındığında, Türk bankacılık sektörü sermayesindeki yabancı payının %42 seviyesine yükseldiği görülmektedir. (BDDK, 2007a).

Özetle; Mayıs 2001 - 2007 döneminde Türk bankacılık sektöründe sermaye yeterliliği oldukça yüksek seviyelere ulaşmış, aktiflerin kompozisyonunda önemli değişiklikler gözlemlenmiş ve destekleyici makroekonomik koşulların da etkisiyle aktiflerin kalitesi artmış, bankaların yurt dışından borçlanma koşullarında önemli

ölçüde iyileşme kaydedilmiş ve daha etkin risk yönetimi uygulamaları sayesinde riskler azaltılmıştır. Bu olumlu gelişmeler sayesinde bankacılık sektörü düzenli olarak kâr etmeye başlamış, artan yabancı ilgisiyle bankalar yüksek bedeller karşılığında el değiştirmeye başlamıştır.

1.2. Türk Bankacılık Sektöründe Basel-II ile İlgili Gelişmeler

1988 yılında, G10 ülkelerinin merkez bankası başkanları önderliğinde Uluslararası Ödemeler Bankası (Bank for International Settlements – BIS) bünyesinde oluşturulan ve amacı bankacılık sistemini kuvvetlendirmek için yeni gözetim ve denetim standartları geliştirmek olan Basel Bankacılık Denetim Komitesi (Basel Komitesi) tarafından, ülkelerdeki farklı sermaye yeterliliği hesaplama yöntemlerini birbirleriyle uyumlu hale getirmek amacıyla bir Sermaye Yeterliliği Uzlaşısı (Basel-I) metni yayımlanmıştır. Uzlaşıda, sermayenin belirli risk ağırlıklarıyla hesaplanan toplam risk ağırlıklı varlıklara oranının en az %8 seviyesinde olması gerektiği belirtilmiştir.

100'den fazla ülkede uygulanmakta olan uzlaşısı, ülkemizde de uygulanmaktadır. Basel-I, içerdiği birtakım eksiklikler nedeniyle yıllar içerisinde eklemeler yapılarak geliştirilmiştir. Yapılan en önemli değişikliklerden birisi, kredi riskine ek olarak 1996 yılında piyasa risklerinin de uzlaşısıya eklenmiş olmasıdır.

Basel Komitesi, Basel-I'in eksikliklerini ve sermaye piyasalarında yaşanan gelişmeleri dikkate alarak daha kapsamlı, yeni bir uzlaşısı oluşturmak üzere, 1999-2003 döneminde, ülkelerin fikir beyan etmelerini istediği istişare metinleri yayımlamıştır. İstişare metinlerine yöneltilen eleştiriler ve gelen öneriler dikkate

alınarak hazırlanan yeni uzlaş, Basel-II, 2004 yılının Haziran ayında yayımlanmıştır (BDDK, 2005a).

Basel-II'nin ilk düzenlemeden en önemli farklarından birisi sadece sermaye yeterliliğiyle ilgili bir düzenleme olmayışdır. Basel-II üç yapısal blok üzerine inşa edilmiştir. Bu yapısal bloklar sırasıyla; asgari sermaye gereksinimi, denetleme fonksiyonunun işleyişi ve bankalar tarafından açıklanan verilerle ilişkili olan piyasa disiplini ile ilgilidir. Yeni düzenleme ile bankalarda etkin risk yönetimin teşvik edilmesi, sermaye yeterliliği ölçümlerinin etkinliğinin artırılması ve piyasa disiplininin geliştirilmesi amaçlanmaktadır (BDDK, 2005a). Ayrıca, Basel-II'de tüm bankalarca aynı kuralların uygulanmasını öngören bir “Herkes tek beden elbise” yaklaşımı yerine, bankaların kullanımı için alternatif yöntemler hazırlanmıştır.

BDDK tarafından Mayıs 2005'te yayımlanan yol haritasında, Türkiye'de Basel-II hükümlerinin 2008 yılı başında yürürlüğe gireceği belirtilmiştir (BDDK, 2005b). Ancak, yeni uzlaşının yürürlüğe girmesi ertelenmiştir. BDDK tarafından yayımlanan Bankacılık Sektörü Basel-II Gelişme Raporu'na göre bankaların tamamına yakını kendi yol haritalarını hazırlamıştır (BDDK, 2006).

Yeni uzlaş, risk yönetimi açısından önemli değişiklikleri beraberinde getirecektir. Henüz Basel-II Türkiye'de tam olarak uygulamaya geçmemiş olsa da, kredi riski ve piyasa riskinin yanı sıra operasyonel risk kavramı da sermaye yeterliliği oranlarını etkileyen yeni bir risk türü olarak 2007 yılı Haziran ayından itibaren hesaplamalara dahil edilmiştir.

Basel-I’de ülkeleri Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) üyesi olan ülkeler ve OECD üyesi olmayan ülkeler olarak ayıran sınıflandırma Basel-II ile ortadan kalkacaktır. Mevcut sınıflandırmaya göre OECD üyesi ülkelerin hazinelerinin ihraç ettiği yabancı para cinsinden borçlanma araçlarını alan bankalar bu tahvil ya da bonolar için sermaye tutmak zorunda değillerdir. Basel-II’nin yürürlüğe girmesiyle birlikte söz konusu menkul kıymetler risk derecelendirmesine tabi tutulacak ve bu menkul kıymetler için de sermaye tutulması gerekebilecektir. Merkez bankaları veya ülkelerin hazineleri tarafından ihraç edilen ulusal para cinsinden borçlanma araçları ise ulusal denetim otoritelerince sıfır riskli varlık olarak değerlendirilebilecektir (BDDK, 2005c). Bu uygulamalar neticesinde, Türk bankacılık sistemi varlıkları içerisinde hâlâ önemli bir paya sahip olan menkul kıymetler nedeniyle önemli ölçüde yeni sermaye gereksinimi doğabilecek ve sermaye yeterlilik oranlarında düşüşler gerçekleşebilecektir.

Basel-II’de kredi hesaplamasında kullanılan standart yaklaşımda, tüketicilere verilen kredilerin risk ağırlığının %100’den %75’e indirilmesi, ayrıca ikamet amaçlı konutlar için verilen kredilerin risk ağırlığının %35’e düşürülmesi, bu krediler için tutulması gereken asgari sermaye miktarının Basel-I’e göre daha düşük olacağı anlamına gelmektedir. Böyle bir durumda bankalar için tüketici kredisi ve konut kredisi vermek daha cazip bir hale gelebilecektir.

Basel-II’nin Türkiye’de ilk uygulama tarihi öncesinde bankalar üzerinde davranışsal etkiler gözlenmekte ve kredilerin toplam aktifler içerisindeki payı artmaktadır. 2007 yılı Şubat ayında yasalaşan ve 6 Mart 2007 tarihli Resmi

Gazete’de yayımlanan İpotekli Konut Finansmanı Kanunu da konut kredilerini destekleyecek bir başka unsur olabilecektir.

Türk bankacılık sektörünün Basel-II’ye ne kadar hazır olduğunu görmek amacıyla, 2003 yılında sektörün toplam %95’ini oluşturan 23 bankanın katılımıyla BDDK tarafından QIS-TR isimli sayısal etki çalışması yapılmıştır. BDDK tarafından Aralık 2004’te QIS-TR çalışmasına ilişkin olarak yayımlanan rapora göre, sayısal etki çalışmasına katılan bankaların konsolide sermaye yeterlilik oranı mevcut mevzuata göre %28,8 iken, Basel-II kapsamında hesaplanan sermaye yeterlilik oranı standart yaklaşıma göre %16,9; basitleştirilmiş standart yaklaşıma göre ise %17,1 seviyesine gerilemiştir. Sermaye yeterliliği oranının payını oluşturan sermaye, mevcut mevzuata göre 25,1 milyar YTL, Basel-II hükümlerine göre de 25 milyar YTL olarak hesaplanmıştır. Sermaye miktarında göze çarpan bir değişiklik olmamakla birlikte, sermaye yeterlilik oranının paydasını oluşturan risk ağırlıklı varlıklar toplamında Basel-II ile birlikte yüksek oranlı artışlar yaşanmaktadır. Mevcut düzenlemeye göre 87,1 milyar YTL olan risk ağırlıklı varlıklar, Basel-II’ye göre, standart yaklaşımda 148,4 milyar YTL’ye, basitleştirilmiş standart yaklaşımda ise 146,6 milyar YTL’ye yükselmiştir. Bu sonuçlar, Basel-II hükümlerinin uygulanmasıyla sermaye yeterlilik oranının önemli ölçüde düşmesinin nedeninin sermaye olarak kabul edilen kalemlerdeki azalış değil, risk ağırlıklı varlıklarda ortaya çıkan yüksek oranlı artışlar olacağını göstermektedir (BDDK, 2004).

QIS-TR çalışmasında ileriye yönelik taahhüt niteliği taşımamakla birlikte, ulusal denetim otoritelerinin inisiyatifine bırakılmış alanlarda BDDK’nın ileride izleyebileceği yola ilişkin ipuçları yer almaktadır. Örneğin, çalışmada Türk Lirası

cinsinden ve dövizde endeksli devlet borçlanma senetleri için BDDK'nın inisiyatifiyle %0 risk ağırlığı kullanılmıştır. Ancak, yabancı para cinsinden devlet borçlanma senetleri için ülke kredi notu nedeniyle %100 risk ağırlığı kabul edilmiştir. Daha önce, Türkiye'nin OECD üyesi olması nedeniyle %0 risk ağırlığı kategorisinde sınıflanan yabancı para cinsinden devlet borçlanma senetlerinin risk ağırlığındaki artış nedeniyle ticari portföy için risk ağırlıklı varlıklar toplamı yaklaşık 2,5 kat artış göstermiştir. Çalışmada dikkat çeken bir diğer unsur ise küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin büyük bölümünün derecelendirilmemiş olması nedeniyle, bu kuruluşlara verilen kredilerin Basel-II hükümlerine göre %100 risk ağırlığında sınıflandırılması olmuştur.

Çalışmaya göre risk ağırlıklı varlıklar toplamının azaldığı tek portföy “perakende portföyü²” olmuştur. Bu portföyün toplam risk ağırlığında yaşanan azalmanın nedeni ise, perakende portföyündeki varlıkların risk ağırlıklarının %50 ve %100 seviyelerinden, Basel-II ile birlikte %35 ve %75 seviyelerine indirilmesidir. Bu durumda, bankaların perakende portföyü için bulundurmaları gereken asgari sermaye miktarında azalma meydana gelebilecektir. Daha önce de belirtildiği gibi, konut kredileri ve tüketici kredileri kullanırmak bankalar için daha cazip hale gelmektedir.

QIS-TR çalışması statik bir çalışma olup, yapıldığı tarihte Basel-II hükümlerinin uygulanması sonucunda oluşacak değişimi belirlemeyi amaçlamaktadır.

² Perakende portföyü; Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletme (KOBİ) tanımına giren şirketlerden olan alacaklar, ikamet amaçlı gayrimenkul ipoteği ile korunan alacaklar ve diğer perakende alacaklardan oluşmaktadır.

QIS-TR çalışmasını takiben, BDDK tarafından Temmuz 2007’de QIS-TR2 çalışmasının sonuçları yayımlanmıştır. Bu çalışmaya da sektörün %97’sini oluşturan 31 banka iştirak etmiştir. Çalışma sonucunda bankaların mevcut mevzuat çerçevesinde %19,31 olarak hesaplanan sermaye yeterlilik oranları, Basel-II kapsamında 5,6 puan azalarak %13,68 olarak gerçekleşmiştir (BDDK, 2007b).

İKİNCİ BÖLÜM

BANKACILIK SEKTÖRÜNDE KÂRLILIĞIN BELİRLEYİCİLERİ

Bu bölüm, üç kısımdan oluşmaktadır. İlk kısımda, bankacılık sektöründe kârlılığı etkileyen mikro faktörlere, başka bir ifadeyle, bankacılık sektörüne özgü faktörlere ilişkin literatürde yer alan çalışmalara yer verilecektir. İkinci kısımda ise enflasyon, bütçe açığı, büyüme oranı, vb. makro faktörlerin bankacılık sektörü kârlılığına etkisine ilişkin literatür araştırmasına yer verilecektir. İlk iki kısımda mikro ve makro faktörlerin kârlılığa etkileri teorik çerçevede incelendikten sonra, üçüncü kısımda Türk bankacılık sektöründe kârlılığın gelişimi incelenecektir.

2.1. Mikro Değişkenlerin Kârlılığa Etkileri

Mikro değişkenlerin, bir başka ifadeyle bankalar tarafından kontrol edilebilen değişkenlerin bankaların kârlılığı üzerine etkisi konusunda Türk bankacılık sektörüne yönelik çalışmaları da kapsayan araştırmalar bulunmaktadır. Bu kısımda öncelikle söz konusu çalışmalar ve bulgularına yer verilmekte, ardından çalışmaların bulguları bir tabloda bir araya getirilerek özetlenmektedir.

Berger (1995), sermaye yeterlilik oranı ile Net kâr/Özkaynaklar biçiminde tanımlanan özkaynak kârlılığı (ÖK) arasındaki ilişkiyi incelediği, ABD bankacılık sisteminin 1983-1989 dönemine ilişkin verilerini kullanarak yaptığı ekonometrik çalışmada; sermaye yeterliliği ile ÖK arasında pozitif yönlü ilişki tespit etmiştir. Çalışmanın 1990-1992 dönemine uygulanması durumunda ise, sermaye yeterlilik oranı ile ÖK arasında negatif yönlü ilişki bulunmuştur.

Çalışmada, sermaye yeterlilik oranı ile ÖK arasında negatif yönlü ilişkiye neden olabilecek ilişkilerin açıklamasına da yer verilmiştir. Bu ilişkilerden ilki, firmaların sermaye yapısı ve mevcut vergi düzenlemeleri ile ilgilidir. Bir firmanın yüksek sermaye yeterlilik oranına sahip olması, özkaynak yerine borç kullanıldığı durumda faiz ödemelerinin vergi matrahından düşülebilmesi nedeniyle elde edilecek kazançtan mahrum olunmasına, dolayısıyla da kârlılığın düşmesine neden olabilmektedir.

İkinci ilişkinin ise, sermaye yeterlilik oranının yüksek olmasının düşük risk alınması anlamına gelmesi ve düşük riskle birlikte gelen düşük getiriler nedeniyle, ilk örnekte olduğu gibi yüksek bir sermaye yeterlilik oranının kârlılığı düşürmesi biçiminde olabileceği belirtilmektedir.

1990-1992 döneminde bulunan negatif yönlü ilişki, bankaların o dönemde optimal sermaye seviyesi olarak nitelendirilebilecek seviyelerin ötesinde sermaye yeterlilik oranlarına sahip olmaları ile açıklanmıştır. Bu tespit sonrasında, bankacılık sistemine ilişkin düzenlemelere, araştırma döneminde bankaların finansal durumlarının içerdiği riske ve elde edilen kârlara bağlı olarak, sermaye yeterlilik oranı ile ÖK arasındaki ilişkinin dönemlere göre farklı olabileceği belirtilmiştir. Bankaların finansal yapılarının riskli olarak algılandığı dönemlerde, sermaye yeterlilik oranının yüksek olması kârlılığı olumlu yönde etkilerken, daha normal dönemlerde optimal sermaye seviyesinden uzaklaşılması kârlılığı olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Bu bulgu ile ilgili temel sorun ise, optimal sermaye seviyesinin belirlenmesinin güçlüğüdür.

Kunt ve Huizinga (1998), gelişmiş ve gelişmekte olan toplam 80 ülkenin bankalarının, 1988-1995 dönemine ait verilerini kullanarak yaptıkları çalışmada, bankacılık sektöründe aktif kârlılığının (AK) belirleyicilerini araştırmışlardır. Çalışmada, kârlılığı etkileyen mikro değişkenlerin; bankanın sermaye yeterliliği, faiz kazancı sağlamayan varlıkların toplam varlıklar içerisindeki payı, mevduatın toplam yükümlülükler içerisindeki payı ve sahiplik yapısı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Kunt ve Huizinga'ya göre, sermaye yapısı kuvvetli bankaların, duyulan güven sayesinde kaynak maliyetlerinin daha düşük olması nedeniyle, kârlılık oranları daha yüksek olmaktadır. Toplam varlıklar içerisinde faiz kazancı sağlamayan varlıkların oranının artması, kârlılığı olumsuz yönde etkilemektedir. Mevduat toplamının şube açma ve faaliyet giderleri gibi maliyetleri olması nedeniyle, mevduatın toplam yükümlülükler içerisindeki payının artması ile kârlılık arasında negatif yönlü ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Son olarak, yabancı bankaların sahip oldukları bazı imtiyazlar nedeniyle gelişmekte olan ülkelerde daha kârlı, gelişmiş ülkelerde ise yerel bankalara göre daha az kârlı oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Naceur ve Goaied (2001), 11 adet Tunus mevduat bankasının kârlılığının belirleyicilerini 1980-1995 dönemi verilerini kullanarak araştırmışlardır. Kârlılık ölçütleri olarak AK ve ÖK kullanılmıştır. Çalışmada kullanılan açıklayıcı değişkenler ise işgücü ve sermaye verimliliği, firma büyüklüğü, sermaye/varlıklar oranı, mevduat/varlıklar oranı ve Tunus Borsası'na kote olup olunmamasıdır.

İşgücü verimliliğini temsilen net banka gelirleri/personel sayısı, sermaye verimliliğini temsilen ise net banka gelirleri/şube sayısı oranları kullanılmıştır. Banka büyüklüğü, bankaların varlıklarının logaritması alınarak belirlenmiştir.

Çalışma sonucunda banka kârlılığının istatistiki olarak anlamlı belirleyicileri (t-istatistiğine göre) önem sırasına göre; işgücü verimliliği, mevduatlar/varlıklar oranı, sermaye verimliliği ve sermaye/varlıklar oranı olarak tespit edilmiştir. Banka performansı ile anlamlı bağımsız değişkenlerin tümü arasında pozitif yönlü ilişki tespit edilmiştir. Bir bankanın hisse senetlerinin borsaya kote olmasının ise kârlılık performansı ağıısından anlamlı bir belirleyici olmadığı görölmüştür.

Kaya (2002), 1997-2000 dönemi için Türk bankacılık sektöründe kârlılığın belirleyicilerini Ho ve Saunders (1981) tarafından geliştirilen iki aşamalı yöntemi kullanarak tespit etmeye çalışmıştır. Çalışmada panel data regresyon yöntemi kullanılmıştır. Bağımlı değişkenler net faiz marjı (NFM), AK ve ÖK'dir.

Net faiz marjının mikro belirleyicilerinin özkaynaklar, likidite, personel harcamaları, mevduatlar ve piyasa payı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. AK'nin mikro belirleyicilerinin özkaynak, likidite, personel harcamaları, mevduatlar ve piyasa payı ve son olarak ÖK'nin mikro belirleyicilerinin ise özkaynaklar, menkul değerler cüzdanı, likidite, personel harcamaları, krediler, mevduatlar, yabancı para pozisyonu ve piyasa payı olduğu bulunmuştur.

Bankaların toplam özkaynaklarının toplam varlıklara oranını temsil eden değişken ile NFM ve AK arasında sırasıyla %1 ve %5 anlamlılık seviyelerinde, pozitif yönlü ilişki bulunmuştur. Bankaların yüksek sermaye oranlarına sahip

olmasının temerrüde düşme riskini azaltarak fonlama maliyetini düşürdüğü ve faiz marjı ile kârlılığı artırdığı düşünülmektedir. Ancak, sermaye değişkeni ile ÖK arasında %1 anlamlılık seviyesinde negatif yönlü ilişki bulunmuştur.

Menkul değerler cüzdanının toplam aktiflere oranını gösteren değişken ile NFM arasında negatif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Ancak, bu ilişki %10 seviyesinde anlamlı değildir. AK ve ÖK değişkenleri ile menkul değerler arasında ise pozitif yönlü ilişki bulunmuştur. Bununla birlikte, ÖK ile olan ilişki %1 seviyesinde anlamlı iken, AK ile olan ilişki %10 seviyesinde anlamlı değildir. 1990'lı yıllar boyunca kamu kağıtlarının yüksek getiriye sahip olması, bankaları asli görevleri olan aracılık fonksiyonundan uzaklaştırmış ve kamu kağıtlarına yönelmelerini teşvik etmiştir. Bu kağıtların yüksek getirilerinin, çalışmanın kapsadığı dönem olan 1997-2000'de bankaların kârlılık oranlarını artırdığı düşünülmektedir.

Bankaların menkul değerler cüzdanı dışında kalan likit varlıklarının toplam aktiflere oranı biçiminde tanımlanan likidite değişkeni ile tüm kârlılık oranları arasında pozitif yönlü ilişki bulunmuştur. Bulunan ilişki net faiz marjını açıklamada %10 seviyesinde, AK ve ÖK'yi açıklamada ise %1 seviyesinde anlamlıdır. Belirsizliğin yüksek olduğu zamanlarda likit kalma isteği rasyonel bir davranış olarak yorumlanabilecekken, belirsizliğin düşük olduğu dönemlerde likit kalmanın dezavantajlı olabileceği belirtilmiştir.

Bankaların personel harcamalarının toplam aktiflere oranı biçiminde tanımlanan değişken ile NFM arasında pozitif yönlü, AK ve ÖK ile de negatif yönlü ilişki bulunmuştur. Tüm ilişkiler %1 seviyesinde anlamlıdır. NFM ile personel

harcamaları arasında bulunan pozitif yönlü ilişkinin bankaların işletme giderlerindeki artışları faiz marjlarına yansıtabildiklerini gösterdiği düşünülmektedir. Ancak, personel harcamaları ile AK ve ÖK arasında bulunan negatif yönlü ilişki, giderlerdeki artışın kârlılığı olumsuz etkilediğini göstermektedir.

Kredilerin toplam aktiflere oranını gösteren değişken ile üç bağımlı değişken arasında da pozitif yönlü ilişki bulunmuştur. AK ve ÖK ile bulunan pozitif yönlü ilişki %1 seviyesinde anlamlı iken, NFM ile bulunan pozitif yönlü ilişki %10 seviyesinde istatistiki olarak anlamlı bulunmamıştır.

Net tahsili gecikmiş alacaklar oranı ile sadece AK arasında istatistiki olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur (%1 seviyesinde negatif yönlü). Buna göre; bankaların aktif kalitesi düştükçe, bir başka ifadeyle net tahsili gecikmiş alacaklar oranı yükseldikçe, bankaların kârlılığı azalmaktadır.

Mevduatların toplam aktiflere oranı şeklinde tanımlanan değişkenle bağımlı değişkenler arasında %1 seviyesinde anlamlı, negatif yönlü ilişki bulunmuştur. Bu durum, yüksek maliyetli fon kaynağı olarak bilinen mevduatlar nedeniyle faiz marjlarının ve kârlılık oranlarının azaldığı biçiminde yorumlanmaktadır.

Bankaların yabancı para net açık pozisyonları ile tüm bağımlı değişkenler arasında pozitif yönlü ilişki bulunmakla birlikte, sadece ÖK ile olan ilişki istatistiki olarak anlamlı bulunmuştur (%1 seviyesinde).

Bankaların toplam varlıklarının sektörün toplam varlıklarına oranı ile NFM ve ÖK arasında %1 seviyesinde anlamlı, pozitif yönlü ilişki bulunmuştur. Bu sonuç,

bankaların sektör içindeki payları arttıkça faiz marjlarını ve kârlılıklarını artırabildiklerini göstermektedir.

Abreu ve Mendes (2002) tarafından yapılan çalışmada, 1986-1999 döneminde Portekiz, İspanya, Almanya ve Fransa’da yerleşik bankaların kârlılığını belirleyen faktörler araştırılmıştır.

Çalışmada kullanılan mikro değişkenler; pazar payı, faaliyet giderleri, sermayenin varlıklara oranı ve kredilerin varlıklara oranıdır. Faaliyet giderlerini temsilen toplam personel maliyeti/varlıklar oranı kullanılmıştır. Pazar payı ise bankanın krediler toplamının yurt içi kredilere bölünmesi ile elde edilmiştir. Kârlılık göstergesi olarak kullanılan bağımlı değişkenler ise NFM, AK ve ÖK’dir.

Çalışma sonuçlarına göre, net faiz marjını pozitif yönde etkileyen değişkenler personel giderleri/varlıklar oranı (%1 anlamlılık seviyesinde), sermaye/varlıklar oranı (%1 anlamlılık seviyesinde) ve krediler/varlıklar oranıdır (%1 anlamlılık seviyesinde). AK ile sermaye/varlıklar, krediler/varlıklar ve pazar payı arasında %1 seviyesinde anlamlı, pozitif yönlü ilişki saptanmıştır. Son olarak, ÖK ile sermaye/varlıklar ve pazar payı arasında %1 seviyesinde anlamlı ve pozitif yönlü ilişki belirlenmiştir.

Abreu ve Mendes’e (2002) göre, personel gideri/varlıklar oranının yüksek olması, bankaları daha yüksek net faiz marjları ile çalışmaya zorlamaktadır. Sermaye/varlıklar oranı yüksek olan bankaların iflas riskinin düşük olması nedeniyle sermaye maliyetleri azalmakta ve kârlılıkları artmaktadır. Krediler/varlıklar oranının kârlılığı pozitif yönde etkilemesi ise kredilerden sağlanan getirilerin göreceli olarak

yüksek olması ve kredilerin dikkatlice değerlendirilmesi sonucu tahsili gecikmiş alacaklar dönüşüm oranlarının çalışmanın kapsadığı dönemde düşük seviyelerde seyretmesi olarak açıklanmıştır.

Chirwa (2003), Malavi bankacılık sektöründeki ticari bankaların 1970 – 1994 dönemindeki verilerini kullanarak yaptığı çalışmada, söz konusu bankaların kârlılığının belirleyicilerini araştırmıştır.

Ampirik çalışmada kullanılan bağımlı değişkenler, AK, ÖK ve sermaye kârlılığıdır (SK)³. Kârlılığın olası belirleyicileri olarak yer verilen bağımsız değişkenler ise sermaye/varlıklar oranı, krediler/varlıklar oranı ve vadesiz mevduat/toplam mevduatlar oranıdır.

Elde edilen bulgular, krediler/varlıklar ve vadesiz mevduat/toplam mevduatlar oranlarının kârlılığı pozitif yönde etkilediğini göstermektedir. Bu sonuçlar, kredilerin getirilerinin yüksek olması ve vadesiz mevduatların düşük maliyetli olması ile açıklanmıştır. Çalışmaya göre, krediler/varlıklar oranı tüm bağımlı değişkenleri açıklamada istatistiki olarak %5 seviyesinde anlamlı bulunmuştur. Vadesiz mevduat/toplam mevduatlar oranı ise AK ve SK değişkenlerini açıklamada %10, ÖK bağımlı değişkenini açıklamada ise %5 seviyesinde anlamlı bulunmuştur.

Jiang, Law ve Sze (2003), Hong Kong bankacılık sektöründen 14 bankanın 1992-2002 dönemine ait verilerini kullanarak yaptıkları çalışmada, bağımlı değişken olan AK ile bankalara özgü bağımsız değişkenler olan özkaynaklar/toplam varlıklar

³ ÖK: Net Kâr/ Özkaynaklar SK: Net Kâr/Sermaye

oranı, krediler/toplam varlıklar oranı, mevduatlar/toplam varlıklar oranı, karşılıklar/toplam varlıklar oranı, faiz dışı harcamalar/toplam varlıklar oranı, faiz dışı gelir/brüt gelir ve vergiler/vergi öncesi faaliyet kârı oranı arasındaki ilişkileri incelemişlerdir.

Çalışma sonuçlarına göre faiz dışı harcamalar/toplam varlıklar oranı ile AK arasında negatif yönlü, faiz dışı gelirler/toplam varlıklar oranı ve vergiler/vergi öncesi faaliyet kârı ile AK arasında ise pozitif yönlü ilişki bulunmaktadır. Diğer değişkenler ile AK arasında istatistiki olarak anlamlı bir ilişki elde edilememiştir.

Wilson, Molyneux ve Goddard (2004) tarafından yapılan çalışmada, 1992-1998 döneminde Fransa, Almanya, İtalya, İspanya, Danimarka ve İngiltere bankalarının kârlılıklarının (ÖK) belirleyicileri dinamik panel yöntemi kullanılarak araştırılmıştır. Bağımsız değişkenler arasında banka büyüklüğü, sahiplik yapısı, bilanço dışı işlemlerin göreceli büyüklüğü ve sermaye yeterlilik oranı yer almaktadır.

Çalışmada elde edilen sonuçlara göre, banka büyüklüğü ile kârlılık arasındaki ilişki istatistiki olarak anlamlı bulunmamıştır. Bilanço dışı işlemlerin büyüklüğü ile kârlılık arasında İngiltere’de pozitif yönlü ilişki, diğer ülkelerin birkaçında ise negatif yönlü ilişki bulunmuştur. Çalışmaya göre sermaye yeterlilik oranı ile kârlılık arasında ise pozitif yönlü ilişki vardır.

Awdeh (2005), Lübnan bankacılık sektörünün 1993-2003 dönemine ilişkin verilerini kullanarak yaptığı çalışmada, tüm bankacılık sektörünün, yerli bankaların ve yabancı bankaların ÖK ve AK oranlarının belirleyicilerini tespit etmek amacıyla

modeller oluşturmuştur. Böylece, yerli bankalar ile yabancı bankaların kârlılık fonksiyonlarındaki farklılaşmalar konusunda da önemli bulgular elde edilmiştir.

Söz konusu çalışmada 14 adet mikro ve 3 adet makro bağımsız değişken kullanılmıştır. Bu bölümde, mikro değişkenlere ilişkin sonuçlara yer verilecektir.

Tüm bankacılık sektörünün K oranının belirleyicilerini tespit etmek için oluşturulan regresyon modelinin sonuçlarına göre; bankanın büyüklüğü, mevduatların büyüme oranı, net faiz marjı ve bankanın yabancı kontrolünde olması kârlılığı pozitif yönde etkilerken; bilanço dışı işlemlerin büyüklüğü, özkaynakların toplam varlıklara oranı; krediler için ayrılan karşılıklar, giderlerin gelirlere oranı, giderlerin toplam varlıklara oranı ve bankanın hisselerinin borsada işlem görüyor olması kârlılığı negatif yönde etkilemektedir. Bilanço dışı işlemlerin büyüklüğünün kârlılığı olumsuz yönde etkilemesinin nedeninin bu işlemler için ayrılan karşılıklar olduğu belirtilmiştir.

Yerli bankaların K oranının belirleyicilerini tespit etmek için oluşturulan regresyon modelinin sonuçları, tüm bankacılık sektörü için elde edilen sonuçlara göre farklılıklar göstermektedir. Bu sonuçlara göre; banka büyüklüğünün ve banka hisselerinin borsada işlem görüyor olmasının yerli bankaların kârlılığı üzerinde anlamlı bir etkisi bulunmamakta; tüm bankacılık sektörü için anlamlı bulunmayan likit varlıklar/toplam varlıklar ve menkul değerler/toplam varlıklar oranları kârlılığı pozitif yönde ve bankanın kurumsal bir sahiplik yapısına sahip olması ise kârlılığı negatif yönde etkilemektedir.

Yabancı bankalar için yapılan ampirik inceleme, bu bankaların kârlılık fonksiyonlarının yerli bankaların kârlılık fonksiyonlarından farklı olduğunu göstermektedir. Buna göre; yerli bankalarda kârlılığı etkilemeyen banka büyüklüğü ve krediler/toplam varlıklar değişkenleri yabancı bankalarda kârlılığı pozitif yönde etkilemekte, yerli bankalarda kârlılığı olumlu yönde etkileyen mevduat büyüme oranı ise yabancı bankaların ÖK oranını açıklamada istatistiki olarak anlamlı olmamaktadır. Yerli bankaların ÖK oranını negatif yönde etkileyen özkaynaklar/toplam varlıklar oranı da yabancı bankalar için yapılan regresyonda istatistiki olarak anlamlı bulunmamıştır. Bunun, yerli bankaların sermaye maliyetinin yabancı bankalara göre daha yüksek olması şeklinde açıklanabileceği belirtilmiştir. Yerli bankaların ÖK oranını pozitif yönde etkileyen menkul değerler/toplam varlıklar oranı, yabancı bankaların ÖK oranını negatif yönde etkilemektedir. Bu durum ise, yabancı bankaların kamu borçlanma senetlerine kıyasla ağırlıklı olarak yurt dışında olmak üzere farklı yatırım olanakları bulabilmesi ile açıklanmıştır.

Çalışmada, aynı regresyon modelleri ÖK bağımlı değişkeni yerine AK bağımlı değişkeni kullanılarak da yapılmıştır.

Tüm bankacılık sektörünün AK oranının belirleyicilerini tespit etmek için oluşturulan regresyon modelinin sonuçlarına göre, bankanın büyüklüğü, krediler için ayrılan karşılıklar, giderler/gelirler oranı ve giderler/toplam varlıklar oranı AK oranını negatif yönde etkilerken; likit varlıklar/toplam varlıklar oranı, net faiz marjı, bankanın kurumsal bir sahiplik yapısına sahip olması ve bankanın hisselerinin borsada işlem görüyor olması AK oranını pozitif yönde etkilemektedir. Menkul kıymetler/toplam varlıklar oranı, mevduatların büyüme hızı ve bilanço dışı işlemlerin

büyüklüğü ise AK oranı üzerinde istatistiki olarak anlamlı seviyede açıklayıcı güce sahip bulunmamıştır.

Yerli bankaların AK oranının belirleyicilerini tespit etmek için oluşturulan regresyon modelinin sonuçları da, tüm bankacılık sektörü için elde edilen sonuçlara göre farklılıklar göstermektedir. Bu sonuçlara göre; bankanın büyüklüğü AK oranını toplam bankacılık sektörüne göre daha belirgin bir biçimde negatif yönde etkilemektedir. Yerli bankaların ÖK oranını olumlu yönde etkileyen bir değişken olan hisse senetlerinin borsaya kote oluşu AK oranını ise negatif yönde etkilemektedir. Tüm bankacılık sektörü için yapılan analizde olduğu gibi, bankanın kurumsal bir sahiplik yapısına sahip olması AK oranını olumlu yönde etkilemektedir. Diğer değişkenlerin açıklayıcı gücü ise istatistiki olarak anlamlı bulunmamıştır.

Yabancı bankaların AK oranlarının belirleyicilerini tespit etmek için yapılan ampirik çalışma da, bu bankaların kârlılık (AK) fonksiyonlarının yerli bankaların kârlılık fonksiyonlarından farklı olduğunu göstermektedir. Elde edilen bulgulara göre; yerli bankaların aksine, banka büyüklüğü yabancı bankaların AK oranını pozitif yönde etkilemektedir. Yerli bankalar için anlamlı bulunmayan değişkenlerden bilanço dışı işlemlerin büyüklüğü yabancı bankalarda AK oranını negatif yönde etkilerken, özkaynaklar/toplam varlıklar oranı ise AK oranını pozitif yönde etkilemektedir.

Athanasoğlu, Delis ve Staikouras (2006), 1998-2002 döneminde Arnavutluk, Bosna Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Romanya ve Sırbistan-Karabağ bankalarının kârlılıklarının (AK) belirleyicilerini araştırdıkları çalışmalarında, bankalara özgü

bağımsız değişkenler olarak krediler/varlıklar oranı, karşılıklar/krediler oranı, özkaynaklar/varlıklar oranı, faaliyet giderleri/varlıklar oranı ve varlıkların logaritmasını kullanmışlardır.

Ampirik çalışmanın sonuçları, karşılıklar/krediler oranı ve faaliyet giderleri/varlıklar oranı ile AK arasında negatif yönlü, özkaynaklar/varlıklar oranı ve varlıkların logaritması ile AK arasında ise pozitif yönlü ilişki bulunduğunu göstermektedir. Sermayeyi temsil eden özkaynaklar/varlıklar oranı ile kârlılık arasında pozitif yönlü ilişki bulunması, bölgedeki bankaların kuvvetli olmamaları nedeniyle, sermaye yeterliliklerindeki artışın olumlu yönde yorumlanması ve sermayenin maliyetinin düşmesi ile açıklanmıştır.

Tunay ve Silpar (2006), Türkiye’de faaliyet gösteren ticari bankaların kârlılığa dayalı performans analizini yaptıkları ve 1988-2004 döneminde 34 bankayı kapsayan çalışmalarında, ticari bankaları ölçeklerine göre iki ayrı sınıflandırmaya tabi tutmuşlardır. İlk sınıflandırmada bankalar büyük ve küçük ölçekli olmak üzere iki gruba ayrılırken, ikinci sınıflandırmada büyük, orta ve küçük ölçekli olmak üzere üç gruba ayrılmışlardır. Sınıflandırmalar yapıldıktan sonra ise her bir grup için AK, ÖK ve NFM oranlarının belirleyicilerini tespit etmeye yönelik olarak modeller oluşturulmuştur.

Çalışmada kullanılan bağımsız değişkenlerin bir bölümü bankaların kontrol edebildiği değişkenler olarak tanımlanan mikro değişkenler grubudur. Bu değişkenler; genel giderlerin toplam aktiflere oranı, özkaynakların toplam aktiflere oranı, kredilerin toplam aktiflere oranı ve faiz dışı gelirlerin toplam aktiflere oranıdır.

Bankaların büyük ve küçük ölçekli olarak iki gruba ayrıldığı modellerde faiz dışı gelirlerin toplam aktiflere oranının büyük ölçekli bankalarda AK ve ÖK oranlarını pozitif yönde, NFM oranını ise negatif yönde etkilediği tespit edilmiştir. Özkaynakların toplam aktiflere oranı olarak ifade edilen değişkenin ise NFM oranını negatif yönde etkilediği görülmüştür. Ayrıca, yoğunlaşma oranı NFM oranını pozitif yönde etkilemektedir.

Küçük ölçekli bankalarda ise özkaynakların toplam aktiflere oranının AK oranını negatif, ÖK oranını pozitif yönde ve faiz dışı gelirlerin toplam aktiflere oranının NFM oranını negatif yönde etkilediği bulunmuştur.

Bankaların büyük, orta ve küçük ölçekli olarak üç gruba ayrıldığı modellerde, büyük ölçekli bankalarda özkaynakların toplam aktiflere oranının AK, ÖK ve NFM oranlarını pozitif yönde etkilediği, faiz dışı gelirlerin toplam aktiflere oranının ise NFM oranını negatif yönde etkilediği görülmüştür.

Orta ölçekli bankalarda faiz dışı gelirlerin toplam aktiflere oranı AK ve ÖK oranlarını pozitif yönde, NFM oranını ise negatif yönde etkilemiştir.

Küçük ölçekli bankalarda ise faiz dışı gelirlerin toplam aktiflere oranı, AK oranını pozitif yönde, NFM oranını ise negatif yönde etkilerken, özkaynakların toplam aktiflere oranı ÖK oranını pozitif yönde etkilemiştir.

Bu bulgular bir araya getirildiğinde, genel giderlerin toplam aktiflere oranı ve kredilerin toplam aktiflere oranı değişkenlerinin kârlılık oranlarını açıklamada istatistiki olarak anlamlı bulunmadığı; özkaynakların toplam aktiflere oranının

genellikle ÖK oranını pozitif yönde etkilediği ve faiz dışı giderlerin toplam aktiflere oranının genellikle AK ve ÖK'yi pozitif yönde, NFM'yi ise negatif yönde etkilediği sonuçlarına ulaşılmaktadır.

Atasoy (2007), Türk bankacılık sektöründe aktiflerin kârlılığının belirleyicilerini araştırdığı tez çalışmasında, 1990-2005 dönemi için 26 bankanın verilerini panel veri regresyon tekniği ile analiz etmiştir. Çalışmada, bankalara özgü değişkenler olan özkaynakların aktiflere oranı, kredilerin aktiflere oranı, mevduatların aktiflere oranı, duran varlıkların aktiflere oranı, takipteki alacak özel karşılık giderlerinin toplam kredilere oranı, faiz dışı giderlerin toplam aktiflere oranı ve bankaların toplam aktif büyüklüğünün logaritması bağımsız değişkenler olarak yer almışlardır. Makroekonomik değişkenlere ise bir sonraki kısımda yer verilecektir.

Çalışmada, özkaynakların aktiflere oranı ve kredilerin aktiflere oranı ile kârlılık arasında pozitif yönlü; duran varlıkların aktiflere oranı, faiz dışı giderlerin aktiflere oranı, mevduatların aktiflere oranı ve takipteki alacak özel karşılık giderlerinin toplam kredilere oranı ile kârlılık arasında ise negatif yönlü ilişki beklendiği belirtilmiştir. Ancak kredi hacmindeki artış ile birlikte kredi riskinin de artış göstermesi durumunda kârlılığın olumsuz etkilenebileceği de ifade edilmiştir.

Ampirik çalışma sonuçlarına göre, istatistiki olarak anlamlı bulunan değişkenlerden özkaynaklar/varlıklar oranı AK ve NFM'yi pozitif yönde, duran varlıklar/toplam varlıklar oranı AK ve NFM'yi negatif yönde, özel karşılık gideri/krediler ve faiz dışı giderler/toplam varlıklar oranları AK'yı negatif ve NFM'yi pozitif yönde etkilemektedir.

Bankaların kontrol edebildikleri değişkenler biçiminde de ifade edilebilecek olan mikro değişkenlerin bankaların kârlılık oranları ile arasındaki ilişkileri açıklamaya yönelik 12 adet çalışmaya ilişkin özet bilgi Tablo 2.1’de yer almaktadır. Tabloda sırasıyla, çalışmanın kapsadığı ülkeler ve dönemi, bağımlı değişkenler ve istatistiki olarak anlamlı bulunan bağımsız değişkenlere yer verilmiştir (etkileme yönlerine göre sınıflandırma yapılarak).

TABLO 2.1: Mikro Değişkenlere İlişkin Literatür Taraması Özeti

Çalışma	Ülke ve Dönem	Bağımlı Değişken	Anlamli ve Pozitif Yönlü Bağımsız Değişkenler	Anlamli ve Negatif Yönlü Bağımsız Değişkenler
Berger (1995)	ABD (1983-1992)	ÖK	- Sermaye Yeterlilik Oranı 1983-1989 döneminde pozitif yönlü, 1990-1992 döneminde ise negatif yönlü ilişki tespit edilmiş ve ilişkinin yönünün koşullara bağlı olduğu ifade edilmiştir.	
Kunt ve Huizinga (1998)	80 ülke (1988-1995)	AK	- Sermaye Yeterlilik Oranı - Yabancı Sahiplik	- Faiz Kazancı Sağlamayan Varlıkların Toplam Varlıklara Oranı - Mevduatın Toplam Yükümlülüklerle Oranı
Naceur ve Goaid (2001)	Tunus (1980-1995)	AK ÖK	- Net Banka Gelirleri/Personel Sayısı - Net Banka Gelirleri/Şube Sayısı - Mevduatlar/Varlıklar - Sermaye/Varlıklar	-
Kaya (2002)	Türkiye (1997-2000)	NFM AK ÖK	- Özkaynaklar/Toplam Varlıklar (AK, NFM) - Menkul Değerler / Toplam Varlıklar (ÖK) - Likit Varlıklar / Toplam Varlıklar (AK, ÖK, NFM) - Personel Harcamaları / Toplam Varlıklar (NFM) - Krediler / Toplam Varlıklar (AK, ÖK) - Yabancı Para Net Açık Pozisyonu (ÖK) - Bankanın Sektör Aktiflerindeki Payı (NFM, ÖK)	- Özkaynaklar/ Toplam Varlıklar (ÖK) - Personel Harcamaları / Toplam Varlıklar (AK, ÖK) - Net Tahsili Gecikmiş Alacaklar Dönüşüm Oranı (AK) - Mevduatlar / Toplam Varlıklar (AK, ÖK, NFM)
Abreu ve Mendes (2002)	Portekiz, İspanya, Almanya, Fransa (1986-1999)	NFM AK ÖK	- Personel Giderleri / Toplam Varlıklar (NFM) - Sermaye / Varlıklar (NFM, AK, ÖK) - Krediler / Varlıklar (NFM, AK) - Bankanın Pazar Payı (AK, ÖK)	-
Chirwa (2003)	Malavi (1970-1994)	AK ÖK SK	- Krediler / Varlıklar - Vadesiz Mevduat / Toplam Mevduat	-
Jiang, Law ve Sze (2003)	Hong Kong (1992-2002)	AK	- Faiz Dışı Gelirler / Toplam Varlıklar	- Faiz Dışı Harcamalar/Toplam V.

			- Vergiler / Vergi Öncesi Faaliyet Kârı	
Wilson, Molyneux ve Goddard (2004)	Fransa, Almanya, İspanya, Danimarka, İtalya, İngiltere (1992-1998)	ÖK	- Sermaye Yeterlilik Oranı	-
Awdeh (2005)	Lübnan (1993-2003)	ÖK AK	- Bankanın Büyüklüğü (ÖK) - Mevduatların Büyüme Oranı (ÖK) - Net Faiz Marjı - Yabancı Kontrolü (ÖK) - Likit Varlıklar / Toplam Varlıklar (AK) - Bankanın Kurumsal Yapıya Sahip Olması (AK) - Borsada İşlem Görme (AK)	- Bilanço Dışı İşlemlerin Büyüklüğü (ÖK) - Özkaynakların Toplam Varlıklara Oranı (ÖK) - Karşılıklar - Giderlerin Gelirlere Oranı - Giderlerin Varlıklara Oranı - Borsada İşlem Görme (ÖK) - Bankanın Büyüklüğü (AK)
Athanasoğlu, Delis ve Staikouras (2006)	Arnavutluk, Bosna Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Romanya, Sırbistan-Karabağ (1998-2002)	AK	- Özkaynaklar / Varlıklar Oranı - Varlıkların Logaritması	- Karşılıklar / Krediler Oranı - Faaliyet Giderleri/ Varlıklar Oranı
Tunay ve Silpar (2006)	Türkiye (1988-2004)	AK ÖK NFM	- Özkaynaklar / Toplam Varlıklar (ÖK) - Faiz Dışı Giderler / Toplam Varlıklar (AK, ÖK)	- Faiz Dışı Giderler / Toplam Varlıklar (NFM)
Atasoy (2007)	Türkiye (1990-2005)	NFM AK	- Özkaynaklar / Varlıklar Oranı - Faiz Dışı Giderler / Varlıklar (NFM) - Özel Karşılık Gideri/Krediler (NFM)	- Duran Varlıklar / Toplam Varlıklar - Faiz Dışı Giderler / Varlıklar (AK) - Özel Karşılık Gideri/Krediler (AK)

2.2. Makro Değişkenlerin Kârlılığa Etkileri

Önceki kısımda, mikro değişkenlerin bankaların kârlılık fonksiyonları üzerindeki etkisine ilişkin literatür taramasına yer verilmiştir. Bu kısımda ise; makroekonomik değişkenlerin ve finansal sektörün bütününe ilişkin değişkenlerin, bir başka ifadeyle, bankaların doğrudan kontrolünde olmayan değişkenlerin kârlılık üzerindeki etkilerine ilişkin çalışmalara yer verilmektedir.

Kunt ve Huizinga (1998), kârlılığın makro belirleyicileri olarak kişi başına düşen gayri safi yurt içi hasıla, enflasyon oranı ve reel faiz seviyesini anlamlı değişkenler olarak belirlemişlerdir.

Çalışmada, kişi başına düşen gayri safi yurt içi hasıla ile kârlılık arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Bunun nedeninin, kişi başına gayri safi yurt içi hasılanın yüksek olduğu ülkelerde genellikle kullanılan teknolojilerin daha gelişmiş olması ve ürün çeşitliliğinin daha fazla olması olduğu düşünülmektedir. Çalışmaya göre, enflasyon ile kârlılık arasında da pozitif yönlü ilişki bulunmaktadır. Bu ilişkinin, enflasyonun yüksek olduğu durumlarda bankaların vadesiz mevduat hesaplarından elde ettikleri kazancın daha yüksek olmasıyla açıklanabileceği belirtilmiştir. Enflasyon yükseldikçe bankaların hem maliyetleri hem de gelirleri yükselmektedir. Enflasyon ile kârlılık arasında pozitif yönlü ilişki bulunması, gelirlerin maliyetlere göre daha yüksek oranda arttığını göstermektedir. Çalışmada son olarak, reel faizlerin seviyesi ile kârlılık arasında özellikle gelişmekte olan ülkelerde pozitif yönlü ilişki belirlenmiştir.

Kaya (2002), NFM, AK ve ÖK bağımlı değişkenleri ile enflasyon, kamunun bütçe açığı, gayri safi milli hasıla ve reel faiz makro değişkenleri arasındaki ilişkiyi araştırmıştır.

Enflasyon ile NFM ve AK arasında %5 seviyesinde, ÖK ile ise %10 seviyesinde anlamlı, pozitif yönlü ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada, yüksek enflasyon ortamında bankaların gelirlerini giderlerinden daha fazla artırdıkları saptamasına yer verilmiştir.

Kamunun bütçe açığı ile bağımlı değişkenler arasında pozitif yönlü ve istatistiki olarak anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Bulunan ilişki NFM ve AK için %5, ÖK için de %10 seviyesinde anlamlıdır. Çalışmanın kapsadığı dönemde, kamunun açıklarının sürekli artmasının ve açıklarını finanse edebilmek amacıyla bankacılık sektöründen yüksek faizlerle borçlanması, bankaların kârlılık oranlarını artırdığı düşünülmektedir.

Reel faiz oranıyla bağımlı değişkenler arasındaki ilişki incelendiğinde; sadece ÖK ile %10 seviyesinde anlamlı, pozitif yönlü ilişki olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. GSMH ile bağımlı değişkenler arasında ise anlamlı ilişkiler bulunamamıştır.

Bir önceki kısımda belirtildiği gibi, Abreu ve Mendes (2002) tarafından yapılan çalışmada Portekiz, İspanya, Almanya ve Fransa'da yerleşik bankaların 1986-1999 döneminde kârlılığını belirleyen faktörler araştırılmış ve bağımsız değişkenler arasında makro değişkenler olarak isimlendirilen enflasyon oranı ve işsizlik oranı da yer almıştır.

Enflasyon oranı ile NFM arasındaki ilişki negatif yönlü olarak tespit edilmiştir (%1 anlamlılık seviyesinde). AK ile enflasyon oranı ve işsizlik oranı arasında sırasıyla %5 ve %10 anlamlılık seviyelerinde ve ÖK ile işsizlik oranı ve enflasyon oranı arasında ise %1 seviyesinde anlamlı, negatif yönlü ilişki belirlenmiştir.

Enflasyon oranı ile kârlılık oranları arasında bulunan negatif yönlü ilişki, yüksek enflasyon dönemlerinde bankaların maliyetlerinin gelirlerine göre daha yüksek oranda arttığı gözlemi ile açıklanmıştır. İşsizlik oranı ile kârlılık arasındaki negatif yönlü ilişkinin nedeni ise, işsizliğin yükseldiği dönemlerde tahsili gecikmiş alacaklar dönüşüm oranlarının da yükselmesi olarak ifade edilmiştir.

Jiang, Law ve Sze (2003), Hong Kong bankacılık sektöründen 14 bankanın 1992-2002 dönemine ait verilerini kullanarak yaptıkları çalışmada, bağımlı değişken olan AK ile makroekonomik değişkenler olan gayri safi yurt içi hasıla reel büyüme (GSYİH) oranı, enflasyon oranı ve reel faiz oranı arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir.

Çalışma sonuçlarına göre GSYİH büyüme reel oranı, enflasyon oranı ve reel faiz oranı ile AK arasında pozitif yönlü ilişki bulunmaktadır.

Awdeh (2005), bir önceki bölümde de yer verilen çalışmasında, Lübnan bankacılık sektörünün 1993-2003 dönemine ilişkin verilerini kullanarak ÖK ve AK oranlarının belirleyicilerini araştırmıştır. Bu bölümde, makro değişkenlere ilişkin sonuçlara yer verilecektir. Makro değişkenler, ilk beş bankanın varlıkları toplamının bankacılık sektörü varlıklarına oranı ile ölçülen yoğunlaşma oranı, GSYİH reel büyüme oranı ve enflasyon oranıdır.

Tüm bankacılık sektörünün ÖK oranının belirleyicilerini tespit etmek amacıyla yapılan regresyonun sonuçlarına göre, yoğunlaşma oranı ve enflasyon oranı, ÖK'yi negatif yönde (%1 anlamlılık seviyesinde) etkilerken, GSYİH reel büyüme oranı pozitif yönde (%1 anlamlılık seviyesinde) etkilemektedir.

Yerel bankaların ÖK oranının belirleyicilerini tespit etmek amacıyla yapılan regresyon çalışmaları da benzer sonuçlar vermektedir. Buna göre, enflasyon oranı ÖK oranını negatif yönde (%1 anlamlılık seviyesinde) etkilerken, gayri safi yurt içi hasıla reel büyüme oranı ÖK'yi pozitif yönde (%1 anlamlılık seviyesinde) etkilemektedir.

Yabancı bankaların ÖK oranlarının belirleyicilerini tespit etmek amacıyla yapılan regresyon çalışmasında farklı bir sonuca ulaşılmıştır. Buna göre, enflasyon oranı ÖK'yi istatistiki olarak anlamlı bir biçimde etkilemezken, gayri safi yurt içi hasıla reel büyüme oranı, ÖK'yi yerel bankalara göre daha zayıf bir biçimde de olsa pozitif yönde (%5 anlamlılık seviyesinde) etkilemektedir. Bu sonuçlar, Awdeh tarafından, yabancı bankaların bulundukları ülkenin makroekonomik koşullarından daha az etkilendiği biçiminde yorumlanmaktadır.

Tüm bankacılık sektörünün AK oranının belirleyicilerini tespit etmek amacıyla yapılan regresyon sonuçlarına göre ise, yoğunlaşma oranı ve enflasyon oranının ÖK'yi olduğu gibi AK'yi de negatif yönde (%1 anlamlılık seviyesinde) etkilediği, ancak GSYİH reel büyüme oranının AK'yi açıklamada istatistiki olarak anlamsız olduğu gözlenmiştir.

Yerel bankaların AK oranlarının belirleyicilerini tespit etmek amacıyla yapılan regresyon çalışmaları da benzer sonuçlar vermektedir. Buna göre, enflasyon oranı ÖK oranını negatif yönde etkilerken (%1 anlamlılık seviyesinde), gayri safi yurt içi hasıla reel büyüme oranı pozitif yönde (%5 anlamlılık seviyesinde) etkilemektedir.

Yabancı bankaların AK oranlarının belirleyicilerini tespit etmek amacıyla yapılan regresyon çalışmasında elde edilen sonuçlara göre, gayri safi yurt içi hasıla reel büyüme oranı AK'yi istatistiki olarak anlamlı bir biçimde etkilemezken, enflasyon oranı ve yoğunlaşma oranı sırasıyla %5 ve %1 anlamlılık seviyelerinde ve negatif yönde etkilemektedir.

Yiğit (2005), “Düşen Enflasyon Ortamında Bankacılık ve Türk Bankacılık Sektörü” isimli tez çalışmasında, 2001 krizinden sonra Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ile birlikte gerçekleştirilen bankacılık sektörü yeniden yapılandırması ve makroekonomik istikrar ortamının yeniden tesis edilmeye başlamasıyla birlikte, bankaların amaç fonksiyonlarını maksimize edecek yeni stratejiler geliştirdiğini ifade etmiştir.

Çalışmada elde edilen bulgulara göre; enflasyon oranının ve dolayısıyla nominal faiz oranlarının düşmesi, Türk bankacılık sektörü kârlılığı üzerinde olumsuz etki yaratmıştır. Bununla birlikte, düşük enflasyon ortamının uzun dönemde kârlılık üzerinde olumlu etkileri bulunduğu da çalışmada belirtilmektedir. Düşük enflasyon ortamında bankalar kredi portföylerini artırmakta ve kredilerin göreceli olarak yüksek getirileri nedeniyle bu kuruluşların kârlılıkları olumlu etkilenmektedir.

Albertazzi ve Gambacorta'nın (2006) 10 adet gelişmiş ülkenin (Avusturya, Belçika, Fransa, Almanya, İtalya, Hollanda, Portekiz, İspanya, Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri) 1981-2003 döneminde bankacılık sistemlerinin kârlılığının iş çevrimleri üzerindeki etkisini inceledikleri çalışmalarında, kârlılığı etkileyen faktörlere ilişkin ampirik bulgular da yer almaktadır.

Söz konusu ampirik bulgulara göre, ÖK ile reel GSYİH logaritması arasında istatistiki olarak %1 anlamlılık seviyesinde, pozitif yönlü ilişki bulunmaktadır. İlişkinin yönünün pozitif olması, reel GSYİH'nin arttığı dönemlerde hanehalkı ve şirketler kesiminin fon talebinin artması ve aracılık işlevi gören finansal kuruluşların kârlılıklarının yükselmesi biçiminde açıklanmaktadır.

Çalışmada aynı zamanda, hisse senedi piyasası kapitalizasyonunun GSYİH'ye oranı ile ÖK arasında da %1 anlamlılık seviyesinde, pozitif yönlü ilişki bulunduğu tespit edilmiştir. Bu değişken ile ÖK arasında tespit edilen pozitif yönlü ilişkiyle ilgili net bir açıklamaya yer verilmemiştir.

Son olarak, hisse senedi piyasasındaki volatilité ile ÖK arasında ise %1 seviyesinde anlamlı, negatif yönlü ilişki bulunmuştur. Bulunan negatif yönlü ilişki, riskin arttığı dönemlerde, ayrılan karşılık miktarlarının artması ve kârlılığın azalması ile açıklanmıştır.

Athanasoğlu, Delis ve Staikouras (2006), bir önceki kısımda da yer verilen çalışmalarında, finansal sektöre özgü ve makroekonomik bağımsız değişkenler olarak yoğunlaşma oranı, enflasyon oranı ve kişi başına reel milli geliri kullanmışlardır.

Elde edilen istatistiki sonuçlar, yoğunlaşma oranı ve enflasyon oranı ile AK arasında anlamlı ve pozitif yönlü ilişki olduğunu göstermiştir. Kişi başına reel milli gelir ile kârlılık arasında ise anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Enflasyon oranı ile kârlılık arasındaki pozitif yönlü ilişki, bilgi asimetrisi nedeniyle yüksek enflasyon dönemlerinde bankacılık sektörünün gelirlerinin giderlerinden daha hızlı artması ile açıklanmıştır.

Bir önceki kısımda da yer alan, Tunay ve Silpar'a (2006) ait çalışmada AK, ÖK ve NFM oranlarının makro değişkenler ve finansal yapı göstergeleri olarak gruplandırılan bazı değişkenler tarafından nasıl etkilendiği de araştırılmıştır.

Modelde yer alan söz konusu değişkenler; enflasyon oranı (Toptan Eşya Fiyatları Endeksi-TEFE enflasyonu), milli gelir, toplam mevduatların hisse senetleri piyasası kapitalizasyonuna oranı, hisse senetleri piyasası kapitalizasyonunun milli gelire oranı, toplam aktiflerin milli gelire oranı ve yoğunlaşma oranı olarak da tanımlanan ilk beş ticari bankanın toplam aktiflerinin ticari bankaların toplam aktiflerine oranıdır.

Bankaların büyük ve küçük ölçekli olarak iki gruba ayrıldığı modellerde, büyük ölçekli bankalarda enflasyon oranı ve nominal milli gelirin AK, ÖK ve NFM oranlarını pozitif yönde; toplam mevduatların hisse senetleri piyasası kapitalizasyonuna oranının NFM'yi negatif yönde; hisse senetleri piyasası kapitalizasyonunun milli gelire oranının AK'yi pozitif, ÖK'yi negatif yönde, toplam aktiflerin milli gelire oranının AK'yi negatif, ÖK ve NFM oranlarını pozitif yönde ve

son olarak yoğunlaşma oranının NFM oranını pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir.

Çalışma sonuçlarına göre, küçük ölçekli bankalarda, enflasyon oranı AK, ÖK ve NFM oranlarını pozitif yönde; toplam mevduatların hisse senetleri piyasası kapitalizasyonuna oranı AK ve NFM oranlarını negatif yönde, hisse senetleri piyasası kapitalizasyonunun milli gelire oranı ÖK oranını pozitif yönde ve toplam aktiflerin milli gelire oranı ise AK ve ÖK oranlarını negatif yönde etkilemektedir.

Bankaların büyük, orta ve küçük ölçekli olarak üç gruba ayrıldığı modellerde, büyük ölçekli bankalarda, enflasyon oranının AK ve ÖK oranlarını negatif yönde; milli gelirin ve yoğunlaşma oranının AK ve ÖK oranlarını pozitif yönde; toplam mevduatların hisse senetleri piyasası kapitalizasyonuna oranının ÖK ve NFM oranlarını negatif yönde; toplam aktiflerin milli gelire oranının ise ÖK ve NFM oranlarını pozitif yönde etkilediği görülmektedir.

Orta ölçekli bankalarda, enflasyon oranı ve milli gelirin AK, ÖK ve NFM oranlarını pozitif yönde; toplam mevduatların hisse senetleri piyasası kapitalizasyonuna oranının NFM oranını negatif yönde; hisse senetleri piyasası kapitalizasyonunun milli gelire oranının AK ve ÖK oranlarını pozitif yönde ve toplam aktiflerin milli gelire oranının AK ve ÖK oranlarını negatif, NFM oranını ise pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir.

Küçük ölçekli bankalarda ise enflasyon oranının AK, ÖK ve NFM oranlarını pozitif yönde; milli gelirin AK oranını pozitif yönde; toplam mevduatların hisse senetleri piyasası kapitalizasyonuna oranının AK ve NFM oranlarını negatif yönde;

hisse senetleri piyasası kapitalizasyonunun milli gelire oranının AK ve ÖK oranlarını pozitif yönde ve son olarak toplam aktiflerin milli gelire oranının AK ve ÖK oranlarını negatif yönde etkilediği görülmektedir.

Bu bulgular bir araya getirildiğinde ortaya karışık sonuçlar çıkmakla birlikte; göze çarpan ortak noktalar, milli gelirin ve yoğunlaşma oranının kârlılık oranlarını pozitif yönde ve toplam mevduatların hisse senetleri piyasası kapitalizasyonuna oranının kârlılık oranlarını negatif yönde etkilediğidir.

Atasoy (2007), bir önceki bölümde de değinilen ve 1990-2005 döneminde Türk bankacılık sektörünün kârlılığının belirleyicilerini araştırdığı tez çalışmasında, bağımsız değişkenler olarak makroekonomik değişkenler ve finansal sektörün bütününe ilişkin değişkenlere de yer vermiştir. Bu değişkenler, enflasyon oranı, gayri safi milli hasıla büyüme oranı, ilk beş bankanın aktifleri toplamının sektörün toplam aktiflerine oranı, bankacılık sektörünün toplam aktiflerinin gayri safi milli hasılaya oranı, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda işlem gören firmaların toplam piyasa kapitalizasyonunun gayri safi milli hasılaya ve bankacılık sektörünün toplam varlıklarına oranlarıdır.

Çalışmada, enflasyonun literatürde genellikle kârlılığı olumlu etkilediğinin görülmesine rağmen, bankaların enflasyon oranlarını doğru tahmin edemedikleri takdirde maliyetlerinin gelirlerinden daha fazla artması sonucu kârlılıklarının olumsuz etkilenebileceği; GSMH reel büyüme oranı ile kârlılık arasında ise pozitif yönlü ilişki beklendiği ifade edilmiştir.

Yapılan ampirik çalışmada elde edilen sonuçlar, çalışmanın kapsadığı dönemde enflasyon oranı ile AK arasında pozitif; yoğunlaşma ve bankacılık sektörünün milli gelir içindeki payı ile AK arasında negatif yönlü ilişki olduğunu göstermektedir.

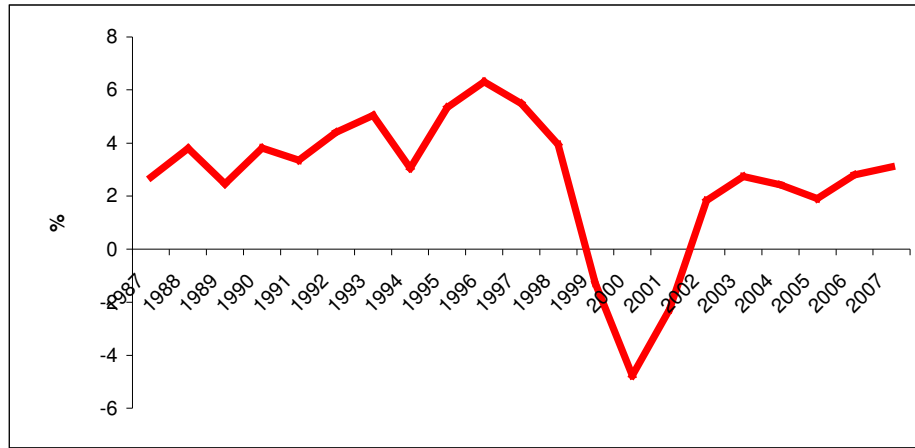
Bankaların doğrudan kontrol edemedikleri değişkenler biçiminde de ifade edilebilecek olan makro değişkenlerin bankaların kârlılık oranları ile arasındaki ilişkileri açıklamaya yönelik 10 adet çalışmaya ilişkin özet bilgi Tablo 2.2’de yer almaktadır. Tabloda sırasıyla, çalışmanın kapsadığı ülkeler ve dönemi, bağımlı değişkenler ve istatistiki olarak anlamlı bulunan bağımsız değişkenlere yer verilmiştir (etkileme yönlerine göre sınıflandırma yapılarak).

TABLO 2.2: Makro Değişkenlere İlişkin Literatür Taraması Özeti

Çalışma	Ülke ve Dönem	Bağımlı Değişken	Anlamli ve Pozitif Yönlü Bağımsız Değişkenler	Anlamli ve Negatif Yönlü Bağımsız Değişkenler
Kunt ve Huizinga (1998)	80 ülke (1988-1995)	AK	- Kişi Başına Gayri Safi Yurt İçi Hasıla - Enflasyon - Reel Faiz	-
Kaya (2002)	Türkiye (1997-2000)	NFM AK ÖK	- Enflasyon - Kamunun Bütçe Açığı - Reel Faiz (ÖK)	-
Abreu ve Mendes (2002)	Portekiz, İspanya, Almanya, Fransa (1986-1999)	NFM AK ÖK	-	- Enflasyon - İşsizlik
Jiang, Law ve Sze (2003)	Hong Kong (1992-2002)	AK	- GSYİH Reel Büyüme Oranı - Enflasyon - Reel Faiz	-
Awdeh (2005)	Lübnan (1993-2003)	ÖK AK	- GSYİH Reel Büyüme Oranı (ÖK)	- Yoğunlaşma oranı - Enflasyon
Yiğit (2005)	Türkiye (2001-2004)	AK NFM	- Enflasyon (Uzun dönemde)	- Enflasyon (Kısa dönemde)
Albertazzi ve Gambacorta (2006)	10 adet gelişmiş ülke (1981-2003)	ÖK	- Reel GSYİH - Hisse Senedi Piyasası Kapitalizasyonu / GSYİH Oranı	- Hisse Senedi Piyasasındaki Volatilité
Athanasoglu, Delis ve Staikouras (2006)	Arnavutluk, Bosna Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Romanya, Sırbistan-Karabağ (1998-2002)	AK	- Yoğunlaşma Oranı - Enflasyon	-
Tunay ve Silpar (2006)	Türkiye (1988-2004)	AK ÖK NFM	- Milli Gelir - Yoğunlaşma Oranı	- Toplam Mevduatlar / Hisse Senetleri Piyasası Kapitalizasyonu
Atasoy (2007)	Türkiye (1990-2005)	NFM AK	- Enflasyon	- Yoğunlaşma - Bankacılık Sektörü Aktif Büyüklüğünün Milli Gelire Oranı

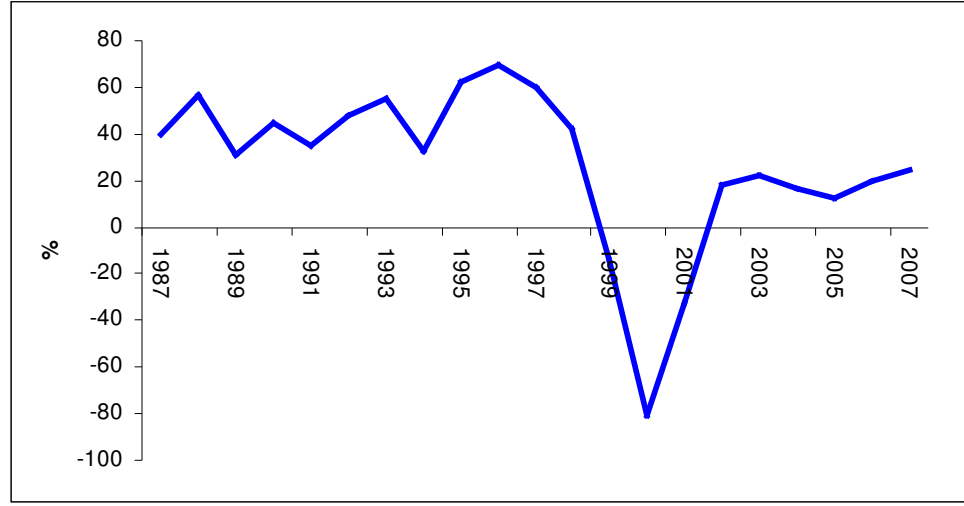
2.3. Türk Bankacılık Sektöründe Kârlılığın Gelişimi

Türk bankacılık sektörünün kârlılık göstergeleri son 20 yıl içerisinde oldukça dalgalı bir seyir izlemiştir. 1990'lı yıllarda yüksek kârlılık oranlarına ulaşılmış olsa da, kârlılık oranları istikrarsız seyretmiştir. Deprem felaketi ve finansal şokların yaşandığı 1999-2001 döneminde ise bankacılık sektöründe önemli zararlar meydana gelmiş ve kârlılık oranları negatif olarak gerçekleşmiştir. Şekil 2.1 ve Şekil 2.2'den de görülebileceği üzere, Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı ile birlikte, 2002 yılı ve sonrasında aktif kârlılığı ve özkaynak kârlılığı oranları önceki dönemlere göre daha istikrarlı seyretmiştir.

Şekil 2.1: Aktif Kârlılığı (AK)

Kaynak: <http://evds.tcmb.gov.tr>, 31.03.2008

Şekil 2.2: Özkaynak Kârlılığı (ÖK)

Kaynak: <http://evds.tcmb.gov.tr>, 31.03.2008

Şekil 2.1 ve Şekil 2.2’de yer verilen AK ve ÖK oranlarının 2002-2007 dönemindeki ortalamaları, aldıkları en küçük ve en büyük değerler Tablo 2.3’te yer almaktadır.

TABLO 2.3: 2002-2007 Döneminde AK ve ÖK

	Ortalama	En Küçük Değer ve Yıl	En Büyük Değer ve Yıl
AK	2,5	1,8 (2005)	3,1 (2007)
ÖK	18,7	11,8 (2005)	24,4 (2007)

Kaynak: <http://evds.tcmb.gov.tr>

AK ve ÖK oranlarının 2002 yılı öncesinde ve 2002 yılı ve sonrasında aldıkları ortalama değerler ve standart sapmaları ise Tablo 2.4’te görülmektedir.

TABLO 2.4: 1987-2007 Döneminde AK ve ÖK Ortalama ve Standart Sapması

Ortalama/Standart Sapma	1987-2001	2002-2007
AK	2,8/3,1	2,5/0,5
ÖK	29,9/41,3	18,7/4,4

Kaynak: <http://evds.tcmb.gov.tr>

Tablo 2.4'e göre, 2002-2007 döneminde kârlılık ortalamaları 1987-2001 dönemi ortalamalarına göre düşük olmakla birlikte, görelî olarak daha düşük standart sapmalar kârlılık oranlarının daha istikrarlı bir seyir izlediklerini göstermektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE KÂRLILIK ANALİZİ

Bu bölümde, Türk bankacılık sektörünün (mevduat bankaları ile kalkınma ve yatırım bankaları), 2002-2007 döneminde kârlılığını belirleyen faktörler çoklu regresyon yöntemi yoluyla tespit edilmeye çalışılmıştır. Bölümün alt başlıklarında sırasıyla çalışmanın amacı ve kapsamı, bağımlı ve bağımsız değişkenlerin tanımları, çalışmada kullanılan veri seti ile yöntem açıklanacak ve son olarak çalışmanın sonuçlarına yer verilecektir.

3.1. Çalışmanın Amacı ve Kapsamı

Geçtiğimiz dönemlerde farklı ülkelerde yaşanan ekonomik kriz tecrübeleri, bankacılık sektöründe yaşanan bir kriz ya da sorunun daha büyük ölçekli bir ekonomik krize dönüşebildiğini göstermektedir. Bankacılık sektörünün ekonomi içerisindeki görece büyüklüğü arttıkça, makroekonomik istikrar ve ekonomik büyüme açısından sektörün önemi de artmaktadır. 2007 yılı sonu itibarıyla Türkiye’de bankacılık sektörü finansal sektörün %88’ini oluşturmaktadır.

Bankacılık sektörünün sağlam bir yapıya sahip olması kârlılık seviyesi ile yakından ilişkilidir. Kârlı bir bankacılık sektörü, sermaye yapısı kuvvetli, krizlere dayanıklı bir sektör oluşması açısından oldukça önemlidir.

Makroekonomik çevre ve yasal düzenlemeler değiştikçe bankaların kâr fonksiyonları içerisinde yer alan belirleyicilerin de değişmesi mümkündür.

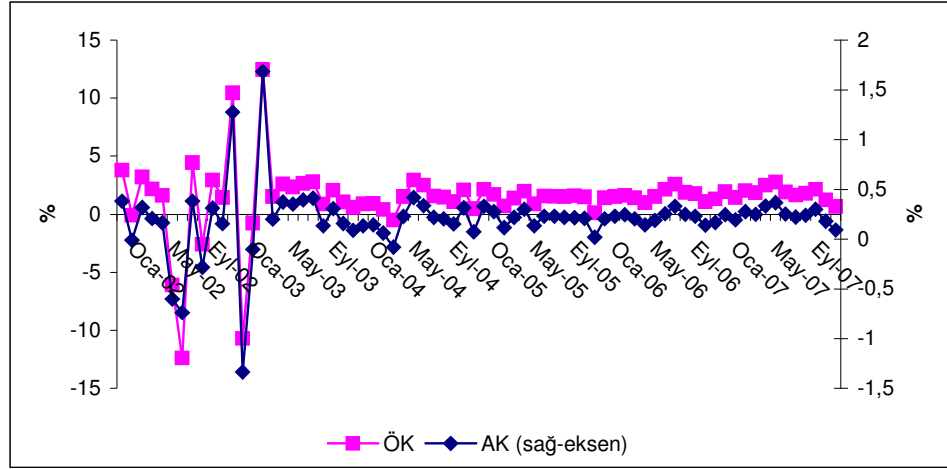
Türkiye’de 2002 yılından sonra yaşanan makroekonomik iyileşme, bankacılık sektöründeki sermaye artırım ve yeniden yapılandırma süreçleri, sektöre olan yabancı ilgisi, artan rekabet ve Basel-II’ye uyum sürecinin kârlılık fonksiyonunu etkilemiş olması muhtemeldir. Yeni ekonomik ortam olarak da isimlendirilebilecek olan bu ortamda, bankacılık sektörünün kârlılığının belirleyicilerinin araştırılması, bu çalışmanın temel konusunu oluşturmaktadır.

Uygulamada, Türk bankacılık sektörünün kârlılık oranlarının 2002-2007 döneminde, mikro değişkenler olarak adlandırılacak bankacılık sektörüne özgü değişkenler ve makro değişkenler olarak adlandırılacak ekonomik değişkenler tarafından nasıl etkilendiği belirlenmeye çalışılmıştır.

3.2. Uygulamada Kullanılan Değişkenlerin Tanımlanması

Uygulamada, kârlılık oranları olarak iki farklı bağımlı değişken kullanılmıştır. Bu değişkenler, aktif kârlılığı (AK) ve özkaynak kârlılığı (ÖK) oranlarıdır. AK, aylık net kâr ya da zararın bir ay önceki toplam varlıklara oranlanmasıyla; ÖK ise benzer bir şekilde aylık net kâr ya da zararın bir ay önceki toplam özkaynaklara oranlanmasıyla elde edilmiştir.

Literatür taraması bölümünde yer alan çalışmalarda da kârlılık oranı olarak söz konusu iki oran ön plana çıktığı görülmektedir. AK ve ÖK oranları, uygulamanın yapıldığı dönemde Şekil 3.1’den de görülebileceği üzere benzer bir biçimde hareket etmişlerdir. Bu nedenle, bu çalışmada iki farklı bağımlı değişkene göre yapılan analizler benzer sonuçlar vermişlerdir.

Şekil 3.1: Aktif Kârlılığı ve Özkaynak Kârlılığı (Aylık 2002-2007)

Kaynak: <http://evds.tcmb.gov.tr>, 31.03.2008

Bağımsız değişken olarak kullanılan mikro değişkenler; özkaynakların, kredilerin, menkul kıymetlerin, likit varlıkların ve bilanço dışı işlemlerin toplam varlıklara oranıdır. Makro değişkenler ise tüketici fiyatları enflasyonu, bütçe dengesinin sanayi üretim endeksine oranı ve sanayi üretim endeksidir.

Uygulamada, sermaye yeterliliğini temsilen öncelikle özkaynakların toplam varlıklara oranı kullanılmıştır. Ancak çalışmada SER olarak adlandırılan bu değişkenin birim kökü bulunması nedeniyle birinci dereceden farkı alınarak birim kökü bulunmayan DSER değişkeni oluşturulmuştur. Birim kök tespitinde Augmented Dickey-Fuller (ADF) testi kullanılmıştır.

Kredilerin, bilanço dışı işlemlerin ve menkul kıymetlerin toplam varlıklara oranlarını gösteren KRE, BDI ve MEN değişkenlerinin de ADF testi sonucunda birim kökleri tespit edilmiş ve birinci dereceden farkları alınarak DKRE, DBDI ve DMEN durağan değişkenleri oluşturulmuştur.

Likit varlıkların alt kalemleri “Kasa”, “Bankalar” ve “Para piyasalarından alacaklar”dır. Menkul kıymetler ise “Gerçeğe uygun değer farkı kâr/zarara yansıtılan ve satılmaya hazır menkul değerler” ve “Vadeye kadar elde tutulacak menkul kıymetlerden” oluşmaktadır. Bilanço dışı işlemler, “Gayrinakdi kredi ve yükümlülükler” ile “Taahhütler” alt kalemlerini kapsarken, krediler değişkeni mevduat bankaları ile kalkınma ve yatırım bankalarının toplulaştırılmış bilançosundaki toplam kredi hacmidir.

Makro değişkenlerden ENFM, tüketici fiyat endeksindeki aylık değişimi ifade etmektedir.

Çalışmada kullanılan verilerin frekansının aylık olması ve milli gelir verilerinin Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından üçer aylık dönemler halinde açıklanıyor olması nedeniyle, ekonomik büyümeyi temsilen, aylık sanayi üretim endeksi kullanılmıştır. Aylık sanayi üretim endeksinden oluşan SAN değişkeninin birim kökü olması nedeniyle birinci dereceden farkı alınmış ve durağan olan DSAN değişkeni elde edilmiştir.

Son olarak, bütçe dengesini ifade eden BUT değişkeni ise aylık bütçe dengesinin sanayi üretim endeksine bölünmesi yoluyla elde edilmiştir. Bütçe dengesinin GSMH yerine aylık sanayi üretim endeksine bölünmesinin nedeni daha önce de belirtildiği gibi milli gelir verilerinin üç aylık dönemler halinde açıklanıyor oluşudur.

3.3. Kullanılan Veri Seti ve Çalışmanın Yöntemi

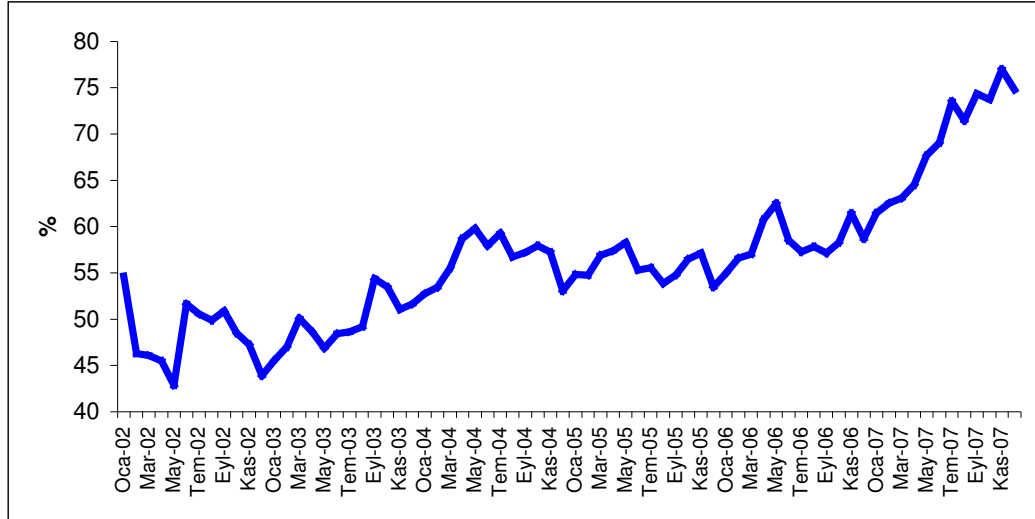
Ekonometrik çalışmada, Türk bankacılık sektörünün (mevduat bankaları ile kalkınma ve yatırım bankaları) 2002-2007 döneminde kârlılığının belirleyicileri araştırılmıştır. Kullanılan veriler aylık frekansa sahiptir ve Ocak 2002 – Aralık 2007 döneminde 72 adet aylık gözlem bulunmaktadır⁴. Bağımlı değişkenler olan AK ve ÖK'nin mikro ve makro belirleyicileri çoklu regresyon yöntemiyle araştırılmıştır. Çalışmada kullanılan veriler TCMB, BDDK ve TÜİK'ten alınmıştır. Çalışmada kullanılan değişkenler, kodları ve verilerin kaynakları Tablo 3.1'de yer almaktadır.

TABLO 3.1: Modelde Kullanılan Değişkenler, Kodları ve Verilerin Kaynakları

Değişken	Değişken Kodu	Kaynak
Aktif Kârlılığı ve Özkaynak Kârlılığı	AK, ÖK	TCMB EVDS
Bilanço Dışı İşlemler/Varlıklar	BDI	BDDK
Krediler/Varlıklar	KRE	TCMB EVDS
Menkul Kıymetler/Varlıklar	MEN	TCMB EVDS
Likit Varlıklar/Varlıklar	LIK	TCMB EVDS
Özkaynaklar/Varlıklar	SER	TCMB EVDS
Sanayi Üretim Endeksi	SAN	TÜİK
Bütçe Dengesi/Sanayi Üretim Endeksi	BUT	TCMB, TÜİK
Aylık Tüketici Fiyatları Enflasyonu	ENFM	TCMB EVDS

⁴ Birim kökü bulunan bazı değişkenlerin birinci dereceden farkları alınarak durağan hale getirilmesi nedeniyle, regresyonda 71 aylık veri bulunmaktadır.

Bilanço dışı işlemlerin toplam varlıklara oranını yüzde olarak gösteren BDI değişkeni, çalışmanın kapsadığı dönemde özellikle Mayıs 2002’den itibaren artış eğilimi içerisinde olmuştur (Şekil 3.2). Mayıs 2002’de %42 olarak gerçekleşen bilanço dışı işlemler/toplam varlıklar oranı, 2007 yılı sonu itibarıyla %75 seviyesine yükselmiştir. Bunun nedeni, bahsedilen dönemde bilanço dışı işlemlerin varlıklara göre daha hızlı artmış olmasıdır. 2001 yılı Şubat ayından itibaren dalgalı döviz kuru rejimi uygulanmaya başlamasıyla, bankalar kendi kur risklerini kontrol altında tutma sorumluluğu ile karşılaşmış ve bilanço dışı işlemlerin bir bölümü olan türev araçların bilanço büyüklüğüne oranı artış eğilimi içine girmiştir.

Şekil 3.2: Bilanço Dışı İşlemler/Varlıklar (Ocak 2002-Aralık 2007)

Kaynak: <http://evds.tcmb.gov.tr>, www.bddk.org.tr

Türk bankacılık sektöründe 2007 yılı sonu itibarıyla bilanço dışı işlemlerin %52’si türev finansal araçlar ile yapılan işlemlerden oluşmaktadır. Söz konusu türev

araçlar, bilanço dışı işlemlerdeki büyüklüklerine göre para swapları, vadeli döviz alım satım işlemleri ve faiz swapları olarak sıralanmaktadır (BDDK, 2008).

Bilanço dışı işlemlerin bankacılık sektörü kârlılık oranları üzerindeki etkilerinin farklı kanallarla gerçekleşmesi mümkündür. Bu kanallar likidite yükümlülüğü, sermaye yeterliliği, karşılıklar, işlem maliyetleri ve işlem kâr/zararı olarak sıralanabilir.

BDDK tarafından yayımlanan “Bankalarca Kredilerin ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve Bunlar İçin Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik” hükümlerine göre, bilanço dışı işlemler içinde yer alan teminat mektupları ve diğer gayrinakdi krediler için karşılık ayrılması gerekmektedir. Ayrıca, “türev finansal araçlardan alacaklar” hesaplarında izlenen tutarlar, Bankaların Kredi İşlemlerine İlişkin Yönetmelikte belirtilen krediye dönüştürme oranlarıyla çarpılmak suretiyle bulunacak tutar üzerinden, nakdi krediler için geçerli olan genel karşılık oranı uygulanmak suretiyle, genel karşılık hesaplamasında dikkate alınmaktadır. Ayrılan karşılıklar nedeniyle, bilanço dışı işlemlerin kârlılık üzerinde olumsuz etkisinin olması muhtemeldir.

BDDK tarafından yayımlanan, “Bankaların Likidite Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik” hükümlerine göre, gayrinakdi krediler ve taahhütler, likidite oranlarının hesaplamasında yükümlülükler bölümünde yer almaktadır. Başka bir ifadeyle, gayrinakdi krediler ve taahhütler karşılığında belirli oranlarda likit varlık bulundurulması gerekebilmektedir. Benzer bir şekilde, türev finansal işlemler de türlerine göre likidite hesaplamasında varlık ya

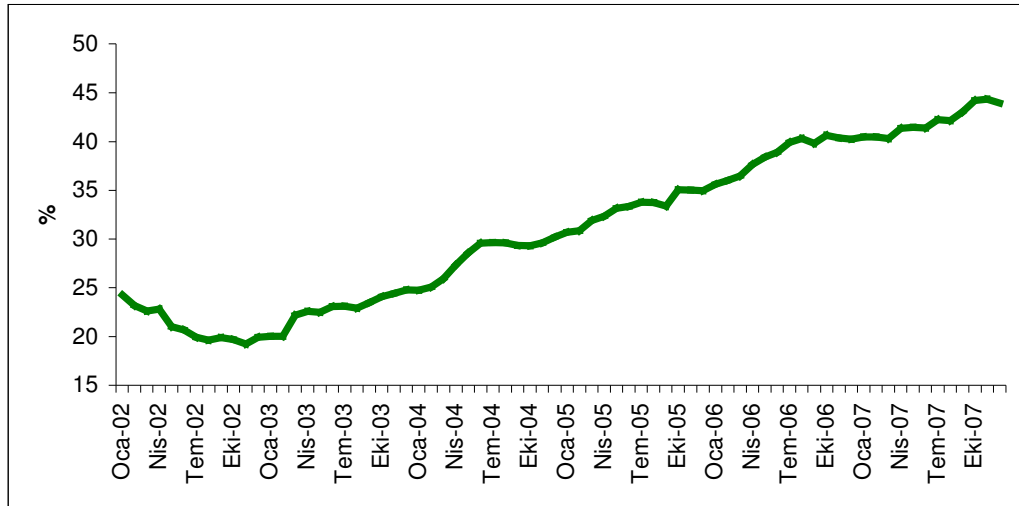
da yükümlölük olarak kabul edilebilmekte ve netleştirme işlemi sonucunda bu varlıklar için de likidite gereksinimi doğabilmektedir. Bilanço dışı işlemlerden kaynaklanan likidite gereksiniminin de kârlılık üzerinde olumsuz etkileri olabilecektir.

BDDK tarafından yayımlanan “Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçölmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik” hükümlerine göre gayrinakdi krediler ve türev finansal araçlar, sermaye yeterliliği oranının hesaplanmasında yer almaktadır. Yönetmeliğe göre, söz konusu varlıklardan kaynaklanabilecek kredi riski nedeniyle maruz kalınabilecek zararlara ve türev finansal araçlar ile bağılı oldukları varlıkların fiyatlarındaki değışim nedeniyle karşılaşılabilecek zararlara karşı sermaye bulundurulması yükümlölüğü doğmaktadır. Kârlılığın bu nedenle de olumsuz etkilenebileceğı düşünölmektedir.

Türev araçlarla yapılan işlemler, bankaların özellikle döviz kuru ve faiz risklerini sınırlamalarını sağlamaktadır. Ancak, riski sınırlama işlevini üstlenen bu araçların bilanço dışı işlemler içindeki payının artmasının, türev işlem sözleşmelerinin maliyeti ve bu işlemlerde karşılaşılabilecek zararlar nedeniyle de kârlılık üzerinde negatif yönlü bir etki oluşturması muhtemeldir. Bununla birlikte, risklerini daha iyi yöneten bir bankacılık sektörünün görünümünün iyileşmesi ve bu sayede kaynak maliyetinin düşmesi ise bilanço dışı işlemlerin sektörün kârlılığını olumlu yönde etkilemesini sağlayabilecek ve kârlılık oranları daha istikrarlı bir seyir izleyebilecektir.

Kredilerin toplam varlıklara oranını gösteren KRE değişkeni 2002 yılı sonundan itibaren yükseliş eğiliminde olmuş ve kredilerin varlıklar içerisindeki payı bu dönemde %100'ün üzerinde artış göstermiştir (Şekil 3.3).

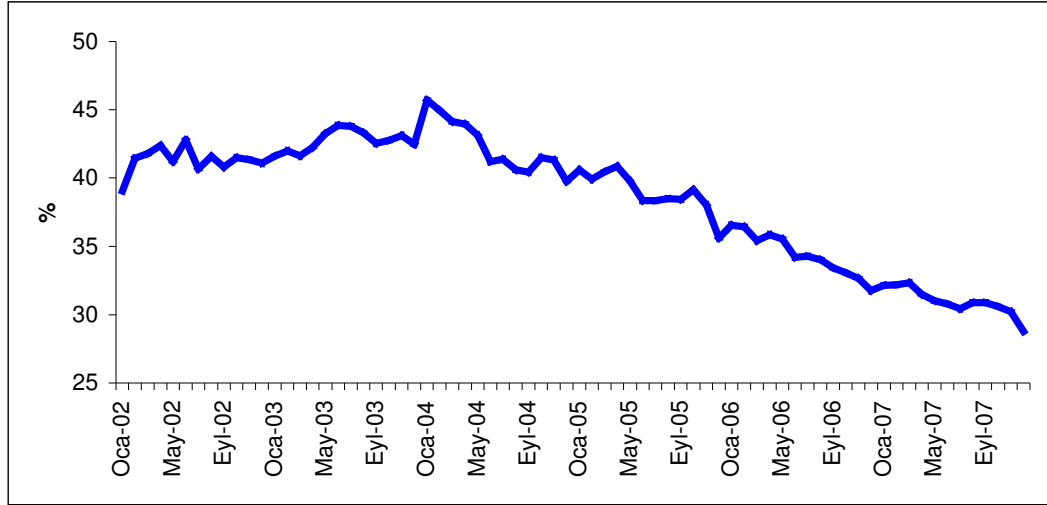
Bankaların özel sektöre ve hanehalkına verdikleri kredilerden aldıkları faiz oranları genellikle kamu borçlanma senetlerinden elde ettikleri faizden yüksek olmakla birlikte; geri dönmeyen krediler nedeniyle bankalar bir miktar risk almış olmaktadır. Bununla birlikte, Türk bankacılık sisteminde geri dönmeyen kredilerin oranının 2001 yılı sonundaki %29,3 seviyesinden, 2007 yılı sonunda %3,5'e gerilemesi, bankaların bu nedenle uğradıkları kayıpların oldukça düşük olduğunu göstermektedir. Sonuç olarak, uygulamadaki DKRE değişkeni ile kârlılık oranları (AK ve ÖK) arasında pozitif yönlü bir ilişki beklenmektedir.

Şekil 3.3: Krediler/Varlıklar (Ocak 2002-Aralık 2007)

Kaynak: <http://evds.tcmb.gov.tr>, 31.03.2008

Menkul kıymetler portföyünün toplam varlıklara oranını gösteren MEN değişkeninin çalışma döneminde izlediği seyir Şekil 3.4'te yer almaktadır. Menkul kıymetlerin toplam varlıklar içerisindeki payı 2004 yılı başından itibaren 2007 sonuna kadar devam eden bir azalma eğilimi göstermiştir. Menkul kıymetlerin payındaki azalma, kredilerin payındaki artış ile eş anlı olarak gerçekleşmiştir. Yüksek reel faizli kamu borçlanma senetlerinin varlıklar içerisindeki payının azalıyor olmasının sektörün kârlılığını olumsuz yönde etkilemiş olabileceği düşünülmektedir. Uygulamada, DMEN değişkeni ile kârlılık oranları arasında pozitif yönlü ilişki elde edilmesi beklenmektedir.

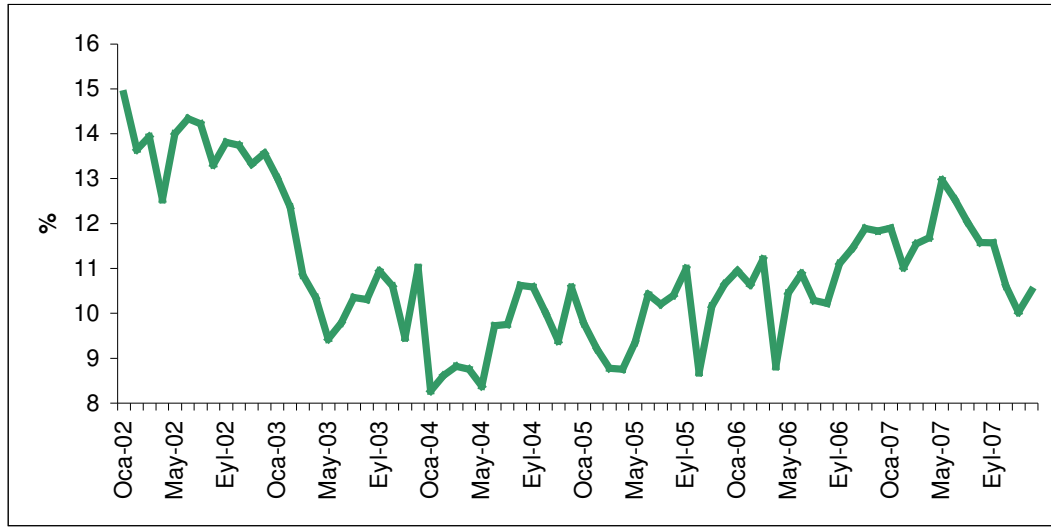

Şekil 3.4: Menkul Kıymetler/Varlıklar (Ocak 2002-Aralık 2007)

Kaynak: <http://evds.tcmb.gov.tr>, 31.03.2008

Likit varlıklar olarak isimlendirilen “Kasa”, “Bankalar” ve “Para Piyasalarından Alacaklar” kalemleri toplamının varlıklara oranını gösteren LIK değişkeni çalışmada incelenen dönemin 2002-2003 bölümünde azalma eğiliminde

olmuş, 2004-2007 döneminde ise %8 ile %13 arasında bir bant içerisinde dalgalanmıştır (Şekil 3.5). Likit varlıkların toplam varlıklar içerisindeki payının artmasının bir yandan likidite riskini azaltması yoluyla bankaların kaynak maliyetini düşürmesi ve kârlılığı olumlu etkilemesi, diğer taraftan ise bu kaynağın krediler veya menkul kıymetler gibi daha yüksek getirili varlık gruplarında değerlendirilmemesi nedeniyle kârlılık oranlarını olumsuz etkilemesi beklenebilir.

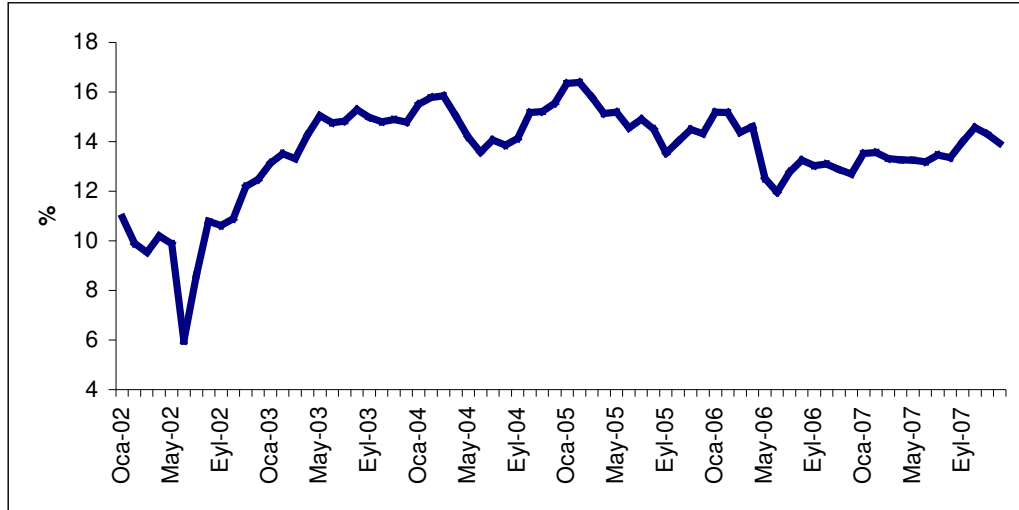
Şekil 3.5: Likit Varlıklar/Varlıklar (Ocak 2002-Aralık 2007)

Kaynak: <http://evds.tcmb.gov.tr>, 31.03.2008

Literatür taraması bölümünde de belirtildiği gibi, sermaye yeterliliği ile kârlılık arasında farklı gerekçelerle pozitif ya da negatif yönlü ilişkiler elde edilebilmektedir. Ancak, 1990'lı yıllarda ve 2000'li yılların başında oldukça önemli krizler yaşamış olan Türk bankacılık sektöründe sermaye yeterliliğinin sektöre duyulan güven açısından büyük önem arzettiği de bilinmektedir. Bu nedenle, yeniden yapılanma ve güçlenme dönemi olarak da nitelenebilecek olan 2002-2007 döneminde

sermaye yeterliliğinin sisteme duyulan güveni artırma ve bankaların kaynak maliyetini düşürme yoluyla sektörün kârlılığını olumlu yönde etkilemiş olabileceği düşünülmekte ve DSER değişkeni ile kârlılık arasında pozitif yönlü bir ilişki elde edilmesi beklenmektedir.

Sermaye yeterliliğini temsilen çalışmada kullanılan ve özkaynakların toplam varlıklara oranlanması ile elde edilen SER değişkeninin 2002-2007 dönemindeki değişimi Şekil 3.6'da görülmektedir.

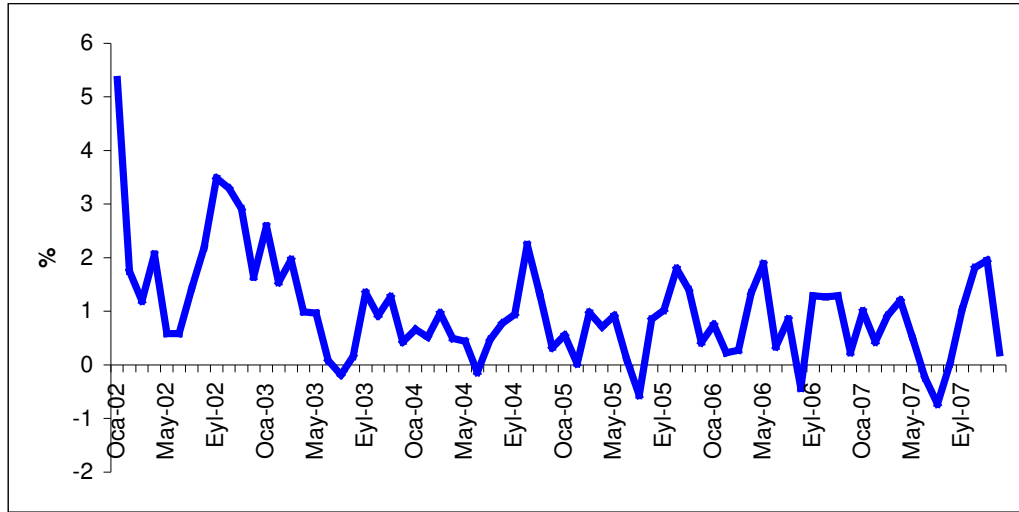
Şekil 3.6: Türk Bankacılık Sektöründe Özkaynaklar/Varlıklar (Ocak 2002-Aralık 2007)

Kaynak: <http://evds.tcmb.gov.tr>, 31.03.2008

Dezenflasyon süreçlerinde genellikle kısa vadede faizlerdeki düşüş ve sermaye kazançları nedeniyle bankaların kârlılığı artarken, uzun dönemde kârlılığı koruyabilmek için yeni ekonomik ortama uyum sağlayacak değişiklikler ve yenilikler yapmak gerekebilmektedir. Türk bankacılık sektöründe de 2002-2007 döneminde

düşen enflasyon ile birlikte aracılık faaliyetlerine odaklanıldığı ve özellikle kredi ve kredi kartı alanlarında yenilikçi ürünler oluşturulduğu gözlenmektedir.

Enflasyondaki düşüş henüz fiyat istikrarına ulaşılmasını sağlayacak seviyede olmasa da, ekonomide azalan belirsizlikler ve makroekonomik istikrar doğrultusunda elde edilen kazanımlar sayesinde bankacılık da dahil olmak üzere 2002-2007 döneminde pek çok sektörde devamlı büyüme yaşanmış ve düzenli olarak kâr edilen bilançolar oluşmaya başlamıştır. Bu nedenle uygulamada yer alan ENFM değişkeni ile kârlılık oranları arasında 2002-2007 döneminde negatif yönlü bir ilişki beklenmektedir. Aylık tüketici fiyatları enflasyonunu gösteren ENFM değişkeninin 2002-2007 dönemindeki gelişimi Şekil 3.7’de görülmektedir. Bu dönemde aylık tüketici fiyatlarının aldığı en büyük değer %5.32 ve en küçük değer %(-0.73) olarak gerçekleşmiştir.

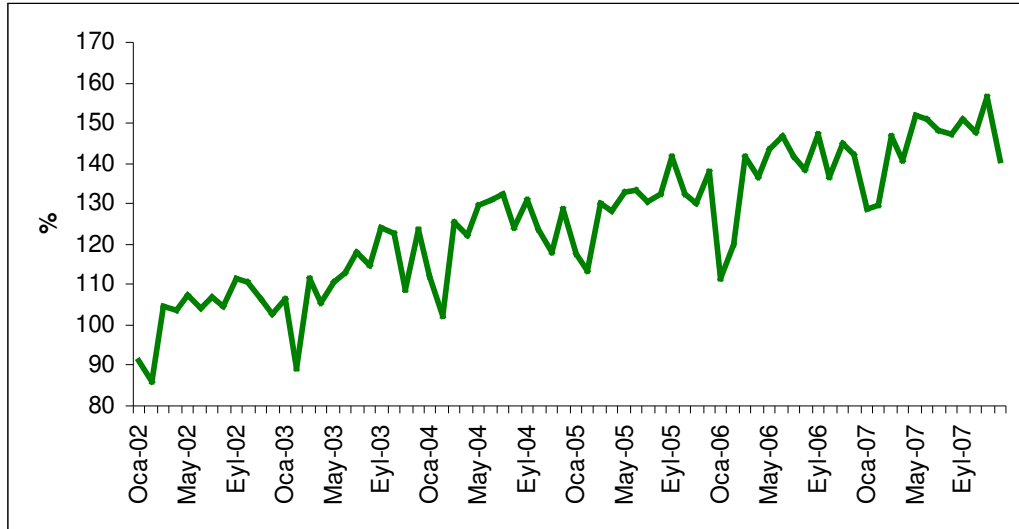

Şekil 3.7: Aylık Tüketici Fiyatları Enflasyonunun Gelişimi (Ocak 2002-Aralık 2007)

Kaynak: <http://evds.tcmb.gov.tr>. 01.02.2008

Çalışmada kullanılan diğer bir makro değişken olan aylık sanayi üretim endeksi (SAN), 2002-2007 döneminde yükselme eğilimi içerisinde olmuştur. Bu dönemde aldığı en düşük değer 85,8; en yüksek değer ise 156,7 olarak gerçekleşmiştir (Şekil 3.8).

Türkiye’de 2007 yılı sonu itibarıyla arka arkaya 24 çeyrek boyunca ekonomik büyüme yaşanmıştır. Bu süreçte yatırım ve tüketim harcamaları güçlü bir seyir izlemiştir. Bu harcamaların finansmanında bankacılık sektörünün payının giderek artması, bankacılık sektörünün kamuyu finanse eden bir yapıdan aracılık fonksiyonuna odaklanmış bir yapıya geçiş yapmış olması ve yüksek getirili krediler ile bankacılık işlemlerinden sağlanan komisyon ve benzeri gelirlerin ekonomik büyüme ile birlikte artışı nedeniyle, uygulamadaki DSAN değişkeni ile kârlılık arasında pozitif yönlü bir ilişki gerçekleşmiş olması beklenmektedir.

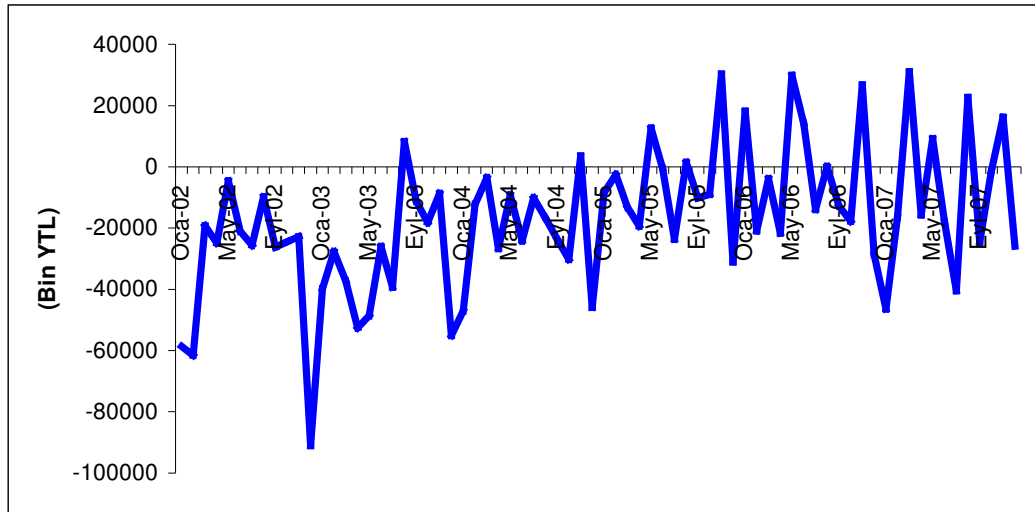

Şekil 3.8: Aylık Sanayi Üretim Endeksinin Gelişimi (Ocak 2002-Aralık 2007)

Kaynak: www.tuik.gov.tr, 31.03.2008

Uygulamada bağımsız değişken olarak yer verilen son makro değişken (BUT) ise aylık bütçe dengesi tutarlarının sanayi üretim endeksine bölünmesi ile elde edilmiştir. Şekil 3.9’da da görülebileceği gibi BUT değişkeni genellikle negatif değerler alırken, 2005 yılı ve sonrasında pozitif değer sayılarında artış gözlenmektedir.

Bütçe açığının milli gelire oranının azalması mali baskınlığı azaltıp, faizlerin düşmesi ve sermaye kazançları yoluyla bankaların kârlılığını artırabilecek ve daha sağlıklı bir finansal sistemin oluşmasına da yardımcı olacaktır. Çalışmada yer alan BUT değişkeni ile kârlılık oranları arasında uygulama dönemi olan 2002-2007 döneminde pozitif yönlü bir ilişkinin gerçekleşmiş olması beklenmektedir.

Şekil 3.9: Aylık Bütçe Dengesi / Sanayi Üretim Endeksi (Ocak 2002-Aralık 2007)

Kaynak: <http://evds.tcmb.gov.tr>, www.tuik.gov.tr

Uygulama, bu bölümde açıklanan bağımsız değişkenler ve bağımlı değişkenler kullanılarak Eviews paket programında çoklu regresyon yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. AK ve ÖK bağımlı değişkenlerinin oldukça benzer bir biçimde hareket etmeleri nedeniyle iki ayrı çalışmada benzer aşamalardan geçilmiş ve benzer sonuçlar elde edilmiştir.

Eviews programı ile yapılan çoklu regresyon uygulamasında heteroskedastisite problemini önlemeye yönelik olarak paket programda bulunan Newey-West yöntemi kullanılmıştır.

Yapılan ilk çalışma neticesinde, hata terimleri arasında otokorelasyon tespit edilmiştir. Çalışmada kullanılan veriler ve Eviews programı çıktılarının incelenmesi sonucunda, Türk bankacılık sektöründe yeniden yapılandırma sürecinin başlangıç dönemi olarak nitelenebilecek olan dönemde bazı verilerin normal değerlerin çok dışında olduğu ve modeli bozucu yönde etki yaptığı belirlenmiştir. Bu veriler Şekil 3.1’de de açıkça görülmektedir. Söz konusu verilerin bulunduğu dönemi çalışma kapsamı dışında bırakarak gözlem sayısını azaltmak yerine, 2002 yılının beşinci, yedinci ve on ikinci ayları ile 2003 yılının birinci ve üçüncü ayları için kukla değişken kullanılması tercih edilmiştir. Kukla değişkenlerin regresyon denklemine dahil edilmesinden sonra regresyon tekrarlanmıştır. Yapılan regresyon sonucunda 2002 yılının beşinci ayına ilişkin olarak tanımlanan kukla değişkenin istatistiki olarak anlamlı olmadığı görülmüş ve bu değişken denklemden çıkarılarak kalan dört adet kukla değişken ile regresyon tekrarlanmıştır. Çalışmada kullanılan değişkenlere ilişkin istatistiki bilgiler Tablo 3.2’deki gibi özetlenebilir.

TABLO 3.2: Modelde Yer Alan Değişkenlere İlişkin Özet İstatistiki Tablo

Değişken	Min. Değer	Maks. Değer	Ortalama	Standart Sapma
AK	-1,33	1,68	0,20	0,34
ÖK	-12,39	12,47	1,38	3,07
ENFM	-0,73	5,32	1,01	0,99
BUT	-91021	31071	-16735	22981
DSAN	-27,4	23,2	0,70	9,62
DBDI	-8,33	8,78	0,28	2,51
DKRE	-1,82	2,17	0,28	0,63
LIK	8,27	14,90	11,00	1,64
DMEN	-2,42	3,23	-0,14	0,93
DSER	-3,91	2,64	0,04	0,84

3.4. Uygulamanın Sonuçları ve Sonuçların Değerlendirilmesi

Bu bölümde çoklu regresyon uygulamalarının sonuçlarına ve sonuçlara ilişkin değerlendirmelere yer verilmiştir. Türk bankacılık sektöründe 2002-2007 döneminde kârlılığın belirleyicilerini tespit etmek için yapılan uygulama çalışmasında, iki farklı bağımlı değişken (AK ve ÖK) için yapılan çoklu regresyon işlemlerinde büyük oranda benzer sonuçlar elde edilmiştir.

3.4.1. Aktif Kârlılığı

Aktif kârlılığı (AK) bağımlı değişkeninin belirleyicilerinin çoklu regresyon yöntemiyle test edilmesi için aşağıdaki model oluşturulmuştur:

$$\begin{aligned}
AK = & \beta_0 + \beta_1 * ENFM + \beta_2 * BUT + \beta_3 * DSAN + \beta_4 * DBDI + \beta_5 * DKRE \\
& + \beta_6 * LIK + \beta_7 * DMEN + \beta_8 * DSER + \beta_9 * D20027 + \beta_{10} * D200212 + \\
& \beta_{11} * D20031 + \beta_{12} * D20033 + u
\end{aligned}$$

Yukarıda yer alan çoklu regresyon denkleminde “ β_0 ” sabit terimi, “ $\beta_1, \dots, \beta_{12}$ ” açıklayıcı değişkenlerin katsayılarını, “u” ise hata terimini ifade etmektedir. D20027, D200212, D20031 ve D20033 ise bir önceki bölümde açıklanmış olan kukla değişkenlere karşılık gelmektedir.

Eviews paket programı kullanılarak yapılan çoklu regresyon uygulamasına göre aşağıdaki denklem elde edilmiştir:

$$\begin{aligned}
AK = & 0.31 - 0.069 * ENFM + 2.45e-006 * BUT + 0.004 * DSAN \\
& - 0.015 * DBDI + 0.032 * DKRE - 0.001 * DLIK + 0.026 * DMEN \\
& + 0.126 * DSER - 1.15 * D20027 + 1.24 * D200212 - 1.44 * D20031 \\
& + 1.54 * D20033
\end{aligned}$$

Elde edilen regresyon sonuçları ise Eviews programı regresyon çıktısının yer aldığı Tablo 3.3’de özetlenmiştir:

TABLO 3.3: AK değişkeni için yapılan regresyona ilişkin Eviews Çıktısı

Bağımlı Değişken: AK

Yöntem: En Küçük Kareler

Örneklem: 2002M02 2007M12

Gözlem Sayısı: 71

Newey-West HAC Standard Errors & Covariance

Değişken	Katsayı	Std. Hata	t-İstatistiği	Olasılık
C	0.308042	0.153114	2.011850	0.0489
ENFM	-0.069197	0.020449	-3.383888	0.0013
BUT	2.45E-06	7.62E-07	3.216454	0.0021
DSAN	0.004018	0.001962	2.048495	0.0450
DBDI	-0.015357	0.007845	-1.957599	0.0551
DKRE	0.032303	0.024698	1.307964	0.1960
LIK	-0.001455	0.013894	-0.104754	0.9169
DMEN	0.026344	0.019449	1.354553	0.1808
DSER	0.126159	0.023128	5.454854	0.0000
D20027	-1.147103	0.079024	-14.51580	0.0000
D200212	1.235481	0.076169	16.22032	0.0000
D20031	-1.435398	0.044317	-32.38953	0.0000
D20033	1.539591	0.069034	22.30188	0.0000
R-squared	0.909025	Mean dependent var		0.198169
Adjusted R-squared	0.890203	S.D. dependent var		0.343007
S.E. of regression	0.113658	Akaike info criterion		-1.347291
Sum squared resid	0.749248	Schwarz criterion		-0.932998
Log likelihood	60.82884	F-statistic		48.29489
Durbin-Watson stat	1.750509	Prob(F-statistic)		0.000000

Tablo 3.3’de yer alan regresyon sonuçlarına göre, özkaynakların varlıklara oranının durağan hale getirilmiş biçimi, aylık tüketici fiyatları enflasyonu ve bütçe dengesi açıklayıcı değişkenleri %1, aylık sanayi üretim endeksinin durağan hale getirilmiş biçimi %5, bilanço dışı işlemlerin varlıklara oranının durağan hale getirilmiş biçimi ise %10 seviyesinde istatistiki olarak anlamlı bulunmuştur. Likit varlıkların, kredilerin ve menkul kıymetlerin toplam varlıklara oranının durağan hale getirilmiş biçimini ifade eden değişkenler ise istatistiki olarak anlamlı

bulunmamıştır. Tablo 3.4’te açıklayıcı değişkenlerin hangi seviyede istatistiki olarak anlamlı oldukları özetlenmektedir.

TABLO 3.4: Açıklayıcı Değişkenlerin Anlamlılık Seviyeleri

Anlamlılık Seviyesi	Değişken ve Yön
%1 (%99 güven aralığında)	BUT (+), DSER(+), ENFM (-)
% 5 (%95 güven aralığında)	DSAN (+)
%10 (%90 güven aralığında)	DBDI (-)

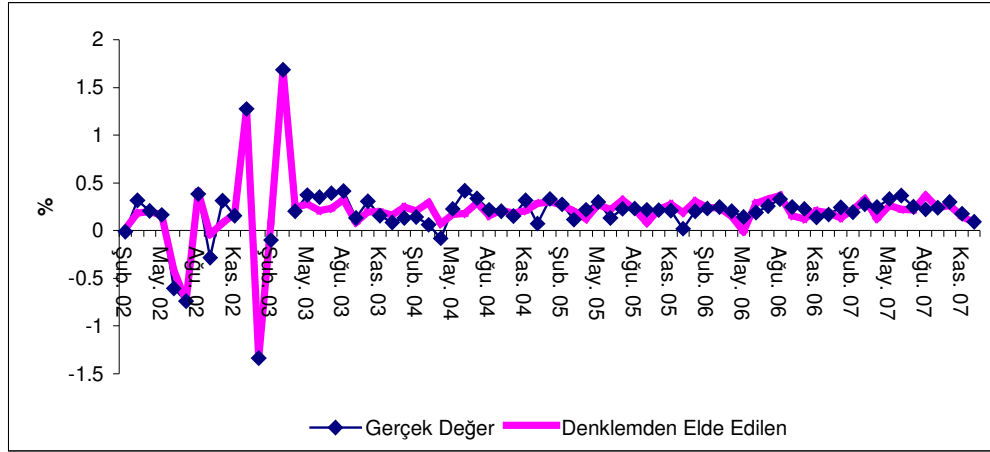
Uygulama sonuçlarına göre; katsayısı pozitif olan, bir başka ifadeyle artışının aktif kârlılığını pozitif yönde etkilediği değişkenler bütçe dengesi, durağan hale getirilmiş aylık sanayi üretim endeksi, özkaynakların varlıklara oranının durağan hale getirilmiş biçimi ve istatistiki olarak anlamlı olmamakla birlikte kredilerin ve menkul kıymetlerin toplam varlıklar içerisindeki payının durağan hale getirilmiş biçimleridir.

Uygulama sonuçlarına göre; katsayısı negatif olan, bir başka ifadeyle artışının aktif kârlılığını negatif yönde etkilediği değişkenler ise bilanço dışı işlemlerin varlıklara oranının durağan hale getirilmiş biçimi, aylık tüketici enflasyon oranı ve istatistiki olarak genel kabul gören seviyede anlamlı olmamakla birlikte likit varlıkların toplam varlıklara oranıdır. Aktif kârlılığını etkileme yönlerine göre değişkenler Tablo 3.5’te özetlenmiştir.

TABLO 3.5: Açıklayıcı Değişkenlerin AK'yi Etkileme Yönleri

Kârlılığı Etkileme Yönü	Değişken
Pozitif	BUT, DSAN, DKRE, DMEN, DSER
Negatif	ENFM, DBDI, LIK

Bağımlı değişkenin gerçek değerlerini ve regresyon denkleminde elde edilen değerlerini içeren Şekil 3.10 aşağıdaki gibidir.

Şekil 3.10: Bağımlı Değişkenin (AK) Gerçek Değeri ve Regresyondan Elde Edilen Değeri

3.4.2. Aktif Kârlılığın İlişkin Sonuçların Değerlendirilmesi

Uygulama sonuçları, tüm makroekonomik değişkenlerin (ENFM, BUT, DSAN) ve mikro değişkenlerden özkaynaklar/varlıklar oranı ile bilanço dışı işlemler/varlıklar oranlarının durağan hale getirilmiş biçimlerinin (DSER, DBDI) kârlılığı açıklamada istatistiki olarak anlamlı bulunduğunu göstermektedir

Literatür taraması bölümünde yer alan Kunt ve Huizinga (1998), Kaya (2002), Jiang, Law ve Sze (2003) ve Atasoy (2007) tarafından yapılan

Çalışmalarda, enflasyon oranı ile AK arasında pozitif yönlü ilişki tespit edilmiştir. Ancak tez çalışmasının ana konusunu oluşturan bu uygulamada Abreu ve Mendes (2002) ve Awdeh (2005) tarafından yapılan çalışmalara benzer bir biçimde enflasyon oranı (ENFM) ile bankacılık sektörü kârlılık oranlarından AK arasında negatif yönlü ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır (%1 seviyesinde anlamlı). Bu sonucun, Türkiye’de 2002 yılına kadar devam eden yüksek ve kronik enflasyon döneminin yarattığı belirsizliğin sona ermesiyle birlikte, 2002-2007 döneminde yaşanan 24 çeyrek arka arkaya ekonomik büyüme ve neredeyse tüm sektörlerde iyileşen şirket bilançoları, canlanan iç talep ve bankacılık sektörünün artan aracılık faaliyetlerinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Bunun yanında, bankacılık sektörünün değişen koşullara göre kendisini konumlandırabildiği de düşünülebilir.

Regresyon sonuçları, kamunun bütçe dengesine ilişkin değişken (BUT) ile bankacılık sektörünün AK oranı arasında %1 seviyesinde anlamlı ve pozitif yönlü ilişki olduğunu göstermektedir. Başka bir ifadeyle, 2002-2007 döneminde kamunun bütçe dengesinin düzelmesi, bankacılık sektörünün kârlılığını artırıcı yönde etki yapmıştır.

Bu sonuç, Kaya (2002) tarafından yapılan çalışmada elde edilen sonuçtan farklılık göstermektedir. Bunun temel nedeninin iki çalışmanın yapıldığı dönemler arasındaki farklılık olduğu düşünülmektedir. Kaya (2002) tarafından yapılan çalışma 1997-2000 dönemine ilişkin verileri, bu tez çalışması ise 2002-2007 dönemlerine ilişkin verileri içermektedir. Ayrıca, iki çalışmada kullanılan yöntemler de farklılık göstermektedir.

Tez çalışmasının yapıldığı dönem, Türkiye ekonomisi için olumlu bir yapısal kırılma olarak nitelendirilebilecek olan 2001 yılından sonraki dönemdir. Bu dönemde, kamu açıklarının azalmasının bankacılık sektörü kârlılığını pek çok kanaldan olumlu etkilemiş olması muhtemeldir.

Bütçe açığının ekonomi içerisindeki ağırlığı azaldıkça kamunun borçlanma gereksinimi de azalmış, faizler aşağı yönlü seyir izlemiştir. Faizlerin aşağı yönlü seyri sermaye kazançları elde edilmesini sağlamıştır. Bütçe açığının görece öneminin azalması ekonomiye ilişkin beklentileri de olumlu etkilemiş ve dezenflasyon sürecini de desteklemiştir. Uzun yıllar ekonomide belirsizliğe yol açan enflasyon oranının tek haneli seviyelere indirilmesi ile birlikte, sürdürülebilir büyüme yolunda önemli bir adım atılmıştır. Bu süreçten, bankacılık dışı sektörler gibi, bankacılık sektörü kârlılığı da olumlu etkilenmiştir. Elde edilen sonuç, aylık tüketici fiyatları enflasyonu ile kârlılık arasında tespit edilen negatif yönlü ilişkiyi destekler niteliktedir.

Ampirik çalışma sonuçları, beklenildiği gibi aylık sanayi üretiminin durağan hale getirilmiş biçimi (DSAN) ile AK arasında %5 seviyesinde anlamlı ve pozitif yönlü ilişki olduğunu göstermektedir. Literatür taramasında yer alan çalışmalar da bu sonucu destekler niteliktedir.

Kunt ve Huizinga (1998) kişi başına gayri safi yurt içi hasıla, Jiang, Law ve Sze (2003) ve Awdeh (2005) GSYİH reel büyüme oranı, son olarak da Tunay ve Silpar (2006) milli gelir ile AK arasında pozitif yönlü ilişki bulmuşlardır.

2002-2007 döneminde Türkiye ekonomisinde yaşanan kesintisiz büyümede sanayi sektörü önemli bir paya sahiptir. Sektördeki hızlı büyüme, kamunun

borçlanma gereksiniminin azalması sonucunda, bankacılık sektöründe serbest kalan fonlar tarafından desteklenmiştir. Söz konusu dönemde, ekonomik faaliyetlerin artışıyla, kredilerin tahsili gecikmiş alacaklara dönüşüm oranının büyük ölçüde azalması, kredilerden elde edilen faiz ve komisyonlar ile kârlılığı artırmıştır.

Uygulama sonuçları, çalışmanın kapsadığı dönemde DSER değişkeni (özkaynaklar/varlıklar oranının durağan hale getirilmiş hali) ile AK arasında istatistiki olarak anlamlı (%1 seviyesinde) ve pozitif yönlü ilişki olduğunu göstermektedir.

Literatürde yer alan çalışmalar, özkaynaklar/varlıklar oranı veya sermaye yeterlilik oranı ile AK arasında pozitif yönlü ilişki olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Tez çalışmasında elde edilen sonuç geçmiş literatür ile aynı yöndedir.

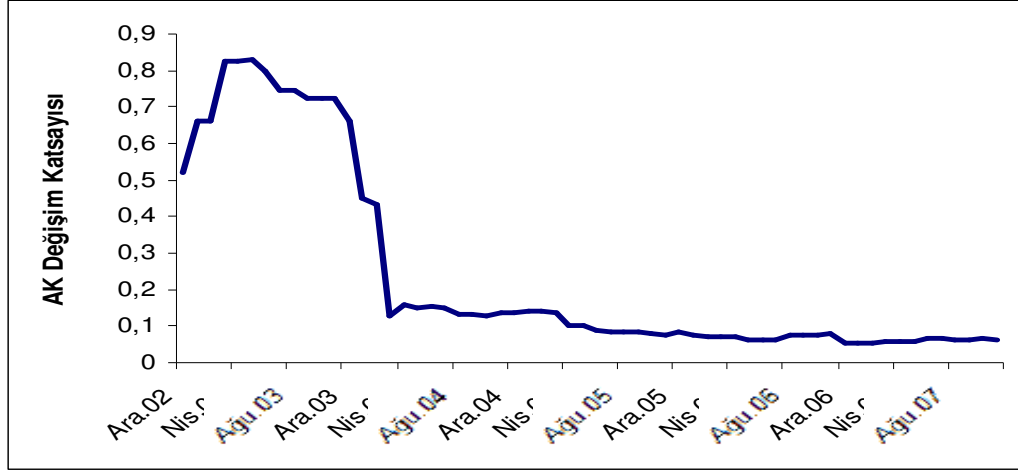
Kunt ve Huizinga (1998), sermaye yeterlilik oranı ile AK arasında pozitif yönlü, Naceur ve Goaied (2001), Kaya (2002), Abreu ve Mendes (2002), Athanasoğlu, Delis ve Staikouras (2006) ve Atasoy (2007) özkaynaklar/varlıklar oranı ile AK arasında pozitif yönlü ilişki olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Özkaynaklar/varlıklar oranı veya sermaye yeterlilik oranının yüksek olmasının, yakın geçmişinde çok sayıda büyük kriz yaşamış bir bankacılık sektörüne olan güveni artırarak ve fonlama maliyetlerini düşürerek AK oranını olumlu yönde etkilediği düşünülmektedir.

Tez çalışmasında AK ile arasındaki ilişki istatistiki olarak anlamlı bulunan (%10 seviyesinde ve negatif yönlü) son değişken bilanço dışı işlemler/varlıklar oranının durağan hale getirilmiş biçimi olan DBDI değişkenidir.

İlişkinin negatif yönlü oluşu beklenen bir sonuçtur. Awdeh (2005) tarafından elde edilen ilişki de bu sonucu desteklemektedir. Türk bankacılık sektörü, 2002 yılı öncesinde yaşanan büyük çaplı krizler nedeniyle 2002 ve sonrasında etkin risk yönetimi politikaları oluşturmuş ve türev işlemlerin toplam varlıklara oranı önemli biçimde yükselmiştir. Ancak, bilanço dışı işlemlerin ve türev sözleşmelerin riskten koruma işlevi ile birlikte gelen işlem ücretleri ve maliyetleri söz konusudur. Ayrıca, daha önceki bölümlerde de belirtildiği gibi, gayrinakdi krediler, taahhütler ve türev finansal araçlar nedeniyle karşılık ayrılması gerekmekte ve sermaye ve likidite gereksinimi de doğabilmektedir. Bu nedenlerle DBDI değişkeni ile AK arasında negatif yönlü ilişki bulunduğu düşünülmektedir.

Bu noktada, bilanço dışı işlemlerdeki gelişim ve daha etkin risk yönetimi uygulamaları ile birlikte, kârlılığın geçmiş dönemlere göre daha istikrarlı bir seyir izlemiş olduğu da belirtilmelidir. Şekil 3.11’de aktif kârlılığının 2002-2007 döneminde on iki aylık değişim katsayısının (standart sapma / ortalama) gelişimi yer almaktadır. Söz konusu şekil, kârlılık oranının giderek daha istikrarlı bir hal aldığını göstermektedir.

Şekil 3.11: Aktif Kârlılığının 2002-2007 Döneminde 12 Aylık Değişim Katsayısı

Kaynak: <http://evds.tcmb.gov.tr>

Çalışmada, diğer mikro değişkenler olan krediler/varlıklar ve menkul kıymetler/varlıklar oranlarının durağan hale getirilmiş biçimleri (DKRE, DMEN) ve likit varlıklar/varlıklar oranı ile AK arasında istatistiki olarak yeterli seviyede anlamlı ilişkiler elde edilememiştir. İstatistiki olarak anlamlı olmamakla birlikte, DKRE ve DMEN değişkenleri ile AK arasında pozitif yönlü, LİK değişkeni ile AK arasında ise negatif yönlü ilişki bulunduğu belirtilmelidir.

3.4.3. Özkaynak Kârlılığı

Özkaynak kârlılığı (ÖK) bağımlı değişkeninin belirleyicilerinin çoklu regresyon yöntemiyle test edilmesi için aşağıdaki model oluşturulmuştur:

$$\begin{aligned}\ddot{ÖK} = & \beta_0 + \beta_1 * ENFM + \beta_2 * BUT + \beta_3 * DSAN + \beta_4 * DBDI + \beta_5 * DKRE \\ & + \beta_6 * LIK + \beta_7 * DMEN + \beta_8 * DSER + \beta_9 * D20027 + \beta_{10} * D200212 + \\ & \beta_{11} * D20031 + \beta_{12} * D20033 + u\end{aligned}$$

Yukarıda yer alan çoklu regresyon denkleminde “ β_0 ” sabit terimi, “ $\beta_1, \dots, \beta_{12}$ ” açıklayıcı değişkenlerin katsayılarını, “u” ise hata terimini ifade etmektedir. D20027, D200212, D20031 ve D20033 ise bir önceki bölümde açıklanmış olan kukla değişkenlere karşılık gelmektedir.

Eviews paket programı kullanılarak yapılan çoklu regresyon uygulamasına göre aşağıdaki denklem elde edilmiştir:

$$\begin{aligned}\ddot{ÖK} = & 1,34 - 0,503 * ENFM + 2,06e-005 * BUT + 0,038 * DSAN \\ & - 0,155 * DBDI + 0,316 * DKRE + 0,076 * LIK + 0,224 * DMEN \\ & + 1,219 * DSER - 16,35 * D20027 + 9,9 * D200212 - 11,7 * D20031 \\ & + 11,3 * D20033\end{aligned}$$

Elde edilen regresyon sonuçları ise Eviews programı regresyon çıktısının yer aldığı Tablo 3.6’de özetlenmiştir:

TABLO 3.6: ÖK Değişkeni İçin Yapılan Regresyona İlişkin Eviews Çıktısı

Bağımlı Değişken: ÖK

Yöntem: En Küçük Kareler

Örnekleme: 2002M02 2007M12

Gözlem Sayısı: 71

Newey-West HAC Standard Errors & Covariance

Değişken	Katsayı	Std. Hata	t-İstatistiği	Olasılık
C	1.337248	1.111269	1.203351	0.2337
ENFM	-0.503201	0.183625	-2.740367	0.0081
BUT	2.06E-05	6.84E-06	3.008243	0.0039
DSAN	0.038207	0.016940	2.255393	0.0279
DBDI	-0.155165	0.067314	-2.305092	0.0248
DKRE	0.316049	0.193304	1.634984	0.1075
DMEN	0.224285	0.175087	1.280992	0.2053
LIK	0.075539	0.102187	0.739222	0.4628
DSER	1.219342	0.251588	4.846576	0.0000
D20027	-16.35348	0.779699	-20.97409	0.0000
D200212	9.909660	0.656737	15.08923	0.0000
D20031	-11.72374	0.386354	-30.34458	0.0000
D20033	11.32339	0.568530	19.91694	0.0000
R-squared	0.922827	Mean dependent var		1.345376
Adjusted R-squared	0.906860	S.D. dependent var		3.082461
S.E. of regression	0.940732	Akaike info criterion		2.879643
Sum squared resid	51.32862	Schwarz criterion		3.293936
Log likelihood	-89.22732	F-statistic		57.79639
Durbin-Watson stat	1.982715	Prob(F-statistic)		0.000000

Tablo 3.6’da yer alan regresyon sonuçlarına göre, özkaynakların varlıklara oranının durağan hale getirilmiş biçimi, aylık tüketici fiyatları enflasyonu ve bütçe dengesi açıklayıcı değişkenleri %1, bilanço dışı varlıkların toplam varlıklara oranının durağan hale getirilmiş biçimi ve aylık sanayi üretim endeksinin durağan hale getirilmiş biçimi %5 seviyesinde istatistiki olarak anlamlı bulunmuştur. Kredilerin ve menkul kıymetlerin varlıklara oranının durağan hale getirilmiş biçimleri ve likit varlıkların toplam varlıklara oranı ise özkaynak kârlılığını açıklamada istatistiki

olarak istenen seviyede (en az %10) anlamlı bulunmamıştır. Tablo 3.7’de açıklayıcı değişkenlerin hangi seviyede istatistiki olarak anlamlı oldukları özetlenmektedir.

TABLO 3.7: Açıklayıcı Değişkenlerin Anlamlılık Seviyeleri

Anlamlılık Seviyesi	Değişken
%1 (%99 güven aralığında)	BUT (+), DSER (+), ENFM (-)
% 5 (%95 güven aralığında)	DSAN (+), DBDI (-)

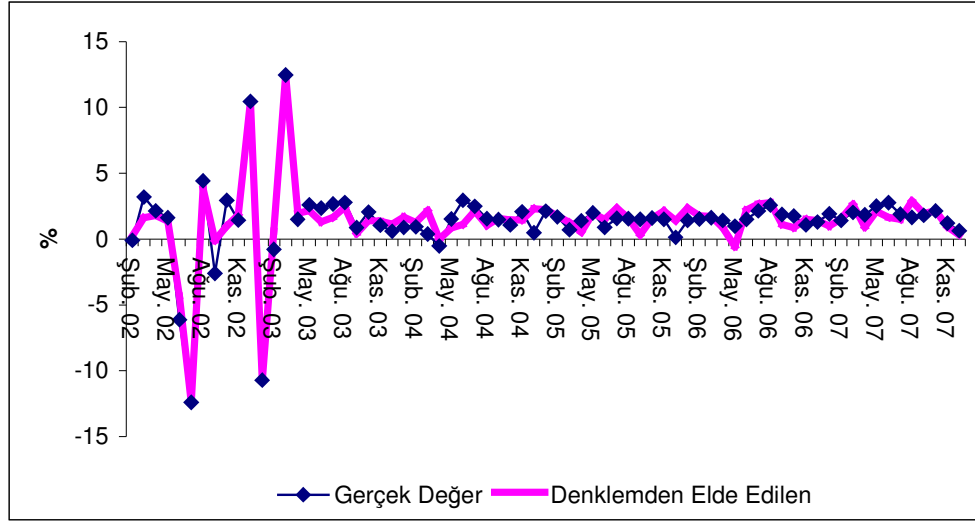
Uygulama sonuçlarına göre; katsayısı pozitif olan, bir başka ifadeyle artışının özkaynak kârlılığını pozitif yönde etkilediği değişkenler; bütçe dengesi, durağan hale getirilmiş aylık sanayi üretim endeksi, özkaynakların varlıklara oranının durağan hale getirilmiş biçimleri ve istatistiki olarak anlamlı olmamakla birlikte menkul kıymetlerin ve kredilerin toplam varlıklar içerisindeki payının durağan hale getirilmiş biçimi ile likit varlıkların toplam varlıklara oranıdır.

Uygulama sonuçlarına göre katsayısı negatif olan; bir başka ifadeyle artışının özkaynak kârlılığını negatif yönde etkilediği değişkenler ise; bilanço dışı işlemlerin varlıklara oranının durağan hale getirilmiş biçimi ile aylık tüketici enflasyon oranıdır. Özkaynak kârlılığını etkileme yönlerine göre değişkenler Tablo 3.8’de özetlenmiştir.

TABLO 3.8 Açıklayıcı Değişkenlerin ÖK’yi Etkileme Yönleri

Kârlılığı Etkileme Yönü	Değişken
Pozitif	BUT, DSAN, DKRE, LİK, DMEN, DSER
Negatif	ENFM, DBDI

Bağımlı değişkenin gerçek değerlerini ve regresyon denkleminde elde edilen değerlerini içeren Şekil 3.12 aşağıdaki gibidir.

Şekil 3.12: Bağımlı Değişkenin (ÖK) Gerçek Değeri ve Regresyondan Elde Edilen Değeri

3.4.4. Özkaynak Kârlılığına İlişkin Sonuçların Değerlendirilmesi

ÖK bağımlı değişkeni için yapılan regresyon uygulamasında, istatistiki olarak anlamlı bulunan değişkenler AK için olduğu gibi aylık tüketici fiyatları enflasyonu (ENFM), bütçe dengesi/sanayi üretim endeksi oranı (BUT), aylık sanayi üretim endeksinin durağan hale getirilmiş hali (DSAN), bilanço dışı işlemler/varlıklar oranının durağan hale getirilmiş biçimi (DBDI) ve özkaynaklar/varlıklar oranının durağan hale getirilmiş biçimidir (DSER). Bununla birlikte, DBDI değişkeni AK bağımlı değişkenini açıklamada istatistiki olarak %10 seviyesinde anlamlı iken, ÖK değişkenini açıklamada %5 seviyesinde anlamlı bulunmuştur.

AK ve ÖK değişkenleri için yapılan regresyon uygulamaları benzer sonuçlar vermekle birlikte, ÖK ve AK konusunda literatür araştırmasında farklı bulgular yer alması nedeniyle bazı bağımsız değişkenler için AK bölümündeki değerlendirmelere ek olarak bu bölümde de değerlendirme yapılması gerekmektedir.

Literatür araştırmasında yer alan Kaya (2002) enflasyon ile ÖK arasında pozitif yönlü ilişki bulurken, Abreu ve Mendes (2002) ve Awdeh (2005) enflasyon oranı ile ÖK arasında negatif yönlü ilişki tespit etmişlerdir. AK'ye ilişkin bölümde belirtildiği gibi, tez çalışması ile Kaya (2002) arasındaki farkın çalışmaların kapsadığı dönemler ve yöntemler arasındaki farklılıktan kaynaklandığı düşünölmektedir.

Awdeh (2005) ve Albertazzi ve Gambacorta (2006), ÖK ile gayri safi yurt içi hasıla reel büyümesi arasında; Tunay ve Silpar (2006) ise milli gelir ve ÖK arasında pozitif yönlü ilişki olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bu bulgular, tez çalışmasında ÖK ile DSAN değişkenleri arasında elde edilen pozitif yönlü ilişkiyi destekler niteliktedir.

Regresyon sonuçları, kamunun bütçe dengesine ilişkin değişken (BUT) ile bankacılık sektörünün ÖK oranı arasında %1 seviyesinde anlamlı ve pozitif yönlü ilişki olduğunu göstermektedir. Başka bir ifadeyle, 2002-2007 döneminde kamunun bütçe dengesinin düzelmesi, bankacılık sektörünün kârlılığını artırıcı yönde etki yapmıştır. Bu sonuç, Kaya (2002) tarafından yapılan çalışmada elde edilen sonuçtan farklılık göstermektedir. Kaya (2002) tarafından yapılan çalışma 1997-2000 dönemine ilişkin verileri, bu tez çalışması ise 2002-2007 dönemlerine ilişkin verileri içermektedir. Ayrıca, iki çalışmada kullanılan yöntemler de farklılık göstermektedir.

Mikro değişkenlerden DSER ile ÖK arasında bulunan pozitif yönlü ilişki AK'ye göre literatürde daha az destek bulmaktadır. Berger (1995), sermaye yeterlilik oranı ile ÖK arasındaki ilişkinin yönünün koşullara bağlı olduğunu ifade etmiştir.

Buna göre, bankaların finansal yapılarının riskli olarak algılandığı dönemlerde, sermaye yeterlilik oranının yüksek olması kârlılığı olumlu yönde etkilerken, daha normal dönemlerde optimal sermaye seviyesinden uzaklaşılması kârlılığı olumsuz yönde etkileyebilmektedir. AK ile sermaye yeterliliği arasında pozitif yönlü ilişki bulan Kaya (2002) ise ÖK ile sermaye yeterliliği arasındaki ilişkinin negatif yönlü olduğunu ifade etmiştir. Awdeh (2005) de, özkaynaklar/varlıklar oranının ÖK'yi negatif yönde etkilediğini belirtmiştir.

Naceur ve Goaied (2001), Abreu ve Mendes (2002), Wilson, Molyneux ve Goddard (2004) ve Tunay ve Silpar (2006) ise ilişkinin pozitif yönlü olduğunu gösteren sonuçlar elde etmişlerdir. Bu sonuçlar, literatürde sermaye yeterlilik oranı veya özkaynaklar/varlıklar oranı ile ÖK arasındaki ilişki konusunda bulguların karmaşık olduğunu göstermektedir.

SONUÇ

Günümüzde bankacılık sektörü dışındaki finansal kuruluşların sayısı ve büyüklükleri artıyor olsa da, bankacılık sektörü dünya ekonomisinde hâlâ oldukça önemli bir yere sahiptir.

Türkiye ekonomisinde finansal sektörün yüzde 88'ini oluşturması nedeniyle bankacılık sektörünün altı çizilmesi gereken bir rolü bulunmaktadır. Geçmişte Türkiye ekonomisi ve diğer ülkelerde yaşanan ekonomik krizlerde bankacılık sektörünün krizlerin merkezinde yer almış olması da, istikrarlı ve sağlıklı bir bankacılık sektörünün önemine işaret etmektedir.

Türk bankacılık sektörü, 2001 yılı ve öncesinde büyük çaplı krizler yaşamıştır. Bu krizlerin nedenlerini makroekonomik ortamın neden olduğu kırılganlıklar, sektörün kendi yapısından kaynaklanan problemler ve düzenleme ve denetleme fonksiyonunun kurumlar arasında bölünmüş olması nedeniyle etkin denetime uygun olmaması olarak sıralamak mümkündür.

2001 yılında uygulamaya konulan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ve bankacılık sektörünü mali ve operasyonel açıdan güçlendirmeyi amaçlayan Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı, Türkiye ekonomisi gibi bankacılık sektörü için de dönüm noktası olmuştur. 2002 yılı ve sonrasında makroekonomik çevrede önemli değişimler yaşanmıştır. Yıllarca yüksek çift haneli seviyelerde bulunan tüketici fiyatları enflasyonu tek haneye indirilmiş, bütçe açıklarının milli gelire oranı ihmal edilebilir seviyelere gerilemiş, kamunun borç dinamiklerinde ve borcun sürdürülebilirliğinde kazanımlar elde edilmiş ve Türkiye

ekonomisi kesintisiz bir büyüme sürecine girmiştir. Bununla birlikte, finansal yapısı bozuk olan bankalar sistemden ayıklanmış ve zayıf bankaların finansal yapıları güçlendirilmiştir. 2005 yılında uygulamaya konulan yeni Bankacılık Kanunu ile sektöre ilişkin yasal düzenlemeler, uluslararası örneklerle eş seviyeye getirilmiştir. Sektörün denetim ve düzenlemesinin devredildiği Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın etkin çalışmalarının da katkısıyla sektördeki risk yönetimi kültürü geliştirilmiş ve bankalar risklerini başarılı bir biçimde yönetebilen, ihtiyatlı kurumlar haline gelmişlerdir.

Makroekonomik çevredeki iyileşme, bankacılık sektörünün kurumsal yapısında yaşanan olumlu değişim ve düzenleme ve denetleme fonksiyonunun etkinlik kazanmasıyla birlikte, bankacılık sektörü bilançolarında 2001 yılı ve öncesine göre önemli ölçüde iyileşme sağlanmıştır. Türk bankacılık sektörü sermaye yapısı kuvvetli, düzenli olarak kâr eden, risklerini modern teknikler kullanarak yöneten bir yapıya kavuşmuştur.

Olumlu gelişmeler, sektöre olan yabancı ilgisini artırmış ve 2005 yılı ve sonrasında yabancılar tarafından bankacılık sektöründe yapılan satın almaların ve birleşmelerin toplam büyüklüğü 20 milyar ABD dolarının üzerine çıkmıştır. Bankaların yaklaşık yarısı yabancı banka haline gelmiş ve yabancıların sektörün toplam sermayesindeki payı %40'ların üzerine çıkmıştır.

2002 yılı ve sonrasında yaşanan değişimle birlikte, Türk bankacılık sektörünün kârlılığını belirleyen faktörlerin de önceki dönemlere göre farklılaşmış

olabileceği düşüncesiyle bu tez çalışmasının konusu 2002-2007 döneminde “Türk Bankacılık Sektöründe Kârlılığın Belirleyicileri” olarak tespit edilmiştir.

Ticari işletmeler olan bankaların sağlıklı bir finansal yapıya sahip olmaları, diğer ticari işletmelerde de olduğu gibi kârlılık ile yakından ilişkilidir. Kârlı bir bankacılık sektörü, oto finansmanda kullanılan kârlar sayesinde sermaye yapısının kuvvetlenmesi ile şoklara karşı daha dayanıklı hale gelecektir.

Literatür araştırmasında kârlılığın belirleyicileri olarak öne çıkan faktörler, bankaların doğrudan etkileyebildiği değişkenler ve doğrudan bankaların kontrolünde olmayan değişkenler biçiminde sınıflandırılabilmektedir.

Tez çalışmasında, Türk bankacılık sektöründe yer alan mevduat bankaları ile kalkınma ve yatırım bankalarının toplulaştırılmış bilançoları kullanılarak, 2002-2007 döneminde sektörün kârlılığının belirleyicileri araştırılmıştır.

Eviews paket programında 72 aya ait veriler ile “en küçük kareler” yöntemi ile regresyon yapılarak aktif kârlılığının (AK) ve özkaynak kârlılığının (ÖK) belirleyicileri araştırılmıştır. Çalışma döneminde AK ve ÖK’nin büyük ölçüde benzerlik göstermesi, yapılan iki regresyonda benzer sonuçların ortaya çıkmasında etkili olmuştur.

Çalışmada elde edilen bulgular, 2002-2007 döneminde Türk bankacılık sektöründe kârlılığın açıklanmasında aylık tüketici fiyatları enflasyonu ve bütçe dengesi/sanayi üretim endeksi oranı ile, aylık sanayi üretim endeksi, bilanço dışı işlemler/toplam varlıklar oranı ve özkaynaklar/toplam varlıklar oranlarının durağan

hale getirilmiş biçimlerinin istatistiki olarak anlamlı olduğunu göstermektedir. Bulunan ilişkilerin yönleri ise tez çalışmasının yapılmasına dayanak oluşturan 2002 yılı ve sonrasında kârlılık fonksiyonunun önemli biçimde değişmiş olabileceği görüşünü destekler niteliktedir.

Literatürde, Türk bankacılık sektörünün kârlılığının belirleyicilerini tespit etmek üzere yapılan çalışmalar, Türkiye ekonomisi için bir yapısal kırılma noktası olan 2001 yılı öncesine ilişkin verileri kullanmakta veya 2001 yılı ve öncesi ile 2001 yılı sonrasına ilişkin dönemlerin verilerini topluca içermektedir. Bir başka ifadeyle, bu çalışmalar, 2001 yılı sonrasında Türkiye ekonomisinde yaşanan değişimin etkisini tam olarak yansıtamamaktadırlar. Bu tez çalışması ise, sadece 2002-2007 dönemine ilişkin verilerin kullanılması yoluyla, yeni ekonomik ortam olarak da adlandırılabilen dönemde, bankacılık sektörünün kârlılığının belirleyicilerini araştırmayı amaçlamıştır. Böylece, yeni döneme ilişkin verilerin 2001 yılı ve öncesinin dinamikleri tarafından etkilenmemesi hedeflenmiştir.

Çalışma, AK ve ÖK bağımlı değişkenlerini; aylık tüketici fiyatları enflasyonunun negatif yönde, sanayi üretim endeksinin durağan hale getirilmiş biçiminin ve bütçe dengesinin sanayi üretimine oranının pozitif yönde etkilediğini göstermektedir. Bu sonuçlar, 2002 yılı ve sonrasında enflasyondaki düşüşün, bütçe açıklarındaki azalmanın ve ekonomik büyümenin bankacılık sektörü kârlılığını olumlu yönde etkilediğine işaret etmektedir.

Bağımsız değişkenler içerisinde yer alan mikro değişkenlerden özkaynaklar/toplam varlıklar oranının durağan hale getirilmiş biçiminin kârlılığı

istatistiki olarak anlamlı seviyelerde pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir. Geçmişte pek çok kriz yaşamış bir bankacılık sektöründe sermaye yapısının kuvvetlenmesinin, sektöre duyulan güveni artırarak, temerrüde düşme riskini azaltarak ve fonlama maliyetini düşürerek, kârlılığı olumlu etkilemesinin beklenen bir sonuç olduğu düşünülmektedir.

Mikro değişkenlerden bilanço dışı işlemler/toplam varlıklar oranının durağan hale getirilmiş biçimi ile kârlılık arasında ise negatif yönlü ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bilanço dışı varlıkların bilanço içi varlıklara oranının artışıyla birlikte kârlılığın olumsuz etkilenmesinin, türev işlemlerin maliyetinden ve bilanço dışı işlemler için ayrılması gereken karşılıklar ile bu işlemler nedeniyle ortaya çıkan sermaye ve likidite gereksinimlerinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Bununla birlikte risklerin daha iyi yönetilmesiyle kârlılık oranlarının daha istikrarlı bir yapı kazandığı görülmektedir.

Diğer bağımsız değişkenler olan krediler/varlıklar oranı, menkul değerler/varlıklar oranı ve likit varlıklar/varlıklar oranlarının durağan hale getirilmiş biçimlerinin kârlılık oranlarına etkileri ise istatistiki olarak anlamlı bulunmamıştır.

Elde edilen sonuçlar literatürde yer alan çalışmalar ile karşılaştırıldığında, 2002-2007 döneminde kârlılığı etkileyen faktörlerin etkileme yönlerinde değişiklik olduğu ve kârlılık fonksiyonunun sektörün iç ve dış çevresinde yaşanan değişimden etkilenmiş olabileceğini göstermektedir. Tez çalışmasının, bankacılık sektöründeki politika yapıcılara, önümüzdeki dönemde kârlılığın belirleyicileri ile ilgili değerlendirmeler yoluyla faydalı olabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Abreu, M., Mendes, V., (2002), “**Commercial Bank Interest Margins and Profitability: Evidence For Some E.U. Countries**”, University of Porto Working Paper Series, No:122

Albertazzi, U., Gambacorta, L., (2006), “**Bank Profitability and the Business Cycle**”, Banca D’Italia Working Paper No.601

Atasoy, H., (2007), “**Türk Bankacılık Sektöründe Gelir-Gider Analizi ve Kârlılık Performansının Belirleyicileri**”, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Uzmanlık Tezi

Athanasoglou, P.P., Delis, D. M., Staikouras, C.K., (2006), “**Determinants of Bank Profitability in the South Eastern European Region**”, Bank of Greece Working Paper No.47

Awdeh, A., (2005), “**Domestic Banks’ and Foreign Banks’ Profitability: Differences and Their Determinants**”, Case Business School, London

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (2001a), “**Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı**”, BDDK İnternet Sayfası, Yayınlar/Raporlar, Diğer Raporlar

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (2001b), “**Yıllık Rapor 2000**”, BDDK İnternet Sayfası, Kurum Bilgileri, Yıllık Raporlar

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (2002), **“2 Mart 2002 Tarihli Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Sunumu”**, BDDK İnternet Sayfası, Yayınlar/Raporlar, Diğer Raporlar

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (2003), **“23 Ekim 2003 Tarihli Basın Toplantısında Yapılan Sunuş”** BDDK İnternet Sayfası, Yayınlar/Raporlar, Sunumlar

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (2003a), **“Başkan Yardımcısı Ercan Türkan Tarafından Londra’da 22 Ekim 2003 Tarihinde Yapılan Sunuş”** BDDK İnternet Sayfası, Yayınlar/Raporlar, Sunumlar

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (2004), **“Basel-II Sayısal Etki Çalışması (QIS-TR) Değerlendirme Raporu”**, BDDK İnternet Sayfası, Basel-II, Basel-II’ye Uyum Çalışmaları

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (2005a), **“10 Soruda Yeni Basel Sermaye Uzlaşısı”**, BDDK İnternet Sayfası, Basel-II, Basel-II’ye Uyum Çalışmaları

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (2005b), **“Basel-II’ye Geçiş Yol Haritasına İlişkin BDDK Başkanı Tevfik Bilgin’in Konuşma Metni”**, BDDK İnternet Sayfası, Basel-II, Konuşma ve Sunumlar

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (2005c), **“Basel-II Ulusal İnisiyatif Alanlarının Anlaşılmasına Yönelik Açıklayıcı Rehber”**, BDDK İnternet Sayfası, Basel-II, Basel-II’ye Uyum Çalışmaları

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (2006), **“Bankacılık Sektörü Basel II Gelişme Raporu”**, BDDK İnternet Sayfası, Basel-II, Basel-II’ye Uyum Çalışmaları

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, **“Bankalarca Kredilerin ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve Bunlar İçin Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik”**, 1 Kasım 2006 tarih ve 26333 Sayılı Resmi Gazete

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, **“Bankaların Likidite Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik”**, 1 Kasım 2006 tarih ve 26333 Sayılı Resmi Gazete

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, **“Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik”**, 1 Kasım 2006 tarih ve 26333 Sayılı Resmi Gazete

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (2007a), **“Finansal Piyasalar Raporu (Eylül 2007)”**, BDDK İnternet Sayfası, Yayınlar/Raporlar, Finansal Piyasalar Raporları

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (2007b), **“Basel 2 İkinci Sayısal Etki Çalışması (QIS-TR2) Değerlendirme Raporu”**, BDDK İnternet Sayfası, Basel-II, Basel-II’ye Uyum Çalışmaları

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (2008), **“Aylık Rapor Şubat 2008”**, BDDK İnternet Sayfası, İstatistiki Veriler, Aylık Raporlar

Berger, N.A., (1995), **“The Relationship Between Capital and Earnings in Banking”**, Journal of Money, Credit and Banking, Vol. 27, No. 2, ss. 432-456

Chirwa, E.W., (2003), **“Determinants of Commercial Banks’ Profitability in Malawi: A Cointegration Approach”**, Applied Financial Economics, 13, ss. 565-571

Demirgüç-Kunt, A., Huizinga H., (1998), **“Determinants of Commercial Bank Interest Margins and Profitability: Some International Evidence”**, Dünya Bankası

Ho, T.S.Y., Saunders, A., (1981), **“The Determinants of Bank Interest Margins: Theory and Empirical Evidence”**, Journal of Financial and Quantitative Analysis, 16, ss. 518-600

Jiang, G., Law, E., Sze, A., (2003), **“The Profitability of the Banking Sector in Hong Kong”**, Hong Kong Monetary Authority Quarterly Bulletin, September 2003

Kaya, T.Y., (2002), **“Türk Bankacılık Sektöründe Kârlılığın Belirleyicileri 1997-2000”**, BDDK İnternet Sayfası, Yayınlar/Raporlar, Çalışma Tebliğleri

Naceur, S.B., Goaied, M., (2001), **“The Determinants of the Tunisian Deposit Banks’ Performance”**, Applied Financial Economics, 11, ss. 317-319

T.C. Hazine Müsteşarlığı (2008), **“Devlet Bakanı Sn. Mehmet Şimşek’in 12 Mart 2008 Tarihli Basın Toplantısı Sunumu”**, Hazine Müsteşarlığı İnternet Sayfası, Konuşma Metinleri / Sunumlar

Tunay, K.B., Silpar, M.A., (2006), **“Türk Ticari Bankacılık Sektöründe Kârlılığa Dayalı Performans Analizi-I”**, Türkiye Bankalar Birliği, Araştırma Tebliğleri Serisi, 2006-I

Türkiye Bankalar Birliği, (1998), **“TBB 40. Yıl Kitabı”**, TBB İnternet Sayfası, Kütüphane ve Yayınlar, TBB Yayınları

Türkiye Bankalar Birliği (2000), **“Bankalarımız 2000”**, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları

Türkiye Sınai Kalkınma Bankası (2005), **“İstanbul Yaklaşımı: Bir Yapılandırma Deneyimi”**, Ağustos 2005 Tarihli Çalışma Raporu,

Uluslararası Para Fonu (2005), **“Turkey at the Crossroads: From Crisis Resolution to EU Accession”**, IMF Occasional Paper No.242

Wilson, J.O.S., Molyneux, P., Goddard, J., (2004), **“The Profitability of European Banks: A Cross-Sectional and Dynamic Panel Analysis”**, The Manchester School, Vol 72, No.3, ss. 363-381

Yiğit, A. P., (2005), **“Düşen Enflasyon Ortamında Bankacılık ve Türk Bankacılık Sektörü”**, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Uzmanlık Tezi

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası İnternet Sitesi, www.tcmb.gov.tr

T.C. Hazine Müsteşarlığı İnternet Sitesi, www.hazine.gov.tr

Türkiye İstatistik Kurumu İnternet Sitesi, www.tuik.gov.tr

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu İnternet Sitesi, www.bddk.org.tr

T.C. Maliye Bakanlığı İnternet Sitesi, www.maliye.gov.tr

ÖZET

2002 yılı öncesinde yüksek ve kronik enflasyon, bütçe açıkları ve düşük ortalama yıllık büyüme oranı gibi özelliklere sahip bir makroekonomik çevre ve etkin olmayan bir düzenleme ve denetleme yapısı içerisinde işlevini sürdüren, aynı zamanda kendisine özgü sorunları da bulunan bankacılık sektörü, 2002 yılı ve sonrasında Türkiye ekonomisi ile birlikte yeni bir döneme girmiştir.

2004 yılı başlarında tüketici fiyatları enflasyonu tek haneli seviyelere indirilmiş, bütçe açığı bir problem olmaktan çıkmış ve Türkiye 2002-2007 döneminde 24 çeyrek kesintisiz ekonomik büyüme yaşamıştır. Bu dönemde bankacılık sektörüne ilişkin düzenleme ve denetleme yapısı güçlendirilmiş ve bankalar etkin risk yönetimi prensipleri uygulamaya başlamıştır. Bankacılık sektörünün sermaye yapısı kuvvetlenmiş, düzenli olarak kâr edilmeye başlanmış ve sektör, asli görevi olan aracılık fonksiyonuna yönelmiştir.

2002-2007 döneminde, mevduat bankaları ile kalkınma ve yatırım bankalarının toplulaştırılmış bilançosundan alınan aylık veriler kullanılarak aktif kârlılığı ve özkaynak kârlılığının belirleyicileri çoklu regresyon yöntemi ile araştırılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre; bilanço dışı işlemler/toplam varlıklar oranının durağan hale getirilmiş biçimi ve tüketici fiyatları enflasyonu kârlılığı negatif yönde etkilerken; bütçe dengesi/sanayi üretim endeksi, özkaynaklar/toplam varlıklar oranı ve sanayi üretim endeksinin durağan hale getirilmiş biçimleri kârlılığı pozitif yönde etkilemektedir.

ABSTRACT

Turkish banking sector which not only had sector-specific problems but also was shaped by a macroeconomic environment that can be described by high and chronic inflation, budget deficits and a low annual average growth rate together with an inefficient regulatory and supervisory environment before 2002, has moved to a new plateau since 2002.

The consumer price index inflation declined to single-digit levels as of early 2004 and Turkey has experienced 24 quarters of economic growth in a row between 2002 and 2007. During the same period, regulatory and supervisory framework has been strengthened and banks have put in place sophisticated risk management techniques. Capital structure of the banking sector has been improved and the banking sector that concentrated on its conventional role of intermediation, has made profits continuously.

In this doctoral thesis, determinants of return on assets (ROA) and return on equity (ROE) for deposit banks and development and investment banks in Turkey was explored in 2002-2007 period using monthly data and aggregate balance sheet of the banks, through multiple regression. Regression results demonstrate that consumer price index inflation and first difference of ratio of off-balance sheet transactions to total assets affect profitability indicators negatively in a statistically significant manner while first differences of industrial production index, the ratio of budget balance to industrial production index and the ratio of equity to total assets affect profitability indicators positively in a statistically significant way.